

Ett mångreligiöst Sverige i förändring

Erika Willander och Max Stockman

Rapport 2020

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
Religion – ett komplext samhällsfenomen	3
En ny blick på Sveriges religiösa landskap	4
Religiositet sett till hela befolkningen	6
Deltagande i gudstjänst och religiöst möte	6
Bön till Gud	8
Tro på Gud	10
Sammanfattning	12
2. Religiös tillhörighet i Sverige	13
Religiös tillhörighet 2019	13
Svenskkyrkliga, icke-tillhöriga och de religiösa minoriteterna	14
Systematiska svarsbortfall i minoriteternas statistik	16
Deltagande inom olika religiösa grupper	16
Deltagande i de kristna kyrkorna	19
Deltagande i de muslimska trossamfundet	20
Deltagande i de buddhistiska och övriga trossamfundet	20
Bön till Gud inom olika religiösa grupper	22
Sammanfattning	23
3. Religion och migration	25
Perspektiv på religion och migration	25
Egen uppväxt	26
Föräldrars uppväxt	28
Sammanfattning	29
4. Religion, arbete och inkomst	32
Egen inkomst	33
Hushållets inkomst	34
Religion och etnicitet – två separata förklaringar till låg hushållsinkomst	34
Arbete	35
Sammanfattning	36
5. Sammanfattning och avslutande reflektioner	39
Engagemanget minskar men många fortsätter tillhöra	39
Minoriteter med migrationsbakgrund	39
Skillnader i ekonomisk situation	40
Avslutande reflektioner	40
Majoritetsbefolkningens distans till religion ökar	41
Minoriteternas villkor och framtid	42
De kommande åren: utveckling och vägval	43
6. Metodbilaga	45
Tillförlitligheten för uppgifterna om religionstillhörighet	45
Religionstillhörighet och genus, ålder samt utbildning	47
7. Notförteckning	49

Myndigheten för
stöd till trossamfund

Erika Willander och Max Stockman
Ett mångreligiöst Sverige i förändring

Myndigheten för stöd till trossamfund (SST),
Box 14038, 167 14 Bromma
Tel 08-453 68 70,
info@myndighetsst.se,
www.myndighetsst.se

Språkgranskning: Olle Stockman
Form: Helena Wikström, HewiDesign
ISBN: 978-91-983453-5-3 (Online)

Myndigheten för stöd till trossamfund har i uppdrag att främja en dialog mellan stat och trossamfund samt att bidra med kunskap om religion och samfundsliv i Sverige. Myndigheten fördelar också ekonomiska bidrag och ansvarar för frågor om trossamfundens roll i krisberedskapen

1. Inledning

Vårt samhälle förändras och den religiösa kartan ritas ständigt om. Denna rapport ger en uppdaterad lägesbild av ett mångreligiöst Sverige i förändring. Utöver att beskriva hur denna nya karta ser ut diskuterar den här rapporten på vilket sätt denna mångfald tar plats och verkar i det svenska samhället utifrån frågor som rör uppväxt- och migrationsbakgrund samt socioekonomi.

Den religiösa människan – vem är hon? Är det den som tror på Gud, regelbundet firar gudstjänst och dagligen utför bön eller mediterar? Räcker det med att betrakta sig själv som muslim eller buddhist – eller kanske bara att bära ett visst namn som Krister, Mohamed, Judit eller Singh?

Listan över vad som kan ingå i en individs *religiositet* kan göras lång. Det är också omdiskuterat, inte minst i dagens Sverige, vilka aspekter av religiositeten som är viktiga. Finns det vissa kriterier som kan sägas vara avgörande för att en person ska beskrivas som ”troende” eller ”religiös”?

En grundläggande uppdelning av fenomenet religion är mellan å ena sidan *trosuppfattning* – vad som ingår i det religiösa tänkandet – och å andra sidan *religiösa praktiker*: vilka handlingar som uppfattas som kopplade till religionen. Till detta kan man lägga *identitet*, alltså på vilket sätt en individ uppfattar sig som tillhörig en viss religiös organisation eller tradition. Att dessa tre delar ingår i en persons religiositet är de flesta eniga om, men uppfattningen om hur dessa ska värderas är mer omdiskuterat.

Den här rapporten beskriver och analyserar religiositet (trosuppfattning, religiös praktik och identitet) hos den svenska befolkningen utifrån enkätdata insamlade hösten 2019 och vintern 2020 inom ramen för den årliga SOM-undersökningen. Sammanlagt 6 601 av de tillfrågade svarade på enkäten och med hjälp av deras svar kan denna rapport svara på frågor som: Hur många uppger att de tror på Gud i Sverige? Hur vanligt är det att besöka gudstjänst eller ett religiöst möte? Hur många anser sig vara buddhister respektive frikyrkliga och muslimer?

Syftet med rapporten är att ge en uppdaterad lägesbild av det mångreligiösa Sverige samt att diskutera under vilka förutsättningar denna mångfald tar plats och verkar i det svenska samhället utifrån två aspekter, dels uppväxt- och migrationsbakgrund (kapitel 3), dels socio-ekonomiska frågor (kapitel 4). På vilket sätt kan dessa faktorer sägas samspela med och sätta villkoren för religiös tillhörighet i Sverige när vi går in i 2020-talet? I kapitel 5 ges sammanfattande perspektiv. Förhoppningen är att rapporten ska bidra till debatten om religion i Sverige idag.

På några ställen i rapporten finns också mini-intervjuer med några personer (Christer Sturmark, Joel Halldorf, Anna Lindman och Lars Dencik) som brukar uttala sig och tänka om religion. Tanken med dessa personliga kommentarer är

att komplettera och diskutera rapportens statistikredovisning.

Religion – ett komplext samhällsfenomen

Varför kan det vara viktigt att undersöka religiositeten i en befolkning? Ett svar på den frågan är att det är önskvärt att det i relation till centrala samhällsfenomen – som exempelvis religion – finns en verklighetsbild som bygger på korrekta, aktuella och transparenta källor.

Kopplat till det kan man se att det idag finns brister i kunskapsläget när det kommer till svenska förhållanden på religionsområdet. En förenklad bild som återkommer är exempelvis att Sverige är ett land som helt saknar religiöst engagemang.¹ Samtidigt tycks det vara så att religionen har fått en ny synlighet och blivit ett ämne som skapar diskussion och debatt – särskilt frågor som rör religiös mångfald.²

Problematiken är inte avgränsad till att det finns vitt skilda uppfattningar om den generella utvecklingen. Kunskap ligger också till grund för hur myndigheter och andra institutioner utformar verksamhet och vilka beslut som fattas av politiska församlingar. Kort sagt hur samhället formas. Det behövs kunskap om befolkningens religiositet för att bättre förstå och adressera olika problem, till exempel beträffande diskriminering, likabehandling och deltagande i samhällslivet.

Hur man ser på behovet av att samla in data om religiös tillhörighet och särskilt om detta ska vara ett åtagande för landets offentliga institutioner skiljer sig åt mellan olika länder. I exempelvis Storbritannien samlar myndigheten *Office for National Statistics* sedan flera år tillbaka in data gällande religionstillhörighet för att fördjupa förståelsen kring frågor som rör utbildning, arbete, brottslighet, hälsa och politiskt deltagande i England och Wales.³ Hållningen från det offentliga Sverige är att insamling av *registerdata* rörande religion skall utövas med restriktivitet. Att däremot göra undersökningar baserade på *enkätdata*, där också frågor om religion ingår, är något som förekommer och har förekommit i Sverige under lång tid.⁴

Det finns också argument mot att samla in data om befolkningens religiösa preferenser och tillhörighet. En del menar att religion är en strikt privat angelägenhet som är och bör vara ointressant att undersöka för att förstå större samhällsleliga fenomen och förändringar. Man kan också peka på att det finns risker med insamling av data om befolkningens re-

Körsång i den syrisk-ortodoxa kyrkan i Göteborg. Foto: Bertil Adania

ligiösa bakgrund eftersom det kan användas som ett medel för att bedriva förföljelse och förtryck mot enskilda personer och grupper i samhället.

Ett annat argument som kan vändas mot att bedriva forskning baserad på data om religiositet är att religion är ett begrepp med så pass många innebörder att det är svårt att göra jämförande analyser av befolkningen och samhället i stort. För vissa människor är religion något som färgar hela deras tillvaro – som upptar både tanke- och handlingsmönster i vardagen. För andra är det mest är något man funderar på när en nära släkting har avlidit. För somliga är den religiösa grupptillhörigheten av mycket stor vikt, medan andra ser sin religiösa identitet som ett högst personligt ställningstagande. Religionerna är också så pass olika sinsemellan att man kan undra om de överhuvudtaget kan jämföras med varandra. En del religiösa traditioner ser deltagande i ritualerna som det viktigaste, medan andra ser trossatserna som helt avgörande. Vissa troende talar gärna om gud, medan andra talar om flera gudar. Vissa traditioner saknar tydliga gudsbegrepp.⁵

Att religionerna har så olika betydelse för människor – och dessutom är så olika sinsemellan – gör att man kan ställa sig kritisk till om det är meningsfullt att försöka förstå den religiösa sammansättningen ur ett bredare samhällsperspektiv.

Här utgår vi ifrån att det är relevant och allmänintressant att försöka förstå den religiösa demografin i Sverige, men att man samtidigt bör vara medveten om den komplexitet som omger ämnet.

Religion är ett samhällsfenomen som berör många människor i Sverige och då inte endast som källa till engagemang, gemenskap och mening inom civilsamhället. Den religiösa demografin spelar också roll för beslut som fattas i samhäl-

let på olika nivåer.

I takt med att Sverige går från att ha varit ett relativt enhetligt samhälle, är den svenska befolkningen idag mycket mer diversifierad (språkligt, religiöst, kulturellt) vilket samhället behöver ha kunskap om. Detta ställer också krav på hur man inom olika sektorer i samhället, såsom skolan, begravningsväsendet, sjukvården, integrationsverksamheten utformar sin verksamhet och kommunikation.

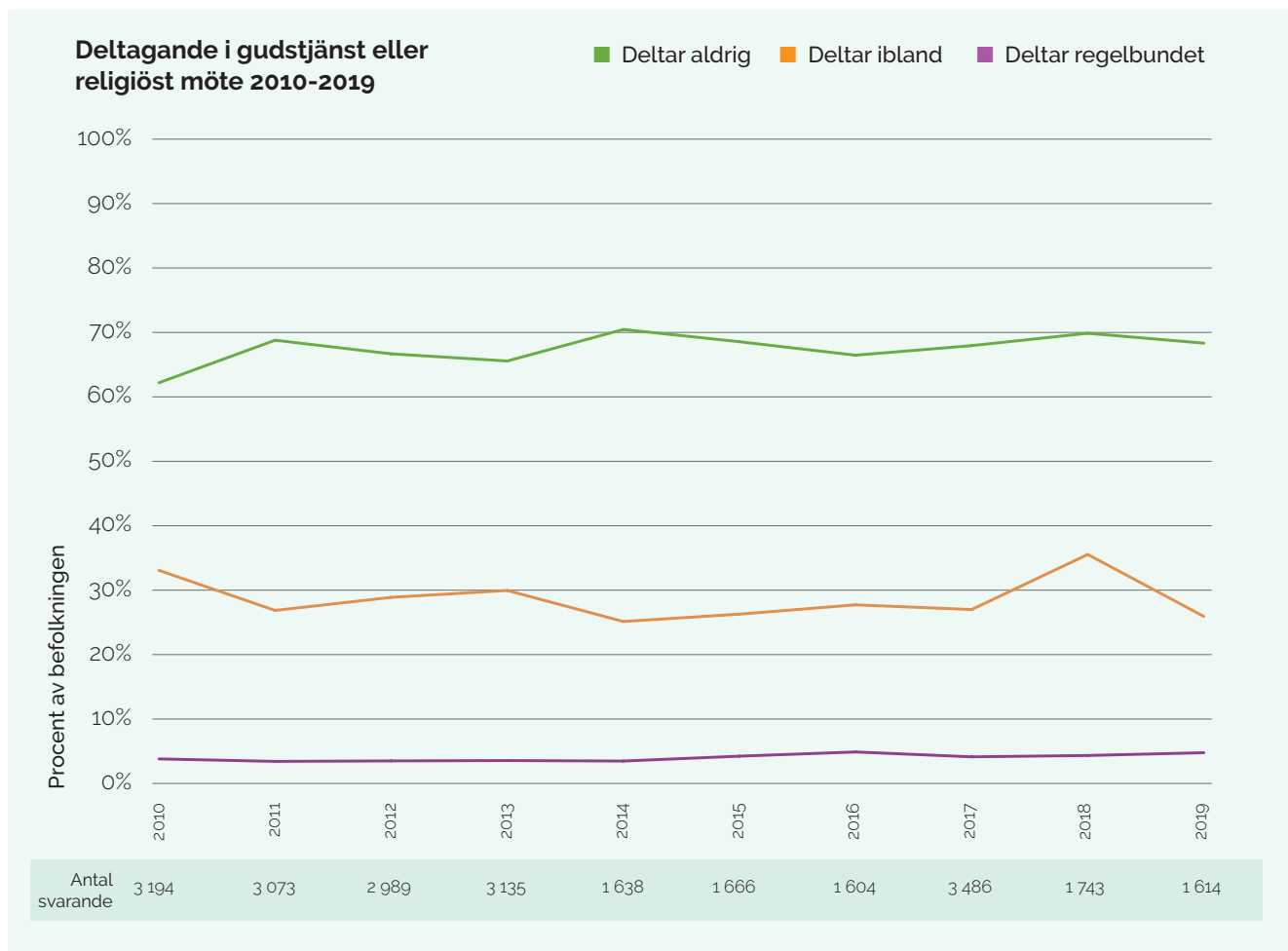
En annan viktig målgrupp för den här typen av studier är kunskapsförmedlare (lärare, studieförbund, journalister med flera) som har i uppgift att ge en korrekt, relevant och uppdaterad bild av de olika företeelser där religion ingår. Till exempel förväntas lärare i svensk skola förklara om och hur religiösa föreställningar påverkar värderingar, i Sverige och runt om i världen.

För det tredje så hoppas och tror vi att en rapport av det här slaget kan leda till att fördjupa en samtida debatt om religion som stundtals tycks bygga på en hel del lösa antaganden och överdrifter.⁶

En ny blick på Sveriges religiösa landskap

Rapporten du har framför dig kan läsas fristående men är likväl en fortsättning på rapporten *Sveriges religiösa landskap – samhörighet, tillhörighet och mångfald under 2000-talet*, som Myndigheten för stöd till trossamfund gav ut våren 2019. Där användes enkätdata från SOM-undersökningarna (huvudsakligen) insamlade 2007 – 2016 för att beskriva hur många som tillhör och praktiserar olika religioner i Sverige.⁷

Denna rapport följer den övergripande struktur som etablerats i *Sveriges religiösa landskap*, men bygger på nyare data. Fokus i denna publikation är analyser av hur det religiösa

Figur 1: De redovisade grupperna bygger på enkätfrågan: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? - Besökt gudstjänst eller religiöst möte". Svartalernativet "Ingen gång" har kodats som "deltar aldrig", svartalernativen "någon gång under de senaste 12 månaderna", "någon gång i halvåret", "någon gång i kvartalet" samt "någon gång i månaden" som "deltar ibland" och svartalernativen "någon gång i veckan" och "flera gånger i veckan" som "deltar regelbundet".

Källa: Resultaten är baserade på följande källor SOM-institutet, Göteborgs universitet. 2019. Super-Riks-SOM 1986-2018 v2019.1. samt Göteborgs universitet, SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

Sverige har utvecklats, med särskild tonvikt på förhållandet mellan majoritetens religiositet (vilken ofta kan knytas till Svenska kyrkan), minoriteternas religiositet och den grupp som inte tillhör eller praktiserar religion. I denna rapport ges siffror rörande olika samfundsgupper, såsom den katolska kyrkan, ortodoxa kyrkor, frikyrkligheten samt statistik rörande antalet personer buddhistisk, hinduisk och judisk bakgrund i Sverige. Att vi kan presentera mer detaljerade siffror i denna nya artikel beror på att vi har ett relativt högt antal svarande – över 6 000 personer. Det har också sin förklaring i att resultaten baseras på ett representativt urval av Sveriges befolkning. Det betyder att resultaten strävar efter att beskriva befolkningen rättvist och korrekt. Insamlingsförfarandet beskrivs i en separat metodbilaga (sidorna 45-48).

I kapitel två i denna rapport presenteras statistik som beskriver hur många som anser sig tillhöra olika religiösa grupper i Sverige samt hur engagemanget ser ut inom dessa olika grupper.

De två efterföljande kapitlen fördjupar kunskapen om de

religiösa gruppernas sammanhang. Kapitel 3 tar sig an frågor om migrationsbakgrund och religiös tillhörighet och kapitel 4 presenterar analyser rörande inkomst och arbete. Då analyserna genomgående baseras på enkätdata presenterar vi resultat utifrån två principer:

- För att ingen enskild person som besvarat enkäten ska kunna röjas redovisar vi inte resultat som baseras på färre än 10 personers svar. I praktiken betyder det att vi ibland väljer att summera kategorier av svar för att erhålla ett större antal svar. Mest påtagligt summerar vi grupperna med hinduisk och judisk tillhörighet med gruppen som tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk för att bibehålla anonymiteten i resultatspresentationen.
- För att resultaten ska kunna följas upp och bedömas i sin helhet beskriver vi på ett transparent sätt vilka material som använts, hur dessa behandlats och vad de analytiska val vi gjort har för konsekvenser. Därför redogör vi löpan-

Kyrktorn och minaret på Södermalm i Stockholm. Foto: Wikimedia/Poxnar.

de för detaljer rörande vår användning av statistiken och kommenterar särskilt metod och material i en bilaga.

Religiositet sett till hela befolkningen

Fokus för denna rapport ligger alltså på analyser av olika religiösa grupperingar i Sverige. Innan detta skall detta inledningskapitel redovisa hur statistiken ser ut för hela befolkningen ifråga om hur många som tror på Gud, hur många som praktiserar bön samt hur många som deltagit i gudstjänst/religiöst möte. Perioden som redovisas här sträcker sig från 2010 till och med 2019 – ett decennium.

Deltagande i gudstjänst och religiöst möte

Varje vecka, särskilt under fredag, lördag, söndag, sker det tusentals religiösa samlingar runtom i vårt land. Enligt den senast statistiken anordnas det över 10 000 religiösa samlingar under ett vanligt veckoslut, vilket skulle innebära att det anordnas över en halv miljon gudstjänster/religiösa möten i Sverige varje år.⁸

Vad gäller antalet besökare kan man göra följande uppskattning med hjälp av de data som ligger till grund för denna rapport: ungefär 32 procent av befolkningen har någon gång under 2019 deltagit i en gudstjänst/religiöst möte i Sverige. Detta motsvarar strax över 2,6 miljoner personer. Av dessa har de flesta (27 procent av befolkningen) deltagit ett par el-

ler någon enstaka gång under året – mest troligt vid någon av de stora religiösa högtiderna runt jul och påsk eller vid avslutningen av fastemånaden ramadan, för att ta några exempel. Den vanligaste religiösa samlingen att delta i är sannolikt fortfarande gudstjänsten vid första advent (13 procent av befolkningen).⁹

Endast en mindre grupp (5 procent av befolkningen) deltar regelbundet i gudstjänst/religiöst möte. Denna minoritet har legat på en stabil låg nivå – runt 5 procent – sedan flera decennier tillbaka. Det ser dock olika ut inom olika religiösa grupperingar. Till exempel så är det en betydande andel av de frikyrkliga i Sverige som regelbundet deltar i gudstjänst. I kapitel två redovisas dessa siffror mer utförligt.

De flesta i Sverige, fler än två tredjedelar, uppger att de aldrig deltar i gudstjänst/religiöst möte. En konsekvens är att det är många i dagens svenska samhälle som helt saknar egna erfarenheter av hur kollektivt religiöst liv gestaltas i det samtida Sverige. En majoritet av befolkningen baserar således sin kunskap om religiositet från andrahandskällor, såsom media (tv, tidningar, radio, sociala medier), litteratur eller genom kontakter med släkt, familj och vänner. Tidigare forskning menar att det har uppstått en slags distans till religion i vardagslivet för många människor i Sverige.¹⁰

Gällande utvecklingen över tid går det att konstatera att trenden från tidigare undersökningar håller i sig. Anta-

Christer Sturmark

Spelar det någon roll om människor tror på Gud – eller inte?

– Ja, jag tror det spelar stor roll på det sättet att det för många människor kan vara en tröst eller en typ av meningsskapande föreställning, som också har betydelse för välmående. Det kan också spela roll för vilken typ av moraliska principer som man belägger sig själv och vill avkräva andra. På så sätt kan också ett förtryck uppstå på grund av religiösa dogmer, som sker runtom i världen. Det skulle inte uppstå på samma sätt om man inte trodde att det fanns en Gud som ställt upp de här moraliska principerna. Den typen av moraliska principer, till exempel abortförbud eller att homosexualitet inte får levas ut, det är konsekvenser som med allra största sannolikhet inte skulle uppstå om man utgick från en sekulär etik.

– Jag tror inte att man känner mindre mening med livet, för att man inte tror på Gud. Absolut inte! Däremot kanske man får en annan typ av uppfattning om mening. Som religiös kan man ju till exempel tro att man är ”Guds redskap”. Somliga kan ju tro att jag som Guds redskap ska avrätta otrogna – då är det fruktansvärt negativt. Andra kan tro att jag som Guds redskap att göra gott i världen, hjälpa andra människor – då är det oerhört positivt. Det går inte att säga att meningsskapandet per definition är positivt.

– För vissa kan det vara en väldigt specifik tröst som en gudstro kan ge, hoppet om om ett liv efter döden. Det är ett hopp som inte en sekulär-humanistisk livsåskådning erbjuder. Däremot kan man nog tänka sig att en sekulär livsåskådning ger ett starkare fokus på att göra gott i detta livet.

Gudstroendet går ned i Sverige, vad tänker du om det?

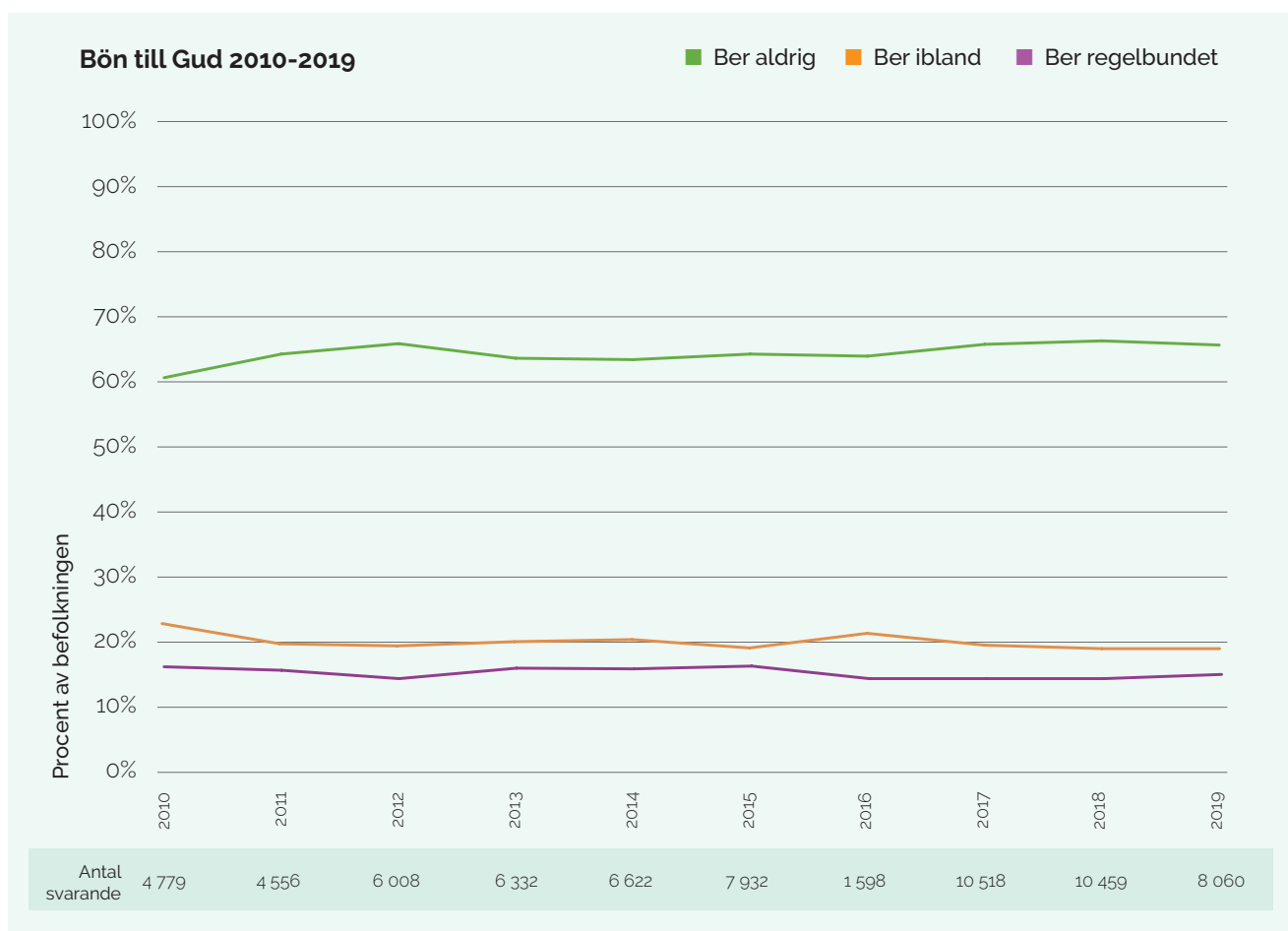
– Det finns ett ökat intresse för det som jag kallar för ”existentiell vetenskap”. Den typen av vetenskap som säger något om vad det innebär att vara människa: vart är vi på väg, var vi kommer ifrån. Dit räknar jag neurovetenskap, evolutionsbiologi, kosmologi. Alltså vetenskap som kan skapa en meningsfull berättelse. Vi behöver alla en slags berättelse som håller ihop vår verklighetsuppfattning och vår bild av vad det innebär att vara människa. Jag menar inte att vetenskapen kan ge svar på alla de frågorna, men den kan ge vissa nycklar och verktyg.

– Sen tror jag också att vi i det välfärdssamhälle som växt fram under 1900-talet fått mindre behov av den mer känslomässiga tröstoffunktionen, som finns i tron och relationen med Gud. Det tror jag är en konsekvens av den ekonomiska utvecklingen. Om man tittar på FN:s human development index så ser man att det finns en väldigt stark korrelation mellan välståndsutveckling och sekularisering.

– Men gudstro eller inte – det är inte det jag ser som det avgörande. Det viktiga är vilka etiska principer du har som människa och i vilken mån du är beredd att ge människor frihet att följa sina egna ideal, eller inte. Det som jag ser som problematiskt med många mer dogmatiska religiösa läror är att de inte bara gäller individen själv, de ska gälla alla andra också. Det är det som är det stora problemet. En personlig gudstro ställer som regel inte till några problem.

– Ofta brukar man lyfta fram den anglikanske biskopen Desmond Tutu som en symbol för en kristendomens positiva kraft. Han var med och bekämpade apartheidsystemet i Sydafrika. Och han var ju fantastisk – inget snack om det. Men man glömmar gärna att hela den holländska reformerta kristna kyrkan i Sydafrika var för apartheid. Deras motstånd var också grundat på teologiska argument. Allt handlar om hur du tolkar din gudstro. ●

Christer Sturmark är förlagschef och bokförläggare på Fri Tanke förlag som ger ut litteratur i upplysningstraditionens anda. Vid sidan om förlagsarbetet är han också chefredaktör för Sans magasin och har tidigare varit ordförande för Humanisterna i Sverige. Humanisterna är en ideell livsåskådningsorganisation för sekulära humanister som arbetar för ett sekulärt samhälle och kritiskt tänkande.

Figur 2: De redovisade grupperna bygger på enkätfrågan: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? - Bett till Gud". Svartalernativet "Ingen gång" har kodats som "ber aldrig", svartalernativen "någon gång under de senaste 12 månaderna", "någon gång i halvåret", "någon gång i kvartalet" samt "någon gång i månaden" som "ber ibland" och svartalernativen "någon gång i veckan" och "flera gånger i veckan" som "ber regelbundet".

Källa: Resultaten är baserade på följande källor SOM-institutet, Göteborgs universitet. 2019. Super-Riks-SOM 1986-2018 v2019.1. samt Göteborgs universitet, SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

let människor som uppger att de aldrig deltar ökar från 62 procent till 68 procent (perioden 2010 - 2019) medan andelen som sällan deltar minskar - från 33 till 26 procent under samma period. De regelbundna deltagarna ligger stadigt runt 4-5 procent.

Bön till Gud

Vid sidan om gemensam gudstjänst- och högtidsfirande är bön en av de praktiker som kanske tydligast associeras med religiöst utövande. Vad som utgör en religiös bön skiljer sig icke desto mindre åt mellan och inom religioner. Inom vissa religiösa traditioner läggs större vikt på den personliga bönen medan andra traditioner betonar den rituella bönen. Ett exempel på rituell bönetradition är den muslimska tidebönen (salat) som föreskriver att en troende person bör utföra bön mellan vissa bestämda klockslag under dygnet. Dessa böner innehåller ett fastslaget schema med vissa bestämda rörelser och ord. Även *Herrens bön* ("Fader vår som är i himmelen...") som avslutar många kristna gudstjänster är ett ex-

empel på rituell bön. De flesta större religioner har inslag av både personliga och rituella böner i sitt religiösa liv. Det är också viktigt att framhålla att skillnaden mellan personlig och rituell bön inte alltid är så viktig för den enskilde utövaren: en rituell bön kan uppfattas som högst personlig och en personlig bön har ofta vissa rituella inslag.

Utifrån den statistik som denna studie bygger på kan det slås fast att 34 procent i Sverige har bätt till Gud under 2019. Lite mindre än hälften av dessa (15 procent av befolkningen) uppger att de ber regelbundet, medan 20 procent ber någon gång då och då. Det är med andra ord vanligare att ber regelbundet än att regelbundet delta i gudstjänst/religiöst möte. Vilken typ av bön det rör sig om (personlig eller rituell) framkommer inte i undersökningen.

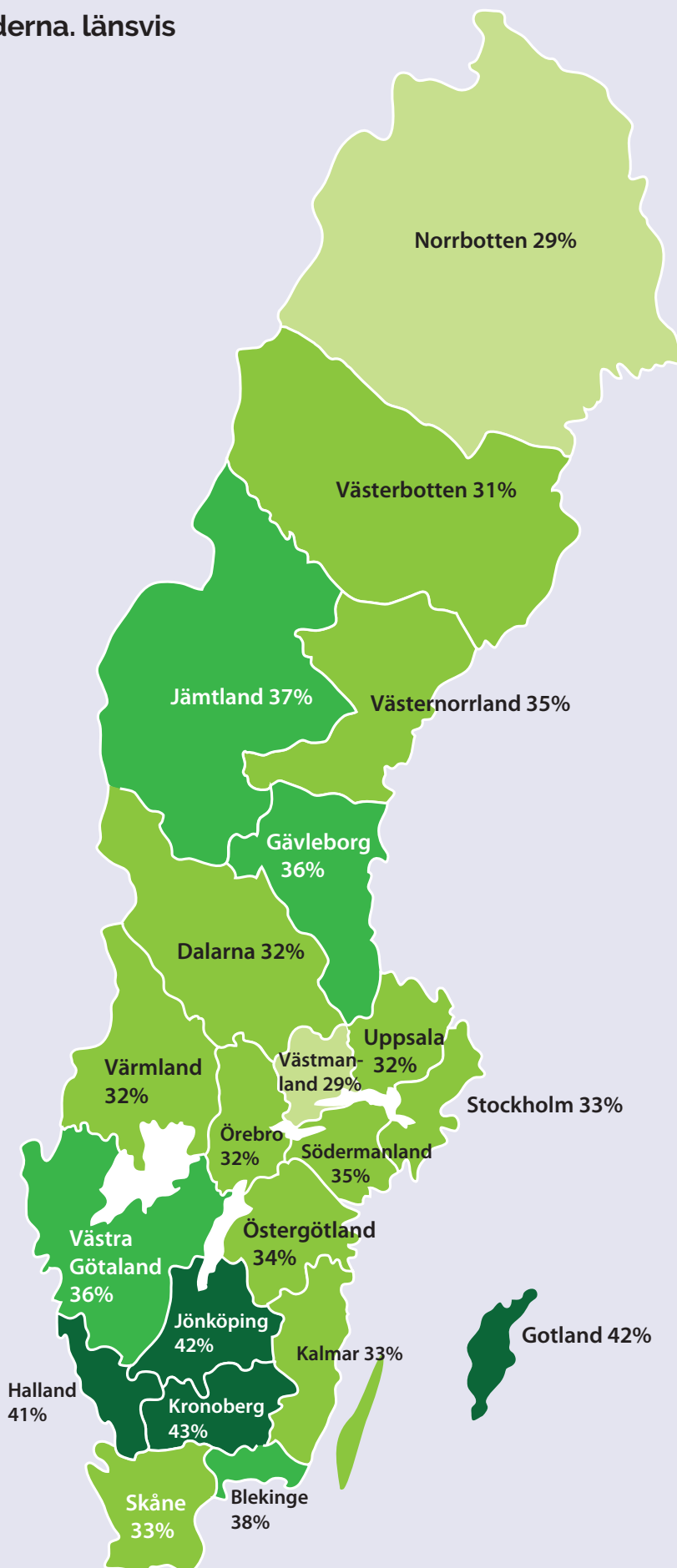
Två tredjedelar (66 procent) av befolkningen ber aldrig vilket ungefär motsvarar storleken på den grupp som aldrig deltar i gudstjänst/religiöst möte (68 procent).

Vad gäller utvecklingen över tid går det att konstatera att trenden som beskrevs i rapporten *Sveriges religiösa landskap*

Bett till Gud de senaste 12 månaderna. länsvis

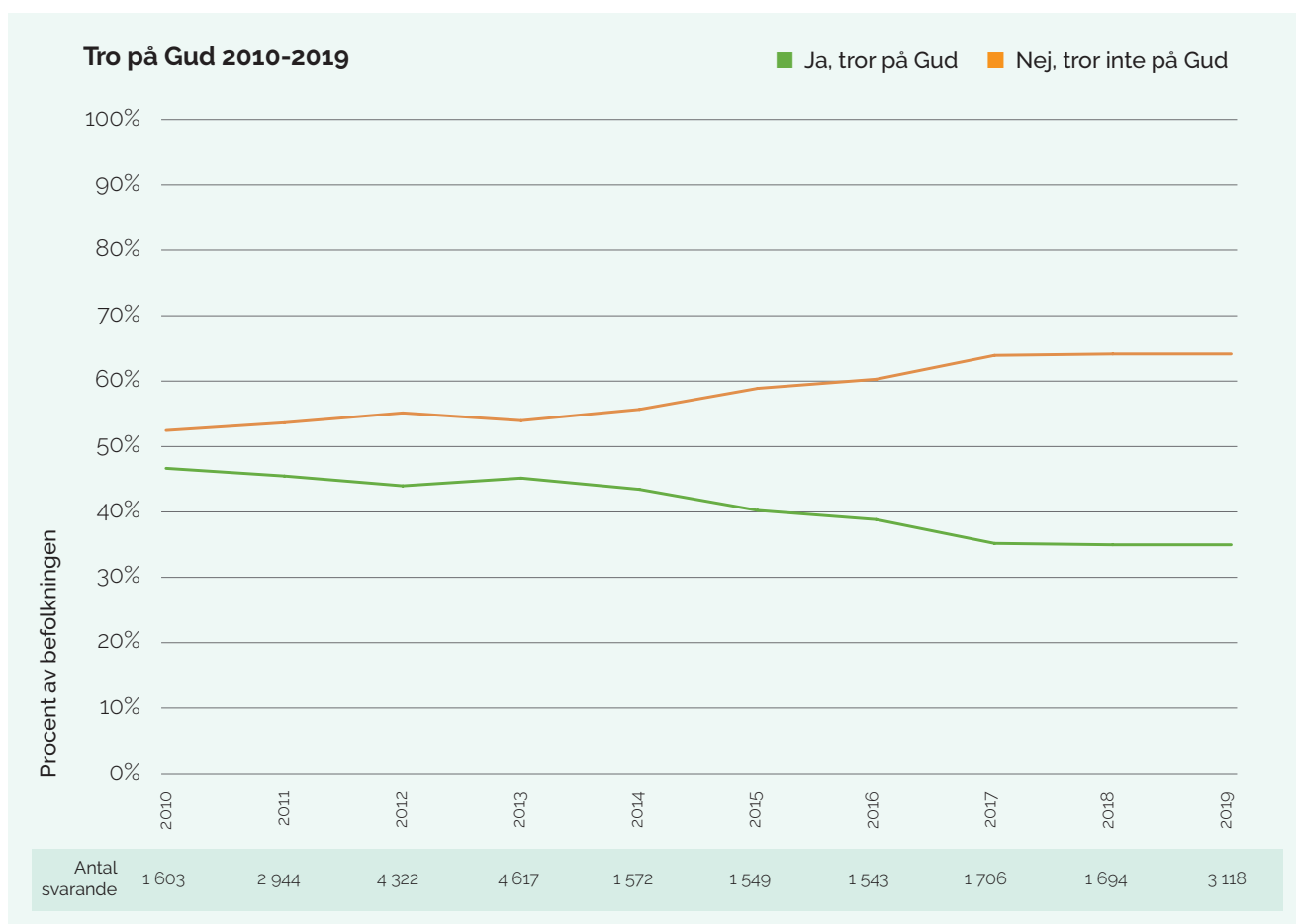
Län	Bett till Gud de senaste 12 månaderna	Antal svarande
Stockholms län	33%	1 386
Uppsala län	32%	234
Södermanlands län	35%	176
Östergötlands län	34%	320
Jönköpings län	42%	234
Kronobergs län	43%	117
Kalmar län	33%	153
Gotlands län	42%	43
Blekinge län	38%	94
Skåne län	33%	815
Hallands län	41%	212
Västra Götalands län	36%	1 075
Värmlands län	32%	182
Örebro län	32%	203
Västmanlands län	29%	170
Dalarnas län	32%	176
Gävleborgs län	36%	174
Västernorrlands län	35%	173
Jämtlands län	37%	90
Västerbottens län	31%	197
Norrbottnens län	29%	174
Riksgenomsnitt	34%	6 398

- 25-30%
- 31-35%
- 36-40%
- 41-45%

Intervallen avser svar på frågan "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? - Bett till Gud". Svartalternativen svarsalternativen "någon gång under de senaste 12 månaderna", "någon gång i halvåret", "någon gång i kvartalet", "någon gång i månaden", "någon gång i veckan" och "flera gånger i veckan" är sammanlagda till kategorin "bett till Gud någon gång de senaste 12 månaderna".

Källa: Göteborgs universitet, SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

Figur 3: Enkätfrågan löd ”Tror du på Gud?” Svartalternativen var ”ja” och ”nej”.

Källor: SOM-institutet, Göteborgs universitet. 2019. Super-Riks-SOM 1986-2018 v2019.1. samt Göteborgs universitet, SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

fortsätter. Antalet som aldrig ber ökar med 5 procentenheter medan andelen som ber sällan minskar med strax under 4 procentenheter. De som regelbundet ber har minskat med 1 procentenhet under perioden 2010 – 2019. Minskningen i andelen som ber är inte lika påtaglig som minskningen i antalet deltagare i gudstjänst/religiöst möte. Att den övergripande trenden visar på att bön blir allt ovanligare, betyder inte att det ser ut så i alla trossamfund. Mer om bön de olika religiösa grupperna i Sverige kan du läsa om i kapitel 2.

Tro på Gud

Ett tredje mått som används när man undersöker religiositet är religiös tro. Data visar här att lite fler än var tredje (36 procent) uppger att de tror på Gud, vilket motsvarar ungefär tre miljoner personer i Sverige. Över en tioårsperiod (presenterad i figur 3) är det allt färre som uppger att de tror på Gud. I början av decenniet svarade 47 procent att de trodde på Gud, vilket är 11 procentenheter högre än i fjol (2019).

Av de olika frågor som mäter religiositet anses ”tror du på Gud” som det osäkraste underlaget inom forskningen.¹¹ Detta hänger dels ihop med att det är svårt att veta vad männis-

kor lägger i begreppet ”Gud”, dels vad de lägger i begreppet ”tro”. Krävs det att man tror på existensen av den Gud som de religiösa urkunderna (t.ex. Bibeln och Koranen) har beskrivit? Eller räcker det med att hoppas på den goda viljan hos någon slags högre väsen – eller något däremellan? Dessutom vet vi från tidigare undersökningar att gudstro av många betraktas som privat och att man därför väljer att avstå från att svara på frågor om detta.¹²

Trots denna osäkerhet så kan man notera att frågor om gudstro har använts, och fortsätter att användas, som ett mått på religiöst engagemang. Internationella jämförande undersökningar visar att det idag i Europa är vanligare att tro på Gud än att inte göra det. I dessa undersökningar placerar sig Sverige tillsammans med andra traditionellt protestantiska majoritetsländer i Nordeuropa, bland nationerna med högst andel icke-troende. De traditionellt katolska majoritetsländerna i Sydeuropa har en större andel troende.¹³

Det är också värt att framhålla att andelen troende skiljer sig kraftigt mellan olika grupper i Sverige.

Joel Halldorf

Vad har deltagande i gudstjänst för betydelse?

– Man kan anlägga olika perspektiv på det där. Frågar man en katolsk präst så säger de att det är avgörande för frälsningen att man går i kyrkan. Gudstjänstfirandet är centrumet i en religiös identitet och ett slags mått på hur stark den här identiteten är. Så tror jag att det är de i flesta religioner, definitivt är det så inom kristendomen.

– Men väljer vi ett samhällsvetenskapligt perspektiv så kan vi se att gudstjänstbesök hänger samman med en rad andra saker som vi tycker är bra. Så som till exempel psykiskt välmående, att man har sociala nätverk runt sig, att man har en meningsfull fritid och ett ideellt engagemang.

– Om gudstjänstfirandet försvinner så finns det stor risk att andra delar av församlingsengagemanget också försvinner. Då sker det – ur ett civilsamhällesperspektiv – en uttunning som är större än att själva gudstjänsten som sådan. Gudstjänstfirandet hänger samman med så många andra aktiviteter. Sett ur den synvinkeln är det inte någon önskvärd trend att gudstjänstdeltagandet tycks gå ned i Sverige.

– Historiskt har kyrkorna spelat en väldigt stor roll i Sverige i att de har tillhandahållit en känsla av gemenskap – en levd gemenskap. Det moderna samhället kan ju upplevas som väldigt splittrat och fragmentiserat. Att flytta från landsbygd till stad gav hos många en stor känsla av splittring och man rycktes upp från sina gamla rötter. Då blev kyrkorna – tillsammans med de klassiska folkrörelserna – viktiga gemenskapsinstitutioner.

– Just nu har vi två parallella trender i samhället: Den ena är att minoritetsreligionerna inte håller på att försvinna inom en nära förestående tid. De är ganska robusta gemenskaper. Samtidigt sker en tilltagande sekularisering av majoritetssamhället. Det kan vi märka på olika sätt, bland annat att det finns en allmän kunskapsbrist om religion. Det märks också i det att den traditionella protestantiska lutherska kulturkristendomen, som har präglat det svenska majoritetssamhället, blir allt tunnare.

– Jag tror att man kan förstå många spänningar och konflikter kring religiösa uttryck i ljuset av den här utvecklingen. Majoritetsbefolkningen har en bristande förståelse för religion som något människor faktiskt tar på allvar och lever med, det vill säga religiösa praktiker helt enkelt. I det svenska majoritetssamhället tycks man i allt högre grad betrakta religion som ideologi. Något som först och främst tänks – inte görs. Detta gör att man inte är lika benägen att acceptera, eller vara tolerant emot, religiösa praktiker. Eller snarare: man inser inte betydelsen av att religiösa praktiker skyddas av religionsfrihetslagstiftningen.

– Den här bilden av religion känner inte utövare av religion själva igen. Att fira påsk och jul är det viktiga med att vara kristen – inte att Gud är treenig. Att fasta för många muslimer är viktigare än kunna alla Guds 99 namn. Den här tendensen märks också i de religionskritiska debatter som varit i Sverige där vissa företrädare tycks tro också att man kan ta en religiös urkund och bara slå upp ett citat och på det sättet slå fast vad som är religionen. Istället för att titta på hur religionen faktiskt levs. ●

FOTO: ZANDRA ERIKSHED

Joel Halldorf är teologie doktor och docent i kyrkohistoria vid Enskilda högskolan Stockholm. Hans forskning är framför allt inriktad på modernitet och religion samt svensk frikyrklighet. Halldorf är också författare och skriver för flera svenska dagstidningar såsom Dagen och Expressen. Hösten 2020 är Joel Halldorf aktuell med boken *Gud: Jakten – existentiell svindel i det tjugoförsta århundradet*.

Sammanfattning

Vad gäller de övergripande trenderna i religiositet 2010–2019 kan man göra följande summering: trenderna håller i sig. Detta innebär att det – sett till hela befolkningen – är färre och färre i Sverige som deltar i gudstjänst/religiöst möte, färre som ber till Gud och färre som tror på Gud. Tendensen är tydligast i siffrorna gällande deltagande i gudstjänst/religiöst möte. Dessa övergripande trender rör trosuppfattning och religiösa praktiker. I nästa kapitel ska vi titta närmare på religiös tillhörighet.

2. Religiös tillhörighet i Sverige

I kapitel två undersöks vilka religioner som befolkningen i Sverige identifierar sig med utifrån SOM-undersökningen 2019. Vidare beskrivs hur deltagande och religiös praktik ser ut inom de olika religiösa grupperna.

För 100 år sedan (1920), registrerade Statistiska centralbyrån att över 99 procent av den svenska befolkningen var formellt tillhöriga den svenska luthersk-evangeliska statskyrkan. Endast ett fåtal personer uppgav att de bekände sig till andra religioner. Dåtidens juridiska epitet för dessa var ”främmande trosbekännare” av vilka de flesta hade judisk eller romersk-katolsk bakgrund. Det fanns också en mellankategori, så kallade ”dissenter”, vilket avsåg de som var medlemmar i något av de frikyrkliga trossamfundet som hade grundats under 1800-talet i Sverige såsom Baptistsamfundet, Metodistkyrkan och Frälsningsarmén.¹

Hundra år senare ser det svenska samhället annorlunda ut: medlemsantalet i Svenska kyrkan sjunker år efter år, samtidigt som trossamfund och religiösa traditioner från övriga Europa, Mellanöstern, Asien och Afrika etablerar organisationer och församlingar runtom i landet. Denna utveckling hänger till stor del ihop med att Sverige har gått från att ha varit ett land som människor utvandrar *från* – bland annat på grund av religiös förföljelse – till att bli ett land man invandrar *till*. Sedan 1930-talet har Sverige nästan alltid haft en större årlig invandring än utvandring. Ett aktuellt exempel var 2014-2018 då antalet invandrare var över 100 000 årligen.

En annan förutsättning för att Sverige idag, jämfört med 1920, har en större religiös mångfald är att lagar, regler och normer har förändrats. Under lång tid var Sverige en nation med sträng ordning vad gäller religionstillhörighet och religionsutövning. I princip var det inte tillåtet att tillhöra något annat än statskyrkan fram till 1800-talet, med undantag för vissa diplomater och handelsresande i riket. Under 1800-talet kom lagarna att mjukas upp, undan för undan, men det dröjde fram till 1951 innan vi fick en reell lagstadgad religionsfrihet i Sverige.² Idag räknas Sverige som ett land med en hög grad av religionsfrihet.³

En tredje sak att ha i minnet när man funderar på utvecklingen de senaste hundra åren vad gäller religion kopplat till tillhörighet och identitet är den allmänna *sekularisering* som präglat Europa i allmänhet – och Sverige i synnerhet. Med sekularisering avses, i en bred definition, en förändring av samhället där religionen får allt mindre inflytande och betydelse för både individer och institutioner. I internationella jämförande undersökningar betraktas Sverige av många som ett av de länder där sekulariseringen har haft stort genomslag.⁴

I sammanhanget bör det påpekas att sekularisering är ett omdiskuterat fenomen som rymmer många olika nivåer. Se-

kularisering kan inte reduceras till en enkel fråga om religionens vara eller icke-vara. Den samtida forskningen på området menar istället att man kan tala om olika typer av sekulariseringssystem där det går att se tydliga tendenser inom en viss region eller i ett visst land. I Europa kan man till exempel se tydliga skillnader mellan å ena sidan Frankrike, där man vill upprätthålla en strikt gräns mellan religion och det allmänna, och å andra sidan England, där man i mycket större grad accepterar religionen som en del av det offentliga livet. Man kan också urskilja ett skandinaviskt sekulariseringssystem där det bärande elementet är sammanflätning av stat och kyrka där kyrkan är skyddad – men underställd – staten.⁵

Religiös tillhörighet 2019

Förutsättningarna för religiös tillhörighet har alltså ändrats de senaste hundra åren. Utöver detta kan vi se att innebörden av att ha en religiös identitet skiftar – beroende på vems perspektiv man tar. Ur *individens perspektiv* är det en fråga om hur man betraktar sig själv och sin egen bakgrund: vad bär jag för namn? Vilka traditioner finns i min familj och släkt? Vilka högtider firar jag? Även frågor som rör trosuppfattning och i viss mån religiösa praktiker kan vara avgörande. Sett från *kollektivets perspektiv* hamnar fokus på organisering, gemensamhet och samspel med andra grupper i samhället. Läggs de religiösa *institutionernas perspektiv* till spelar ytterligare andra saker roll, såsom medlemsregistrering, medlemsavgifter och aktivt deltagande i församlingsverksamhet.

Att området rymmer denna komplexitet kan vara värt att ha i minnet, eftersom det får konsekvenser när man ställer frågor till befolkningen i Sverige om deras religionstillhörighet. I SOM-undersökningen 2019 var frågan om religiös tillhörighet ställd på följande sätt:

Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion?

	Nej	Ja, men jag har inte deltagit i verksamhet de senaste 12 månaderna	Ja, och jag har deltagit i verksamhet de senaste 12 månaderna
Svenska kyrkan	☐	☐	☐
Romersk-katolska kyrkan	☐	☐	☐
En frikyrka (Pingströrelsen, Eкуmеniаkyrkan, m.fl.)	☐	☐	☐
Annan kristen kyrka	☐	☐	☐
En ortodox kyrka (syrisk-, rysk-ortodoxa kyrkan, m. fl.)	☐	☐	☐
Jag är muslim	☐	☐	☐
Jag är buddhist	☐	☐	☐
Jag är hindu	☐	☐	☐
Jag är jude/judinna	☐	☐	☐
Jag tillhör en annan religion	☐	☐	☐

I enkätfrågan finns en skillnad mellan svarsalternativen för de icke-kristna tillhörigheterna som utgår från individens perspektiv ("jag är muslim") medan de kristna tillhörigheterna utgår från ett institutionellt och kollektivt perspektiv ("jag tillhör Svenska kyrkan"). Att frågan är utformad på detta sätt är tänkt att ta hänsyn till religiösa traditionernas och trossamfundens syn på tillhörighet, medlemskap och de institutioner som förvaltar de religiösa traditionerna.

Hade man i undersökningen valt att ställa mer likformade frågor så hade alternativet kunnat vara att omformulera de kristna tillhörigheterna i stil med "jag är kristen inom Svenska kyrkan", "jag är kristen inom Katolska kyrkan". Problemet med dessa svarsalternativ är att de inte beaktar den speciella situationen som finns i Sverige vad gäller tillhörigheten till de kristna trossamfundet och särskilt till Svenska kyrkan. Svenska kyrkan har en hög andel registrerade och betalande medlemmar som sällan eller aldrig besöker religiös verksamhet – varav många inte känner sig bekväma med att definiera sig som "kristna".⁶

Omvänt hade troligen också data för de icke-kristna tillhörigheterna blivit missvisande om svarsalternativen var strömlinjeformade enligt modellen "Jag tillhör ett muslimskt, buddhistiskt, hinduiskt, judiskt trossamfund" eftersom man inom dessa religiösa traditioner inte har samma tradition vad gäller formellt medlemskap. Att stora delar av de icke-kristna gruppernas trossamfund dessutom är förhållandevis nyetablerade institutioner i det svenska samhället talar för denna hypotes. Här hamnar möjligen några av de kristna samfundet med migrationsbakgrund mellan stolarna. Oavsett hur man väljer att formulera frågor om religionstillhörighet så är det viktigt att vara tydlig med hur frågeunderlaget sett ut för de data som denna studie bygger på.

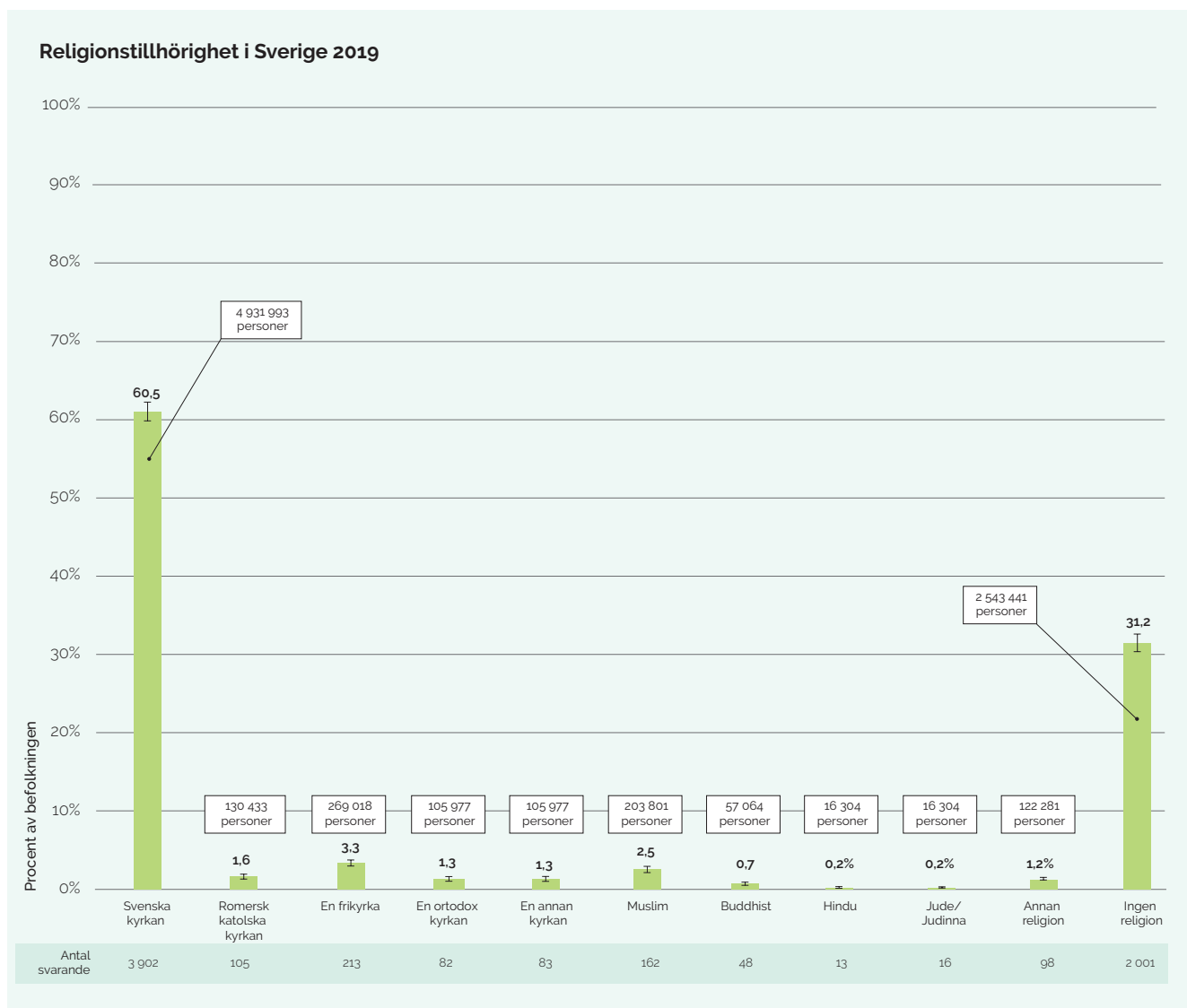
Utän anpassning till religiösa traditioners skilda sätt att se på religiös tillhörighet (och vardagsförståelsen av religion och religiositet) löper enkätfrågor om religiös tillhörighet stor risk att inte mäta det som avses. I enkätundersöknings-

sammanhang brukar den här typen av utmaningar diskuteras som "mätfel".

Resultat från enkätundersökningar är också osäkra på grund av andra omständigheter. När ett urval görs med hjälp av slumpen för att uppnå ett representativt sätt beskriva en befolkning blir tecken på osäkerhet extra relevanta att uppmärksamma. Idag samlas många enkätresultat in med så kallade bekvämlighetsurval eller med hjälp av självrekryterade webbpaneler. Dessa kan inte nagelfaras på ett liknande sätt som enkätresultat baserade på representativa urval eftersom de saknar den information som krävs för att kvalitetsgranskning.⁷ En första kvalitetsaspekt är de så kallade slumpmässiga fel som har med själva urvalsprocessen att göra, alltså gruppskillnader som enbart beror på slumpen.⁸ För att tydliggöra den här osäkerheten har vi beräknat marginalerna för de slumpmässiga felen, vilket också tydligt redovisas i figur 4, med tre staplar för varje religiös grupp.⁹ Staplarna representerar ett intervall inom vilket det faktiska värdet skulle ligga – om undersökningen upprepades.¹⁰ Exempelvis har gruppen muslimer ett observerat värde på 2,5 procent. Vill man ta felmarginalen i beaktning så skulle man istället säga att andelen muslimer i Sverige ligger mellan 2,1 och 2,9 procent. Att vi redovisar felmarginalen just gällande religiös tillhörighet (och inte i rapportens övriga figurer) beror på att vi bedömer att dessa data utgör ett så pass centralt element i denna framställning att de förtjänar en extra fördjupning. Att omfattningen av de slumpmässiga felen kan beräknas förklaras av att enkäten baseras på ett representativt urval.

Svenskkyrkliga, icke-tillhöriga och de religiösa minoriteterna

Utifrån de data som denna undersökning bygger på kan man urskilja tre huvudgrupper när det handlar om religiös tillhörighet i Sverige. Den största gruppen, ungefär sex av tio, anger att man tillhör Svenska kyrkan. Därefter kommer en mindre grupp, omkring var tredje person, som uppger att man

Figur 4: Resultat från enkätfrågan: Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion? Svartalternativen "Svenska kyrkan", "Romersk-katolska kyrkan", "En frikyrka (t. ex. pingstkyrkan m.fl.)", "En ortodox kyrka (t. ex. syriska, ryska)", "Annan kristen kyrka", "Jag är muslim", "Jag är buddhist", "Jag är hindu", "Jag är jude/judinna" samt "jag tillhör en annan religion". Alla svartaltrntiv besvarades med "nej", "ja, men jag har inte deltagit i verksamhet de senaste 12 månaderna" samt "ja, och jag har deltagit i verksamhet de senaste 12 månaderna". Här räknas alla som svarat ja som religionstillhöriga (alltså både dem som deltagit de senaste 12 månaderna och de som inte deltagit de senaste 12 månaderna). De som genomgående svarat "nej" har summerats till kategorin "ingen religion". Svaren redovisas som "observerat värde". Till det observerade värdet har felmarginalen för respektive observation lagts till och dragits från för att erhålla en nedre och över gräns för procentskattningarna i figuren. Mer information om felmarginalerna finns i metodbilagan. Enkätfrågan om religiös tillhörighet ställdes i editionerna 1,3,4 och 6 av SOM-undersökningen 2019. I tabellen ovan anges de omräknade antalet individer i befolkningen (ålder 16-85 år).

Källa: SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

inte tillhör något trossamfund eller religiös inriktning. Slutligen har i vi de religiösa minoritetsgrupperna som utgör cirka 12 procent av befolkningen. Att totalsiffran hamnar över 100 procent beror på att några svarande angett att de tillhör flera religiösa grupper samtidigt.¹¹

Vad gäller storleken på gruppen som definierar sig själva som svenskkyrkliga så speglar den i stora drag antalet registrerade medlemmar. Under året 2019 registrerade Svenska kyrkan att man hade 4,7 miljoner medlemmar i åldrarna 16-85 år vilket motsvarar drygt 58 procent av befolkningen i dessa åldrar.¹²

De religiösa minoriteterna omfattar strax över 12 procent av den svenska befolkningen enligt statistiken från SOM-undersökningen. Den största minoritetsgruppen tillhör en frikyrka (3,3 procent) följt av gruppen muslimer (2,5 procent). Därefter kommer den katolska och ortodoxa grupperna samt tillhöriga till "annan kyrka" och "annan religion" som alla ligger mellan 1 och 2 procent. Buddhister, hinduer och personer med judisk bakgrund omfattar vardera under 1 procent av befolkningen.

Vill man försöka finna en referenssiffra för minoritetsgruppen är den registerstatistik som årligen rapporteras till

Textläsning i en av Sveriges synagogor. Foto: Bertil Adania.

Myndigheten för stöd till trossamfund från de statsbidragsberättigade trossamfundet ett alternativ. Enligt myndighetens senaste publicerade statistik så var antalet registrerade medlemmar och regelbundna deltagare i minoritetssamfundet strax under 870 000 personer avseende året 2018.¹³ Detta motsvarar 10,7 procent av den svenska befolkningen mellan 16 och 85 år.¹⁴

Att den statistik som inrapporterats till Myndigheten för stöd till trossamfund skulle reflektera hela den minoritetsreligiösa mosaiken är dock osannolikt. För det första inbegriper den statistiken endast statsbidragsberättigade trossamfund, vilket är en status som inte tillkommer alla faktiskt verksamma religiösa organisationer i Sverige utan bara ett femtiotal trossamfund som har genomgått en administrativ process och fått godkännande av regeringen.¹⁵ Med vetskap om karaktären på myndighetens siffror (endast registrerade medlemmar och deltagare) och de begränsningar som den har, kan vi förvänta oss att antalet tillhöriga till minoritetssamfundet borde vara högre i SOM-statistiken än i myndighetens registerstatistik.

Systematiska svarsbortfall i minoriteternas statistik

I redovisningen av de olika religiösa grupperna i figur 4 har vi tydligt markerat att det finns en felmarginal som kan vara värd att ta hänsyn till när man försöker förstå den religiösa kartan i Sverige 2019. Som nämnts ovan har vi redovisat den-

na felmarginal för att ta höjd för de *slumpmässiga svarsbortfall* som kan ha uppstått när man valde personer som fick besvara SOM-enkäten. Det finns emellertid också skäl att anta att det också finns *systematiska svarsbortfall* i undersökningen som är värda att peka på. För detta antagande talar bortfallsstatistiken i SOM-undersökningarna som visar att utrikes födda personer besvarar SOM-enkäten i mycket mindre grad än personer som är födda i Sverige.¹⁶ SOM-datan visar vidare att en stor del av de som tillhör minoritetssamfund har migrationsbakgrund. Således är det sannolikt att andelen tillhöriga till de religiösa minoriteterna skulle förändras – och förmodligen vara något högre – om fler utrikes födda hade valt att besvara enkäten. Den osäkerheten understryker betydelsen av att i framtiden konstruera vikter för att balansera svarsresultaten.¹⁷ Eftersom förhållandet mellan religiös tillhörighet och migration är av särskild betydelse för resultaten i den här rapporten återkommer vi till detta ämne i nästkommande kapitel.

Deltagande inom olika religiösa grupper

Trossamfundet anordnar ett antal tusen gudstjänster, ceremonier och religiösa ritualer under ett år. Utöver de återkommande veckovisa sammankomsterna, vilka ofta infaller under veckoslutet, så organiseras högtidsfiranden av olika slag för att uppmärksamma, minnas och gestalta viktiga händelser inom de religiösa traditionerna. Traditionellt har de stora högtiderna i Sverige varit jul och påsk, men dessa samsas

Lars Dencik

Vad har den religiösa tillhörigheten för betydelse?

– I en modern, sekulär och flerkulturell demokrati som Sverige är det ett individuellt val att vara jude idag. Den som vill kan bara ge upp att vara det – många gör och har gjort det. Ingen myndighet håller reda på det, ingen instans kan påtvinga en att vara jude. Judar i Sverige är sålunda i överförd betydelse alla *Jews by choice* – även om det i det individuella fallet kanske inte upplevs så.

I en undersökning som genomfördes åren runt millennieskiftet med judar i Sverige, framkom att många upplever sin judiska identitet som mycket stark. För de flesta av dem bottnar detta i en känsla av att vara en del i det judiska kulturarvet och de flesta ser inte den judiska gruppen primärt som en religiös grupp – utan som en del av det judiska folket. På frågan ”Hur viktig är var och en av följande aspekter för din känsla av ’judiskhet?’” svarade de flesta att det som upplevs som viktigast är ”känslan av att var jude innerst inne (i personlighet och tänkande)”, ”lojalitet med mitt judiska arv” och ”sambhörighet med andra judar”.

Uttrycket ”Jew by choice” används egentligen för att beteckna den som blivit jude genom att konvertera till judendom. En konvertering till judendomen handlar om mycket mer än om att ”bara” välja en religiös ”tro”. Det handlar i minst lika hög grad om att bli en del av det judiska folket, att komma att dela dess traditioner, historia, känslighet och livsperspektiv. Kort sagt att i någon mening vara ”judisk” i sitt förhållningssätt.

– Detta judiska förhållningssätt, menar jag, är snarare kulturellt än genetiskt och/eller religiöst betingat: det hänger samman med i vilken grad individens eller gruppens livsperspektiv och levnadssätt baserar sig på de historiska erfarenheter judar som ett folk inhämtat genom sin 2000-åriga diasporahistoria. Denna erfarenhet bottnar i vad man skulle kunna kalla ett *diasporiskt minoritetsmedvetande*. Som kanske ingen annan västerländsk kultur vinnlägger man sig i den judiska kulturen om att vårda och hålla minnet av historiska händelser vid liv.

Den som har judendom som religionstillhörighet är således alltid också jude i betydelsen att vara en del av det judiska folket. Och den som hör till det judiska folket har alltid judendom som sin religion – även om hon eller han inte är ett dugg religiös. Därför kan det också utan vidare sägas att man är en ”judisk ateist”.

I dagens sekulära svenska samhälle är det inte ovanligt att höra människor som är både döpta och konfirmerade i svenska kyrkan säga något i stil med ”jag har egentligen inte någon särskild religion, men jag tror i alla fall på något andligt.” Som judisk ateist skulle man snarare säga ”Jag har egentligen inte någon tro på något andligt, men jag har en religion.”

Kanske kan man säga att synagogan har ungefär samma betydelse för dagens sekulära judar, som Gud har för ateister. En ateist behöver ju en Gud vars existens hen kan förneka – det är själva grundvalen för ateismen. På ungefär motsvarande sätt behöver den sekulära juden synagogan som en instans man normalt inte uppsöker, men varifrån grundvalen för ens judiska förhållningssätt ändå strömmar ut. ●

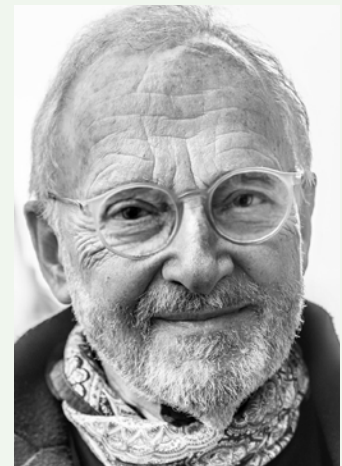
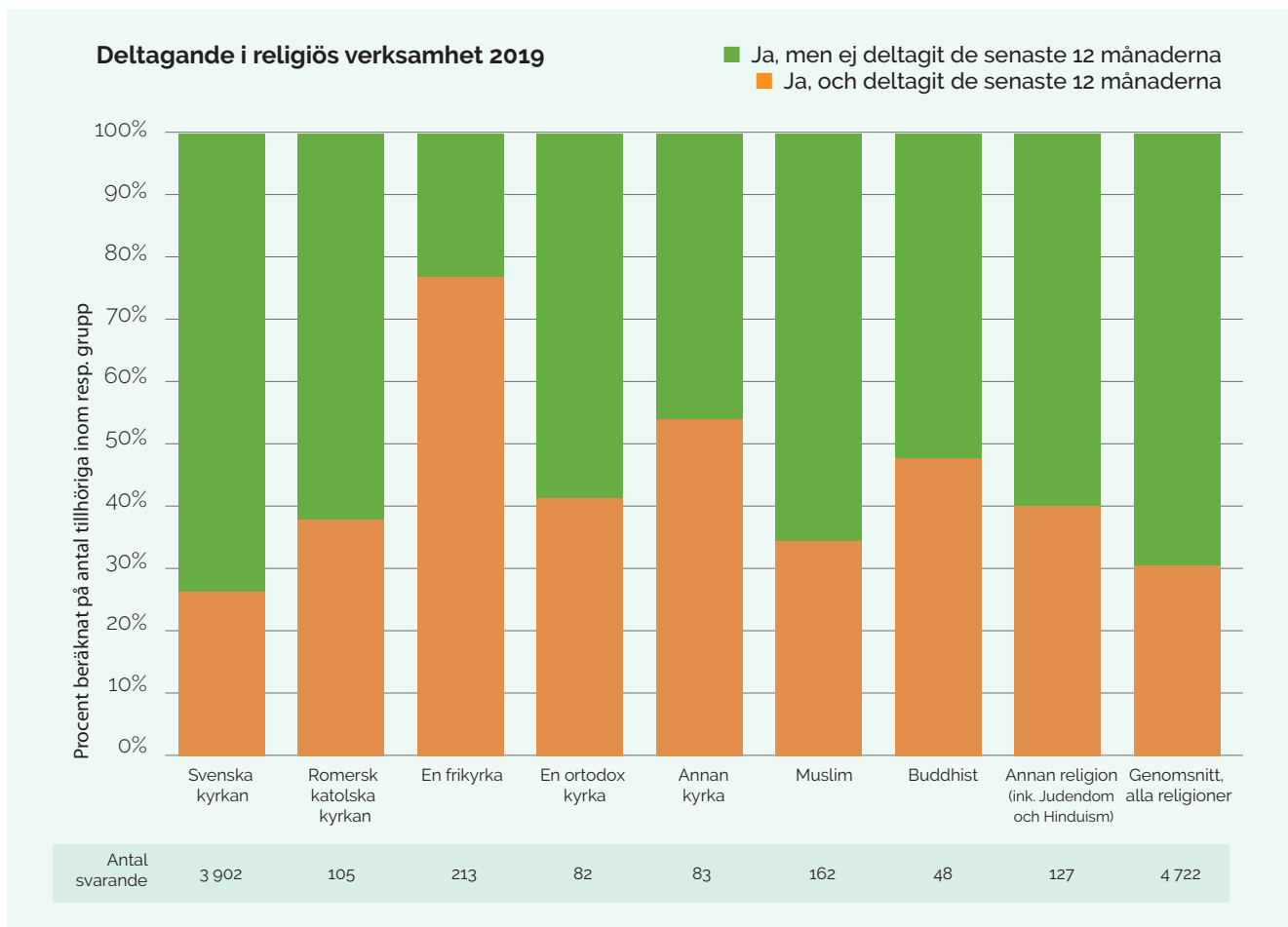

FOTO: KARL GABOR

Lars Dencik är professor emeritus i socialpsykologi. Han har under många år forskat och skrivit om judiskt liv och den judiska gruppen i Sverige och Europa. Han har också varit involverad i forskning om antisemitism, bland annat genom rapporten *Different antisemitisms* (2017). Lars Dencik har i lång tid ingått i redaktionsrådet för tidskriften *Judisk Krönika* samt varit aktiv i forskarnätverket *Judarnas Historia i Sverige*. Idag är en av de programansvariga för *Judisk Kultur i Sverige*.

Figur 5: Resultat från enkätfrågan: Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion? Svartalternativen "Svenska kyrkan", "Romersk-katolska kyrkan", "En frikyrka (t. ex. pingstkyrkan m.fl.)", "En ortodox kyrka (t. ex. syriska, ryska)", "Annan kristen kyrka", "Jag är muslim" samt "Jag är buddhist" redovisas separat över "ja, men jag har inte deltagit i verksamhet de senaste 12 månaderna" samt "ja, och jag har deltagit i verksamhet de senaste 12 månaderna". I syfte att säkerställa inga av de svarandes identitet kan röjas har svaren för alternativen "Jag är hindu" och "Jag är jude/judinna" summerats med svaren "jag tillhör en annan religion". Den nya kategorin kallas "annan religion (inklusive Judendom och Hinduism)".

Källa: SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

numera med firandet av den judiska pesach, den muslimska fastemånaden ramadan, vesak-högtiden inom buddhismen (åminnelse av Buddhas upplysning) och andra högtider vi känner igen från de stora världsreligionerna. De finns också grupper av tillhöriga till mindre kända religiösa traditioner som också har ett aktivt religiöst liv i Sverige. Ett exempel är det mandeiska trossamfundet, vilka ursprungligen kommer från Irak, som 2017 invigde sin första egna *mandi* i Skåne – en lokal för mandeiskt gudstjänstliv.¹⁸

Vid sidan om den kollektiva och öppna verksamheten är trossamfundet och deras församlingar en plats för religiösa riter och ceremonier som markerar olika skeenden i livet, såsom dop, giftermål och begravningar.

Men gudstjänster, ritualer och högtider är bara en del av den verksamhet som pågår inom trossamfundet och de religiösa församlingarna. Utöver detta så förekommer en mycket bred övrig aktivitet som dels kan kategoriseras som utbildning i religion (t.ex. söndagsskola, koranskola, alphakurser)

samt i en rad andra ämnen (språk, musik, etc). Dels finns också ett stort socialt inriktat arbete, såsom barn- och ungdomsverksamhet, stöd för äldre, insatser för utsatta grupper, flykting- och integrationsverksamhet och bistånd/utveckling. Det sociala arbetet riktas både till den egna medlemsgruppen men också till det omkringliggande samhället och olika institutioner, såsom andlig vård på fängelser och sjukhus.¹⁹

Data från SOM-undersökningen visar hur deltagandet ser ut inom de olika religiösa huvudgrupperingarna under 2019 i *hela* verksamheten.²⁰ Här är det alltså fråga om hela spektrumet av aktivitet, från religiösa ceremonier och riter till barn- och ungdomsverksamhet.

Letar man efter någon form av typiskt beteende bland människor som definierar sig som tillhöriga till en religiös grupp är det – kanske något överraskande – vanligare att *inte* delta i religiös verksamhet än att göra det. Genomsnittet för att delta ligger på 30 procent. Detta innebär att sju av tio av de som

tillhör en religion avstod från att besöka religiös verksamhet under 2019. Det betyder att ungefär 1,8 miljoner personer i åldrarna 16-85 besökte religiös verksamhet under 2019.²¹ Skulle vi härtill räkna in barn under 16 år och personer över 85 skulle antalet besökare troligen öka till över 2 miljoner. Att genomsnittet hamnar på denna nivå beror till stor del på att antalet tillhöriga till majoritetssamfundet Svenska kyrkan är så omfattande jämfört med övriga grupper.

Deltagande i de kristna kyrkorna

En relativt liten andel – knappt 30 procent – av de personer som identifierade sig som svenskkyrkliga besökte verksamhet 2019. De är dock många: runt 1,3 miljoner personer. Det som karakteriserar förhållandet mellan Svenska kyrkan och dess medlemmar under de senaste tjugo åren är en utveckling där andelen som tar del av gudstjänster och kyrkliga handlingar (konfirmation, vigsel, dop, begravning) har minskat. Tydligast syns denna förändring i gudstjänstdeltagandet som har minskat med en fjärdedel sedan år 2000.²² Samtidigt är det många människor som fortfarande på ett eller annat sätt möter Svenska kyrkan i någon form. I rapporten *Medlemmar i rörelse* (2018) beskrivs detta på följande sätt:

*Trots att relationen till kyrkan har förändrats så möter fortfarande de flesta av Svenska kyrkans medlemmar sin kyrka i någon form under ett år. Formerna för mötena förändras dock. Öppen verksamhet för vuxna och olika former av diakoni växer. Konserter och kulturella evenemang är relativt välbesökta.*²³

I en enkät som skickades till allmänheten 2014 uppgav 90 procent av de svarande (som var medlemmar i Svenska kyrkan) att de *på något sätt* kommit i kontakt med Svenska kyrkan under året – motsvarande siffra för icke-medlemmar var 24 procent.²⁴ Gällande engagemanget inom Svenska kyrkan kan konstateras att man når ut till ett väldigt stort antal personer, även om det är många som inte besöker kyrkans verksamhet.

Detta står i kontrast till frikyrkligheten som är en betydligt mindre grupp till antalet, men mycket mer aktiva. Nästan åtta av tio av de som tillhör en frikyrka uppger att de har besökt verksamhet under 2019. Inom de återstående kristna samfundet (katolska, ortodoxa och gruppen ”annan kyrka”) är det mellan 40 och 50 procent av de tillhöriga som säger sig ha besökt sitt trossamfund.

Vad gäller verksamheten inom de kristna kyrkorna präglas den av en stor bredd. Det sociala engagemanget och olika former av fort- och utbildningssatsningar är minst lika betydelsefulla som gudstjänstverksamhet och andra kyrkliga handlingar. Varje söndag (”Herrens dag”) räknas som en högtidsdag och då firas huvudgudstjänst till minne av den dag då Jesus uppstod från de döda. Utöver detta finns ett antal högtider där jul, påsk och pingst räknas som de viktigaste. Vid sidan om dessa är också adventshögtiden (de fyra sön-

Barndop i Svenska kyrkan. Foto: Bertil Adania.

dagarna innan julhelgen) betydelsefull för många kristna liksom Kristi himmelfärdsdag och Alla helgons dag. Dessutom finns flera andra helgdagar som lyfter fram helgon, martyrer och apostlar. Dessa dagar firas på olika sätt inom de olika kristna traditionerna. Utöver detta bör också nämnas den omfattande konferens- och lägerverksamhet.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att engagemanget inom de kristna kyrkorna ser väldigt olika ut i Sverige. På den ena sidan har vi majoritetsbefolkningens trossamfund, Svenska kyrkan, som förvaltar en väldigt bred och öppen verksamhet som fortfarande drar stora skaror människor. Deltagandet inom Svenska kyrkan minskar dock stadigt och många av de tillhöriga besöker idag inte alls verksamheten. Inom frikyrkorna är medlemmarna betydligt mer aktiva. Samtidigt så hänger dessa två delar av den kristenheten ihop då många av medlemmarna i frikyrkorna också är anslutna till Svenska kyrkan, så kallade ”dubbelanslutna”.²⁵

Förklaringen till skillnaden mellan Svenska kyrkan och frikyrkorna ifråga om aktivitet kan spåras historiskt. Frikyrk-

ligheten förvaltar ett arv från folkrörelse-Sverige som bygger på frivillighet och engagerat föreningsliv. Detta föreningsliv har varit mer beroende av enskilda människors egna engagemang och uppoffringar – man har inte varit i nära relation med svenska staten. Svensskyrkligheten å sin sida har historiskt haft en mycket nära relation till det offentliga och har således inte heller varit beroende av en lika engagerad medlemsskara.²⁶

Vad gäller de ortodoxa kyrkorna och den katolska kyrkan så ligger aktivitetsgraden närmare Svenska kyrkan (än frikyrkorna) vilket inte är förvånande om man anlägger det historiska perspektivet. De ortodoxa kyrkorna och den katolska kyrkan liknar svenskskyrkligheten i det man har haft en nära relation till olika statsbildningar och att man under många hundra år varit trossamfund som omslutit majoriteten av befolkningen i flera europeiska länder.

Deltagande i de muslimska trossamfunden

Vad gäller muslimerna i Sverige så uppger ungefär var tredje inom denna grupp att de har besökt verksamhet under 2019. Det motsvarar ungefär 73 000 personer. Jämfört med de andra religiösa grupperna är detta en relativt låg andel och både buddhister och tillhöriga till kategorin ”annan religion” visar på mer engagemang.

Till gudstjänstverksamheten inom de muslimska trossamfunden hör de gemensamma dagliga bönesamlingarna som sker vid tre till fem tillfällen. På fredagar anordnas veckans huvudsamling, fredagsbönen, där man förutom bönen också har predikan. Till årets viktigare högtider hör fastemånaden ramadan som högtidlighåller den period på året då Koranen uppenbarades för Muhammed genom ängeln Gabriel. Högtiden avslutas med ett tre dagar långt firande (Eid al-Fitr/Bayram). Vid sidan om ramadan finns också vällfärds-högtiden som är påbjudet att utföra minst en gång i livet för praktiserande muslimer.²⁷ Andra viktiga islamiska högtider under året är offerfesten (Eid al-Adha), Ashura och profeten Muhammeds födelsedag.²⁸ I likhet med de kristna kyrkorna erbjuder de muslimska trossamfunden religiösa ceremonier för att markera viktiga delar av livet, såsom vigsel och begravning. Utöver detta så finns också en mångfacetterad övrig verksamhet i form av utbildning, barn- och ungdomsverksamhet, familjerådgivning – med mera. Företrädare för muslimska församlingar är ofta noga med att framhålla att moskén inte är till för en exklusiv skara medlemmar utan ett Guds hus (”Beyt Allah”) som ska vara öppet för alla.²⁹

Det finns idag sju nationella muslimska trossamfund i Sverige som tar emot statsbidrag och samverkar inom ramen för det Islamiska Samarbetsrådet (ISR). Under dessa sju sorterar cirka 250 lokala församlingar som bedriver regelbunden verksamhet. Utöver dessa finns ett relativt stort antal övriga muslimska organisationer av framför allt lokal karaktär som bedriver religiös verksamhet. Vill man försöka uppskatta det totala antalet muslimska församlingar i Sverige är det sanno-

likt att siffran hamnar mellan 300 och 400.³⁰

Vad gäller trendriktning så kan man se att siffrorna för 2019 liknar vad som rapporterats för tidigare år. Under perioden 2007 – 2016 uppgav 36 procent av muslimerna att de hade besökt verksamhet inom trossamfund minst en gång årligen och trenden ligger således fast.³¹

Deltagande i de buddhistiska och övriga trossamfunden

Gällande övriga religiösa inriktningar i Sverige uppger strax över 40 procent av de tillhöriga att de har besökt verksamhet under förra året. Personer inom den buddhistiska gruppen tycks vara något mer aktiva. Ungefär hälften av de svarande uppger att de besökt verksamhet under 2019. Under perioden 2007 – 2016 uppgav under 40 procent av tillhöriga till de övriga trossamfunden (inklusive buddhister) att man hade besökt verksamhet.

Vad gäller utbudet av religiös verksamhet inom de dharmiska religionerna (buddhism, hinduism, sikhism och jainism) i Sverige så är den mindre till omfattningen än den muslimska. En undersökning gjord 2012 beskrev att det då det pågick regelbunden buddhistisk verksamhet på ett hundratal platser i landet och att samtliga av de större skolbildningarna inom denna religion kunde identifieras.³² Samma undersökning konstaterade också att den största andelen av buddhistisk religiöst liv var knuten till diasporagrupper från Sydostasien (Kina, Vietnam och Thailand). Följande beskrivning, från abboten i *Phât Quang*-templet i Göteborg, kan illustrera hur verksamheten ser ut i buddhistiskt tempel i Sverige:

[F]örutom regelbunden predikan, daglig meditation, internationella retreatar och buddhistiska högtidsdagar, sker mycket socialt och kulturellt arbete på templet som riktar sig till ca 500 närmare anknutna och omkring 1000 andra regelbundna deltagare. Musik, dans och läxhjälp är viktiga redskap i stödet till de vietnamesiska ungdomarna för tryggheten i den dubbla kulturella kontexten de befinner sig i [...] Högtidsfiranden har också en viktig social och kulturell funktion och då samlas flest deltagare. Templet anger att asiatiskt (vietnamesiskt) nyår firas kring början på februari med reningsmeditation och recitation sent på nyårsafton, därefter följer en predikan och lejondans för att välkomna det nya året och till slut utdelning av nyårgåvor. Man firar också Vesak (Buddhadag) med en ceremoni för att hedra Buddha och recitation ledd av munkarna, därefter en vegetarisk lunch och predikan.³³

Regelbunden hinduisk verksamhet i förekommer idag framför allt runt Stockholm och i sydvästra Sverige. Antalet tempel uppskattas till uppåt tio och de grupper som söker sig dit har främst bakgrund i Sri Lanka, Bangladesh och Indien.³⁴ Därtill finns en grupp med indiskt påbrå som flydde till Sverige från Uganda under början 1970-talet. Utöver den hinduiska diasporan finns det också aktiva tempel som relaterar till

Anna Lindman

Vad har bön för betydelse för troende människor som du har träffat?

– Det svårt att generalisera men utifrån de möten som jag har haft med människor är bön en möjlighet för oss att gå inåt i oss själva. Att tänka igenom sitt liv. Att fundera på vad man längtar efter. Vad man är rädd för. I bönen har du som troende möjlighet att röra vid ditt inre och be om hjälp. Och jag tror att det är ovidkommande om den hjälpen faktiskt går att få, eller om bönesvaret går att känna i sitt liv. Det viktiga är känslan av att få formulera sina rädslor, sin längtan och sin omsorg om andra människor – till någon som man tror hör. Det tror jag är vad bönen är. Jag tror att vi behöver det som människor. Vi kan försöka ersätta det med terapeuter eller med vänner förstås, men det finns också något i det kontemplativa där det blir lugnt och tyst. Det är inte ett möte med annan människa och det sociala spelar inte in... allt det är borta. Det blir därför väldigt rakt och ärligt. För många sker bönen i vardagen genom att man tänker och kommunicerar med Gud lite hela tiden. Inte bara när man ”knäpper sina händer” eller går till församlingen. Jag tror att bönen är djupt terapeutisk för många människor.

En del böner sker ju i kollektiva former?

– Den kollektiva bönen tror jag mer handlar mer om att dela upplevelsen av tro och närheten till en högre makt med andra människor – det är en stark upplevelse. Exempelvis den muslimska fredagsbönen är ju mycket mer av en ritual, mer likt som kristna gör när de tar nattvarden tillsammans. Men när jag intervjuat människor i Sverige – även muslimer – så refererar man också till bönen som inre kommunikation. En inre dialog. För många är det nog ”både-och”.

Spelar det någon roll för samhället i stort om människor ber eller inte?

– Som journalist tror jag inte det, men frågar man troende människor så är det ju helt avgörande. Ta till exempel tidebönen som sker runtom i alla kloster. För de som praktiserar och tror på den typen av bön skulle det vara en katastrof om deras bön till Gud uteblev. Det är förbundet med Gud. Jag tror också att vissa typer av andliga övningar, som bön, påverkar hur vi ser på vår omvärld, våra medmänniskor, på oss själva. Jag tror kanske det minskar stress och stanna upp och fundera över våra livsval. Olika typer av andlig praktik kan få oss att uppnå det. Och rensa i våra liv och göra andra livsval.

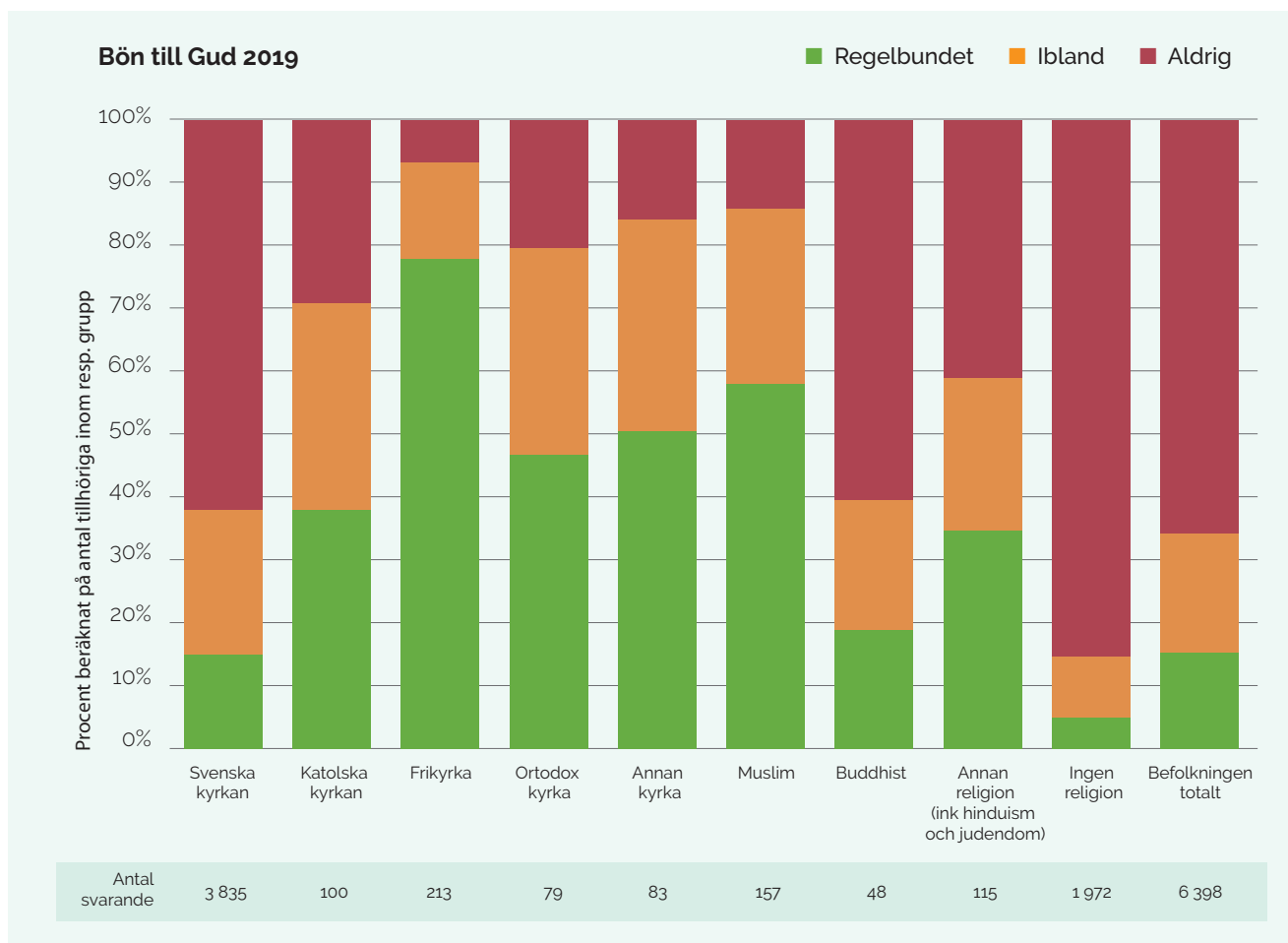
Var tredje har bett till Gud det senaste året i Sverige. Är det intressant för att förstå oss som samhälle?

– Jag tänker att det är fler än vad vi vanligtvis brukar tänka – eller? Jag tänker också att det är något trasigt i att vi lever i en kollektiv föreställning att vi inte har de här behoven. Jag tror att vi borde bli duktigare att titta på vad det innebär för den sekulariserade människan att leva utan känslan av att vara buren av något större. Utan upplevelsen av nåd. Utan upplevelsen av en berättelse om varför jag är här och vad som är meningen med allt. Vad som händer när jag dör. Att leva i ett tomrum med de här frågorna tror jag är ett vår samtids största problem. Vi befinner oss i en brytningstid när vi börjar se att det vi fyller våra liv med inte hjälper oss på de här områdena. När vi slarvar med de existentiella utmaningarna i våra liv så mår vi inte bra. Och sen kan det ju vara så, i vår tid, att det inte är kyrkan och organiserad religiositet som är svaret på den här utmaningen. ●

FOTO: JAN DANIELSSON, SVT

Anna Lindman är journalist och programledare som specialiserats sig på religion- och livsåskådningsfrågor. Lindman har varit programledare för flera program på SVT. Bland annat *Från Sverige till himlen*, *Annas eviga*, serien *Döden, döden, döden* och *Existens*. Hon har även skrivit böckerna *Den där jävla döden*, *”Alla kan dö”* (med Nina Hemmingsson) och är redaktör för antologin *Opium för folket*.

Figur 6: Religionstillhörighetskategorierna följer indelningen redogjord för figur 6 (dvs. de som svarat "Jag är hindu" och "jag är jude/judinna" redovisas tillsammans med de som svarat "jag tillhör en annan religion"). Gruppen "ingen religion" har svarat nej på alla svarsalternativ rörande religionstillhörighet. Enkätfrågan om bön lyder: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? - Bett till Gud". Svarsalternativet "Ingen gång" har kodats som "ber aldrig", svarsalternativen "någon gång under de senaste 12 månaderna", "någon gång i halvåret", "någon gång i kvartalet" samt "någon gång i månaden" som "ber ibland" och svarsalternativen "någon gång i veckan" och "flera gånger i veckan" som "ber regelbundet".

Källa: SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

olika så kallade guru-rörelser såsom ISCKON/Hare Krishna, Transcendental Meditation, med flera. Vad gäller den sikhiska gruppen uppskattas den till runt 4000 personer med 3-5 aktiva sikhiska tempel (gurdwaras) i Sverige.³⁵

Som nämnts tidigare finns det också en rad mindre kända religiösa minoritetsgrupper med bakgrund i Mellanöstern som bedriver verksamhet i Sverige: mandéer, aleviter, druser, yezidier och bahai. Av dessa är det den mandeiska gruppen som har den mest aktiva gudstjänstlivet och man har också etablerat religiösa lokaler på flera ställen runtom i Sverige under de senaste åren.

Bön till Gud inom olika religiösa grupper

Utöver deltagande i gudstjänst och övrig verksamhet anordnad av trossamfunden så kan vi förvänta oss att människor som är tillhöriga de religiösa traditionerna också ber till Gud.

Vänder vi blicken från deltagande till bön är engagemanget något större. Av de åtta religiösa grupperna är det endast två

(svenskkyrkliga och buddhister) där en majoritet uppger att de aldrig bätt till Gud under 2019. På grund av det stora antalet tillhöriga till Svenska kyrkan så hamnar dock genomsnittet i hela befolkningen under 40 procent. Denna fråga ställdes också till personer som uppgett att de inte hade en religiös tillhörighet. Det är 15 procent inom gruppen icke-tillhöriga som uppger att de bätt till Gud.

Att engagemanget för bön är större än deltagande i verksamhet kan ha att göra med att bön både kan utföras i enskildhet och tillsammans med andra. Skillnaderna mellan de religiösa gruppernas tendens att delta i samfundsverksamhet och att be är störst för den muslimska gruppen. Ifråga om deltagande visade muslimerna i Sverige på relativt lågt religiöst engagemang – endast en av tre hade besökt verksamhet under 2019. Vad gäller bön till Gud uppvisar den muslimska gruppen istället ett högt engagemang. Över 85 procent av de som definierar sig som muslimer har bätt till Gud under 2019, varav många också ber regelbundet. Möjligen kan detta

vara ett utslag av den relativt starka norm som finns inom den islamiska traditionen att utföra rituell tidebön (salat), som nämndes tidigare i denna rapport.

De högsta siffrorna vad gäller bön (liksom deltagande) står frikyrkligheten för. Inom denna grupp uppger 90 procent att man har bett under det senaste året, varav en stor andel ber regelbundet. De övriga kristna kyrkorna, särskilt tillhöriga till kategorin ”annan kyrka”, har också relativt hög andel tillhöriga som har bett till Gud under 2019. Undantaget är Svenska kyrkan där 40 procent av de tillhöriga har bett under det senaste året.

Buddhister i Sverige framstår som icke-aktiva när det kommer till bönepraktik. Här kan man dock fråga sig om själva enkätfrågan (”Har du bett till Gud?”) krockar med det teologiska innehållet i denna religiösa tradition. Inom vissa buddhistiska grenar ses Buddhas lära som en andlig väg (eller metod) som skall leda till inre väg till frid och harmoni, snarare än en som religion. Slutmålet är insikt i alltings sammanhang, inte frälsning genom kontakt med en gudomlig makt.³⁶ På liknande sett kan man fundera på om vissa polyteistiska traditioner inom t.ex. hinduismen kan tolka frågan som att den inte avser tro på en av flera gudar och att man därför väljer att svara ”nej” på frågan.

Sammanfattning

En majoritet i Sverige, ungefär sju av tio, uppger att de har en religiös tillhörighet. Jämför vi detta med hur stor del av befolkningen som besökt gudstjänst (32 procent), bett till Gud (34 procent) eller tror på Gud (36 procent) så kan siffran tyckas hög.³⁷ Resultatet är inte överraskande. Från tidigare forskning vet vi att människors känsla och uppfattning om religiös identitet och tillhörighet går bortom både trosuppfattning och religiösa praktiker. Det handlar bland annat om vilka seder och traditioner man bär med sig, språk och geografiskt ursprung.³⁸ Ett exempel på det är den största religiösa gruppen, tillhöriga till Svenska kyrkan, som omfattar över sex av tio personer i Sverige. Inom denna grupp har forskningen identifierat två huvudsakliga anledningar till tillhörighet utöver trosgemenskap. För det första finns det hos många en vilja att stödja Svenska kyrkan som förvaltare av traditioner och kulturhistoria och för det andra en vilja att stödja kyrkans sociala arbete.³⁹

Vidare finns det en bred grupp av religiösa minoriteter i Sverige som tillsammans utgör strax under 10 procent av befolkningen. Bland minoritetsgrupperna är den kristna gruppen störst (sammanlagt 7,5 procent). Den muslimska gruppen omfattar 2,5 procent och övriga grupper sammanlagt 2,6 procent. Att storleken på dessa tre huvudfårer bland minoriteterna i fördelade sig så här kände vi till från tidigare undersökningar.⁴⁰ Det som är nytt i denna undersökning är att vi också kunnat särskilja grupper inom huvudfårorna: den kristna minoriteten i Sverige består av tillhöriga till frikyrkorna, ortodoxa kyrkan eller katolska kyrkan. Därutöver

Vilka är ”de andra”?

Kategorin ”annan kyrka”

Utöver de fyra identifierade kristna grupperingarna i SOM-undersökningen 2019 (Svenska kyrkan, frikyrka, ortodoxa kyrkan och katolska kyrkan) finns också kategorin ”annan kyrka” till vilken det går att associera en rad olika kristna kyrkor som är aktiva i Sverige. Många av dessa kyrkor följer protestantismen i någon form – alltså den kristna tradition som uppstod under reformationen på 1500-talet. Till de protestantiska grenarna hör de luthersk-evangeliska, reformerta-kalvinistiska samt baptistiska kyrkotraditionerna. Exempel på samfund i Sverige som verkar i den lutherska och reformerta traditionen är en rad samfund med rötter i Nord- och Centraleuropa såsom Estniska evangelisk-lutherska kyrkan, Norska kyrkan, Ungerska protestantiska kyrkan och Franska reformerta församlingen. Ett liknande trossamfund (som dock inte kallar sig protestanter) är den anglikanska kyrkan som framförallt betjänar personer i Sverige med bakgrund i Storbritannien eller det brittiska samväldet. I den baptistiska traditionen hittar vi i Sverige (vid sidan om de traditionella frikyrkorna med rötter från 1800- och tidigt 1900-tal) kyrkor och församlingsrörelser som springer ur den nypentekostala och karismatiska rörelsen som uppstod under 1980-talet. Bland samfund i denna kategori hittar vi inhemska organisationer som Trosrörelsen (där Livets Ord ingår), internationella organisationer (t.ex. Vineyard), kyrkor och församlingsrörelser med koppling till olika migrantgrupper. Utöver dessa finns också andra religiösa rörelser som ibland – och särskilt av de egna medlemmarna – definieras som kristna kyrkor. Hit skulle man kunna räkna samfund som Jehovas vittnen, Enighetskyrkan (Moon) och Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagars Heliga (Mormonkyrkan).

Kategorin ”annan religion”

Vid sidan om tillhöriga till kristendom, judendom, islam, buddhism och hinduism finns också personer i Sverige som uppger att man tillhör ”annan religion”. Vilka religiösa traditioner kan då tänkas känna sig tillhöriga till denna kategori? Sedan några decennier tillbaka finns det flera religiösa minoriteter från Mellanöstern som är etablerade i Sverige. Tydligast religiöst inriktade av dessa är troligen den mandeiska gruppen men det finns också alevitiska, yarsanistiska, alawitiska, yezidiska, drusiska trossamfund representerade – samt baha’i-samfundet. Det finns också församlingar som betjänar en sikhisk diasporaminoritet i Sverige. Vidare finns det församlingar och grupper som verkar i den fornnordiska naturreligiösa traditionen i Sverige så som trossamfundet Forn sed. Till kategorin ”annan religion” kan man också associera organisationer som kan kategoriserar under paraplybeteckningen ”nya religiösa rörelser”. Bland dessa finns rörelser med anknytning till kristendomen såsom Jehovas vittnen, Plymothbröderna och Enighetskyrkan (Moon) men också de så kallade guru-rörelserna (Hare Krishna, Transcendental Meditation, m.fl.), som verkar i en hinduisk tradition. Till de nya religiösa rörelserna räknas också Scientologi-kyrkan. Till sist kan man fundera kring om det kan finnas människor som kategoriserar sig själva som tillhöriga en ”annan religion” på grund att man praktiserar andliga övningar av olika slag (t.ex. yoga/meditation) eller att man uppfattar sig som troende – men inte vill hänföra sig till någon särskild definierad religion. ■

finns det en grupp övriga tillhöriga till ”annan kyrka”. Vad gäller de icke-kristna grupperna så visar data att det förutom den muslimska gruppen också finns tillhöriga till buddhism, judendom och hinduism i Sverige. Det finns också en grupp som uppgett att de tillhör ”annan religion”.

Vad gäller utveckling över tid kan man konstatera att storleken på minoritetsgruppen inte har förändrats nämnvärt på 10 år och inte heller fördelningen mellan dessa grupper sinsemellan. Detta måste betraktas som ett förvånande resultat givet att vi under denna period har haft betydande invandring till Sverige från länder (t.ex. Syrien, Irak och Iran) där stora grupper kan tänkas ha framför allt muslimsk men också katolsk eller ortodox bakgrund. Därutöver har det skett stora förändringar inom frikyrkligheten i Sverige. Många församlingar har lagts ned och medlemsskaran har tydligt minskat.⁴¹ Vad gäller den svenskkyrkliga majoriteten så fortsätter den att minska. Andelen som uppger tillhörighet till Svenska kyrkan fortsätter att minska. Sett över tioårsperioden 2010 – 2019 har tillhöriga till Svenska kyrkan minskat från 74 till 60,5 procent av befolkningen.

Sett till religiös praktik så är minoritetsgrupperna mer aktiva än den svenskkyrkliga majoriteten – särskilt när det kommer till hur ofta man ber till Gud. Även detta är något som vi har sett i tidigare undersökningar.⁴² Man bör dock hålla i minnet att den aktiva delen av svenskkyrkligheten i reella tal vida överstiger de aktiva inom övriga samfund. Detta är en följd av det totala antalet tillhöriga inom Svenska kyrkan är så stort.

En tredjedel av befolkningen i Sverige betraktar inte sig inte själva som tillhöriga någon religion under 2019. Jämför man denna siffra med föregående års SOM-data kan vi lägga märke till att denna andel har ökat något. Under tioårsperioden 2007 – 2016 uppgav strax över 20 procent att man inte hade någon religiös tillhörighet.⁴³ Värt att notera är att personer inom denna grupp, även om man inte anser sig tillhöriga någon religion, kan ha utfört religiösa handlingar: strax över 15 procent har bett någon gång under 2019. Från tidigare undersökningar vet vi att ungefär lika många i gruppen icke-tillhöriga också hyser en tro på Gud.⁴⁴

I det här kapitlet har konsekvenserna av att personer födda i Sverige svarar på enkäter i hög utsträckning vilket kan orsaka en snedvridning av resultaten diskuterats ingående. För att ge en så korrekt bild som möjligt gavs felmarginaler för resultaten rörande hur stora de olika religiösa grupperna är idag. Beräkningen möjliggjordes av att undersökningen baseras på ett representativt urval. Det representativa urvalet gör det också möjligt att synliggöra omfattningen av systematiska bortfall och svarsmönster vilket i framtiden kan användas för att konstruera undersökningsvikter i syfte att precisera storleken på de religiösa grupperna ytterligare.

3. Religion och migration

En stor andel av befolkningen har växt upp i andra delar av världen – nästan var femte person i vårt land är född i utlandet. Detta spelar också roll när vi ska försöka förstå vilka religiösa tillhörigheter och erfarenheter som präglar samhället idag. I detta kapitel undersöks hur uppväxt- och migrationsbakgrund ser ut i olika religiösa grupper i Sverige.

Den religiösa kartan i Sverige har förändrats under 1900- och 2000-talet. I inledningen till kapitel två pekade rapporten på några viktiga komponenter: dels förändrade lagar och regler gällande religionsfrihet och religionstillhörighet, dels den sekulariseringsprocess som många länder i världen har genomgått. Förändringarna har omdanat vilken roll religion spelar i våra liv: både på det privata planet (för individer och inom familjen), men också i samhällslivet i stort (för de offentliga institutionerna och i det civila samhället).

En annan viktig delförklaring till förändringarna är att Sverige har gått från att vara ett utvandrarnas land till att vara ett invandrarnas land. Från och med 1930-talet har det årligen varit större immigration till landet årligen än emigration.¹ Invandringen har skett från länder där befolkningen har liknande religiös bakgrund som den svensktalande majoritetsbefolkningen, till exempel Finland och övriga Norden. Vidare har det också invandrat större grupper från länder där en stor del av befolkningen kan antas ha muslimsk bakgrund (Syrien, Irak, Iran, Afghanistan, Somalia), kristen-katolsk bakgrund (Polen, f.d. Jugoslavien), kristen-ortodox bakgrund (Eritrea, f.d. Jugoslavien, Grekland) eller tillhörighet till buddhism (Thailand) eller hinduism (Indien).²

I slutet av 2019 var antalet *utrikes födda* i Sverige strax över 2 miljoner.³ Adderar man deras barn så hamnar siffran på över 2,6 miljoner. Denna grupp i befolkningsstatistiken benämns som personer med *utländsk bakgrund* och omfattar alltså strax över 25 procent av befolkningen.

Under de senaste åren har en rad rapporter och artiklar publicerats på ämnet religion och migration.⁴ Den rapport som rönt störst uppmärksamhet är genomförd av den amerikanska tankesmedjan *Pew Research Institute*. Genom att utgå från migrationsströmmar till europeiska länder predicerar PRI att den muslimska gruppen i Sverige har växt från 4,5 till 8 procent av befolkningen under perioden 2010 – 2016.⁵

Att PRI:s beräkning är rimlig stärks av Eskil Wadensjö och Andrev Tibajevs omfattande undersökning – med data från 2011 – som visar att andelen muslimer är ungefär en fjärdedel av den utrikesfödda befolkningen (23 procent).⁶ Omräknat till dagens befolkningsmängd skulle det motsvara en halv miljon människor. Samma undersökning visar att andelen kristna bland utrikesfödda är 46 procent, utan att specificera fördelning mellan olika kyrkotillhörigheter. Andelen buddhister anges till 3 procent och övriga tillhörigheter till 1 pro-

cent eller lägre.⁷

I det här kapitlet undersöks förhållandet mellan geografisk uppväxt och religiös tillhörighet för att försöka förstå sambandet mellan dessa två. Redovisningen utgår från enkätfrågan ”*Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?*”.

Till skillnad från ovan nämnda undersökningar använder vi oss inte av information om hur många som migrerat till Sverige ett specifikt år eller under en specifik tidsperiod. Kapitlets definition av migrationsbakgrund skiljer sig också från SCB:s definition av utländsk bakgrund.

Syftet med följande kapitel är att synliggöra hur de geografiska uppväxtförhållandena ser ut och hur migrationserfarenheten fördelar sig mellan de olika religiösa grupperna i Sverige. Detta tillför perspektiv på var olika grupper hämtar sina grundläggande kunskaper och erfarenheter om religion och ger perspektiv på hur vi talar om religioner som ”inhemska” eller ”invandrade”.

Perspektiv på religion och migration

Innan statistiken redovisas är det viktigt att säga någonting övergripande om hur man inom forskningen har tittat på förhållandet mellan religion och migration och hur människors religiositet förändras av in- och utvandring. Går man tillbaka i historien ser man att Sverige har en egen historia på området. Från mitten av 1800-talet till början av 1900-talet utvandrade över en fjärdedel av Sveriges befolkning; ungefär 1,5 miljoner människor.⁸ En av de bidragande orsakerna – vad man idag skulle kalla en ”push-faktor” – var att många upplevde att man inte hade tillräcklig religionsfrihet i Sverige.⁹ Vilhelm Moberg belyste detta i romanen *Utvandrarna* på följande vis:

De nya inneväanarna var bönder utan jord som kom till ett land med jord utan bönder. De kom från Gamla världen, där de hade levat under överhet, som de inte själva valt och som de nekade att godtaga. De utflyttade från självhärskare och godsherrar, från fattigdom och förtryck. De lämnade Tyskland för undertryckta upprors skull, de lämnade Irland för potatissjukans skull, de lämnade Sverige för religionsförföljers skull.

Bristen på religionsfrihet var en av flera orsaker till att stora grupper valde att lämna Sverige: den utbredda fattigdomen

i kombination med en befolkningstillväxt var andra viktiga faktorer. Två decennier in i 2000-talet ser världen annorlunda ut. Inte bara den ekonomiska situationen har kraftigt förbättrats i Sverige, också respekten för grundläggande rättigheter har ökat avsevärt. Idag utgör religionsfriheten i Sverige en ”pull-faktor” – något som gör att människor väljer att invandra hit.¹¹ Samtidigt råder i Sverige en utbredd uppfattning om att religion ska vara något privat som inte tillåts påverka det offentliga livet eller politiska beslut. Det finns också många som tror att vissa religiösa traditioner inte godtar en tillbakadragen samhällsroll.

Tillgången på religionsfrihet är ett perspektiv på frågan om religion och migration, men inte det enda. En annan fråga som forskare har funderat kring är om migration stärker eller försvagar religiositet. Vissa forskare menar att migration stärker religiositet eftersom den antas bidra med hopp och känslan av mening och tillhörighet under en svår tid i livet. En tid som för många präglas av osäkerhet, sjukdomar, ensamhet och utanförskap.¹² Här pekar studier på migranter i Sverige att religionen tycks kunna vara en trygghetsskapande kraft för migranter som underlättat deras anpassning till livet i Sverige. Det finns också en kraft, menar vissa forskare, i den sammanhållning som den egna religiösa gruppen utgör.¹³ Här är det dock avgörande om det faktiskt finns ett religiöst organisationsliv på plats eller inte – och vilka resurser dessa församlingar och trossamfund har att möta och ta emot nya grupper. Finns dessa organisationer på plats kan de fungera som en förankring till det nya landet i praktiskt avseende men också ge möjligheter till mötesplatser för att upprätthålla födelselandets kultur och språk.¹⁴

Viss forskning pekar på att religiositet också kan försvagas till följd av migration. Orsaker till detta är att religion är nära sammanvävt med, och beroende av, vardagslivets rutiner och strukturer i ursprungslandet. När en person flyttar från ett land flyttar den också från dessa förutsättningar. Ifall möjligheter till religionsutövning inte finns på samma sätt i det nya landet kan detta bidra till att religiositeten försvagas.¹⁵ Här kan det också spela in om arbetsförhållanden förändras: Sådana omständigheter kan göra att världsliga prioriteringar får företräde före andliga aspekter av livet – med resultat att det religiösa engagemanget minskar.¹⁶

En annan sak som forskning visat är att inställningen till religionen för många migranter förändras i och med flytten. I ursprungslandet var religionen en naturlig och oreflekterad del av livet, medan religionen i det nya landet blir något som individen aktivt måste förhålla sig till.¹⁷ Vissa forskare menar att det kan leda till en typ av ”religiös perfektionism” där människors religiösa praktiker i det nya landet i högre grad börjar kretsas kring frågor om hur de vill och inte vill bete sig och vara. Religionen stärks och tro och praktik får en ny innebörd.¹⁸

Vidare tycks den religiösa tillhörigheten i Sverige, för många, få en identitetsförstärkande funktion som represen-

terar gemenskap och ursprung där nationella, kulturella och sociala band (snarare än den religiösa övertygelsen i sig), blir avgörande för om individer känner sig hemma i ett samfund.¹⁹

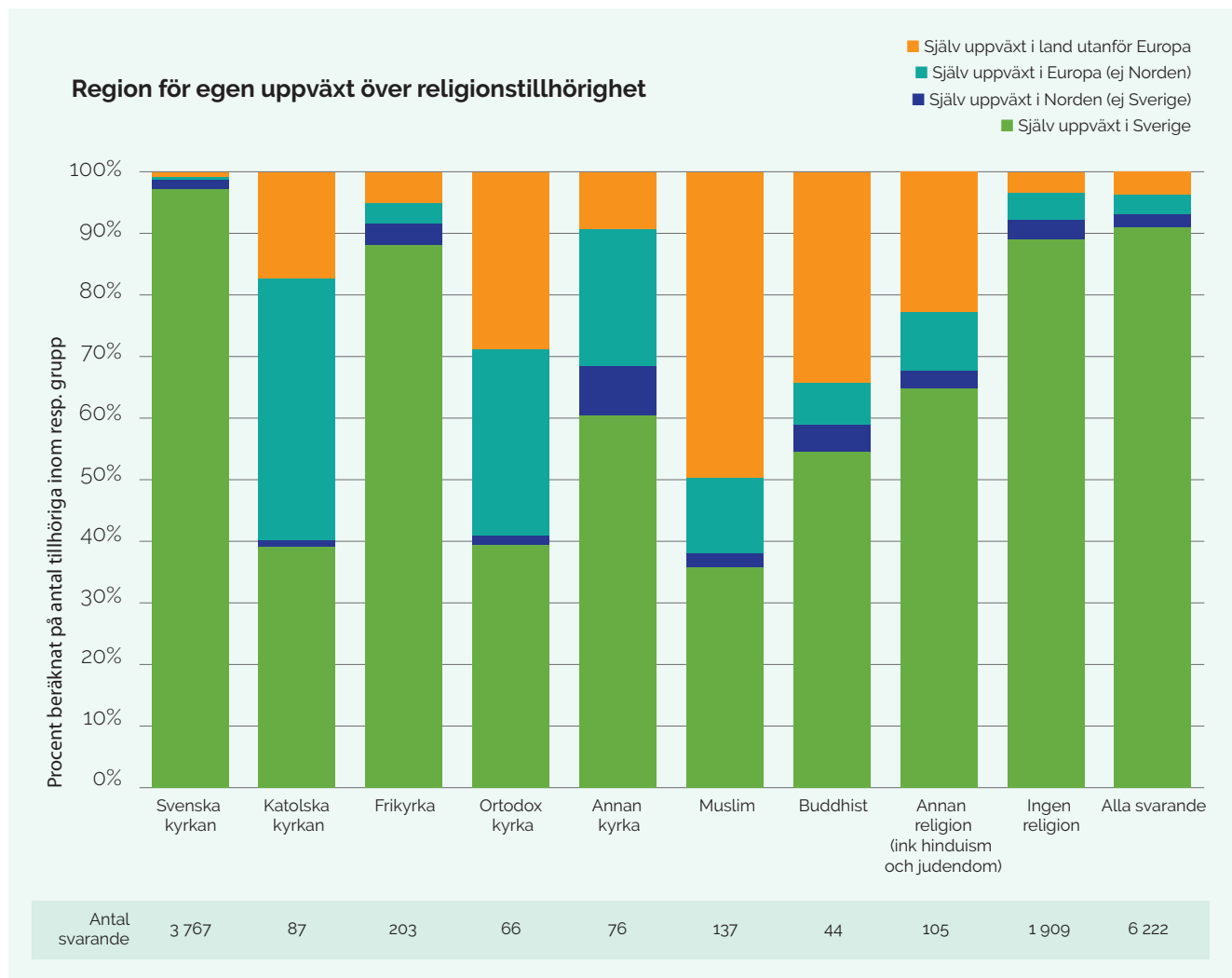
Tidigare forskning visar också ett samband mellan migrationsålder och förändringar i människors religiositet. Wadensjö och Tibajev visar att om en person migrerar till Sverige under sin barndom är det troligare att han/hon kommer vara *mindre* religiös under resten av sitt liv. Jämför man däremot två personer som immigrerat i vuxen ålder finns dock ingen skillnad mellan dem – även om de kommit i olika åldrar. Antalet år personerna har vistats i Sverige tycks inte heller ha någon avgörande betydelse för huruvida en person blir mer eller mindre religiös.²⁰

En annan relevant slutsats från tidigare forskning är att det är den geografiska härkomsten – snarare än den specifika religionstillhörigheten i sig – som avgör hur det religiösa engagemanget ser ut. Resultat visar att utlandsfödda från Afrika och Asien är betydligt mer troende och regelbundet utövande än utlandsfödda från övriga Europa – oavsett religionstillhörighet.²¹ I kontrast till dessa resultat visar dock forskning gjord på gruppen utlandssvenskar att det kan fungera på motsatt sätt: boende utomlands deltar i något högre utsträckning i gudstjänst/religiöst möte än boende i Sverige. En jämförelse mellan utlandssvenskar boende i olika regioner av världen visar också att deltagande var relativt vanligare i regioner av världen där även lokalbefolkningen var mer religiöst praktiserande. En möjlig förklaring är att religiös praktik påverkas av att leva i ett sammanhang där ens omgivning praktiserar religion.²²

Egen uppväxt

Resultaten av den genomförda analysen visar att det finns stora skillnader mellan de olika religiösa grupperingarna i Sverige gällande uppväxtbakgrund. En stor majoritet av de tillhöriga till Svenska kyrkan är uppväxta i Sverige. Detsamma gäller för frikyrkorna där runt 90 procent har växt upp i Sverige. Även flertalet av tillhöriga till ”annan kyrka” uppger att man växt upp i Sverige. Inom denna sistnämnda grupp finns dock se en betydligt större variation, med många uppväxta i Europa.

I kontrast till dessa finns tillhöriga till den ortodoxa kyrkofamiljen där de flesta (över 60 procent) har växt upp utanför Sverige. Av dessa är hälften uppväxta i Europa, och hälften utanför Europa. Att fördelningen ser ut på det här viset kan generellt sett sägas överensstämma med vad som är känt om de ortodoxa grupperna här. I Sverige finns en relativt stor grupp ortodoxa kyrkor tillhörande den *orientaliska-ortodoxa* traditionen etablerade, av vilka de flesta har rötter i Mellanöstern och Nordafrika (t.ex. syrisk-ortodoxa, koptisk-ortodoxa och eritreansk-ortodoxa) men också flera kyrkor inom den *bysantisk-ortodoxa* traditionen (t.ex. serbisk-ortodoxa och grekisk-ortodoxa) varav merparten har sina rötter

Figur 7: Religionstillhörighet är resultatet av enkätfrågan "Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion?" Svarsalternativen "Svenska kyrkan", "Romersk-katolska kyrkan", "En frikyrka (t. ex. pingstkyrkan m.fl.)", "En ortodox kyrka (t. ex. syriska, ryska)", "Annan kristen kyrka", "Jag är muslim" och "Jag är buddhist" redovisas var för sig och svaren "Jag är hindu", "Jag är jude/judinna" redovisas tillsammans med "jag tillhör en annan religion". De tre sista svarsalternativen är summerade för att ingen enskild svarande ska kunna röjas. Svaren "ja, men jag har inte deltagit i verksamhet de senaste 12 månaderna" samt "ja, och jag har deltagit i verksamhet de senaste 12 månaderna" räknas som tillhörighet. De som genomgående svarat "nej" har summerats till kategorin "ingen religion". Information om egen uppväxt är resultatet av enkätfrågan "Var någonstans har du huvudsakligen vuxit upp?". Svarsalternativen "Ren landsbygd i Sverige", "Mindre tätort i Sverige", "Stad eller större tätort i Sverige" och "Stockholm, Göteborg eller Malmö" har summerats till "själv uppväxt i Sverige". Svarsalternativen "annat land i Norden", annat land i Europa" samt "land utanför Europa" redovisas separat som "själv uppvuxen i Norden (ej Sverige)", "själv uppvuxen i Europa (ej Norden)" och "själv uppvuxen i land utanför Europa".

Källa: SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

på Balkan och sydöstra Europa.

Ungefär lika många inom den katolska gruppen, fyra av tio, har växt upp i Sverige. En större andel har växt upp i Europa, jämfört med den ortodoxa gruppen. De stora katolska nationella ursprungsgrupperna med bakgrund i Europa kommer från Polen, Kroatien och Italien.²³ Vid sidan om dessa finns en grupp med bakgrund från övriga världen. En stor grupp har rötter i Latinamerika, framför allt Chile, men också i Mellanöstern, särskilt Irak, Libyen och Libanon.²⁴ Inom den katolska kyrkan i Sverige finns det, invävt i det reguljära församlinglivet, så kallade "nationella missioner" som firar

katolsk mässa och bedriver undervisning på språk som polska, kroatiska, italienska och spanska. Utöver detta har katolikerna från Mellanöstern sin helt egna underorganisation inom den katolska kyrkan i Sverige som organiserar gudstjänst och verksamhet.²⁵

Bland de icke-kristna minoriteterna har den muslimska gruppen störst andel personer som uppger att de växt upp utanför Europa (ungefär hälften). Till de viktigaste ursprungsregionerna för personer med muslimsk bakgrund i Sverige hör Mellanöstern, Afrikas horn samt Nordafrika. Vidare finns det också en reellt stor grupp med rötter i Europa och

Gudstjänst i den koptisk-ortodoxa kyrkan i Sverige. Foto: Bertil Adania.

då framförallt Turkiet och Balkanområdet.²⁶ Bland de muslimska grupper som migrerat till Sverige finns en bred mångfald av teologiska och konfessionella inriktningar representerade. Personer med shiamuslimsk bakgrund har ofta rötter i de arabisktalande länderna Irak och Libanon eller persisktalande länder, som Iran och Afghanistan. En mindre grupp urdotalande shiiter från indiska subkontinenten finns också etablerade i Sverige sedan 1970-talet.²⁷ Personer med sunnimuslimsk bakgrund – den vanligaste muslimska konfessionella inriktningen i Sverige – har också ofta sitt ursprung i den arabisktalande världen (Syrien, Irak och Marocko) men också grupper med bakgrund i Somalia, Turkiet och Bosnien är väl representerade.²⁸ Utöver sunni- och shia finns en mindre grupp muslimer tillhörande Ahmadiyya-rörelsen i Sverige. De flesta av dessa har sin bakgrund i Pakistan.²⁹

Likaså uppger en stor andel av de tillhöriga till den buddhistiska minoriteten att man i hög grad har växt upp utanför Sverige. Sydostasien är den viktigaste ursprungsregionen och framför allt länderna Thailand, Kina och Vietnam.³⁰

Gällande ”annan religion” innefattar denna kategori också personer med judisk och hinduisk bakgrund liksom andra tillhörigheter som inte ryms i de kristna, muslimska eller buddhistiska grupperna. Utifrån vad som är känt från religiösa grupperingar här så är den indiska subkontinenten en

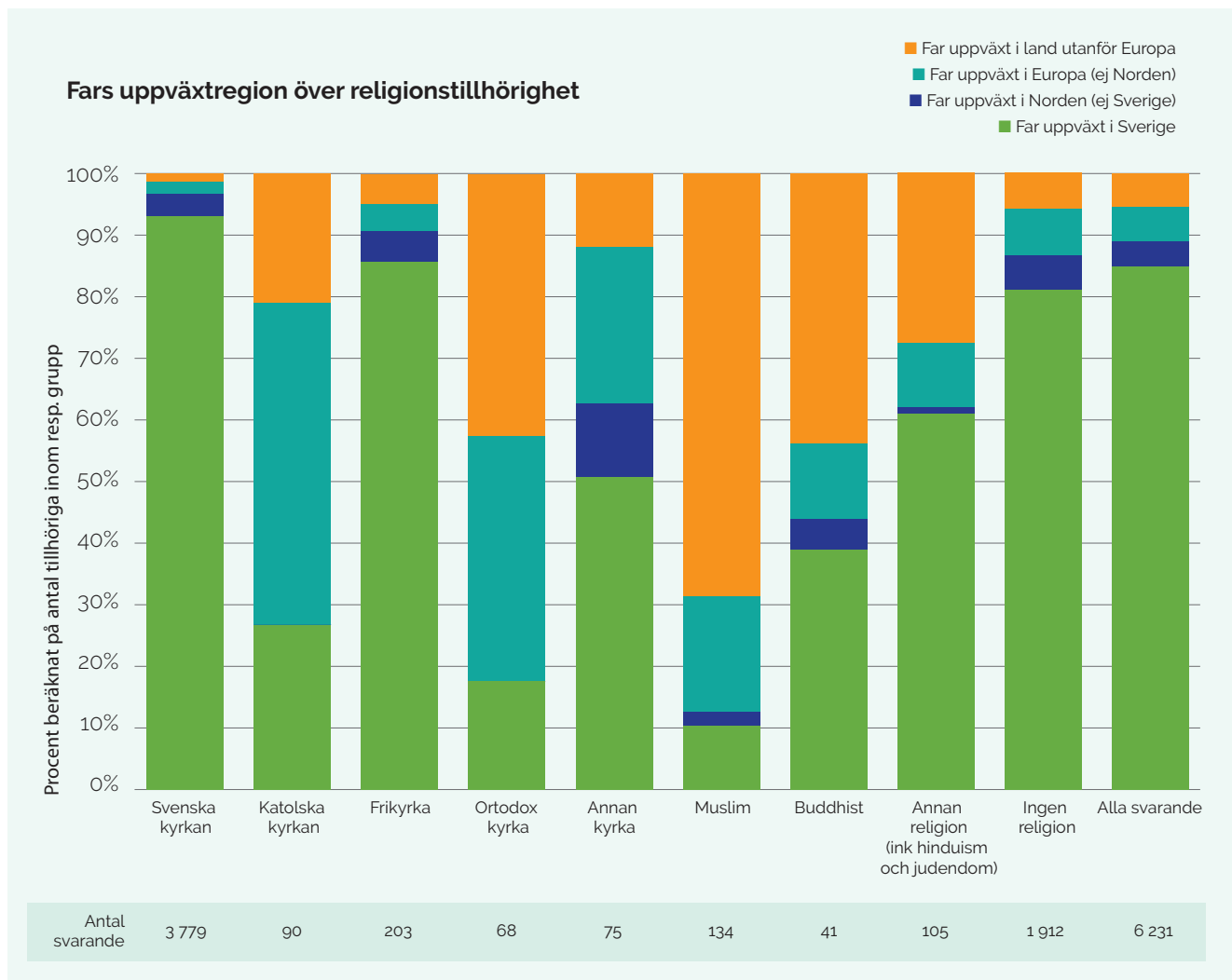
viktig ursprungsregion för personer i Sverige med hinduisk eller sikhisk tillhörighet. Därutöver finns det en rad mindre religiösa minoritetsgrupper med rötter i Mellanöstern och Nordafrika och särskilt Irak (mandéer, yezidier och yarsan), Turkiet (aleviter), Iran (baha’i) och Syrien (alawiter).³¹ Den judiska gruppen har varit rotad i Sverige sedan slutet på 1700-talet men det har funnits grupper som också invandrat under senare delen av 1900-talet från Öst- eller Centraleuropa.³²

Föräldrars uppväxt

De som besvarade SOM-enkäten 2019 uppmanades inte bara uppge var man själv, utan också var ens föräldrar huvudsakligen växt upp. Andelen med föräldrar uppväxta i Sverige är betydligt lägre i alla grupper, utom den svenskkyrkliga och frikyrkliga gruppen.

Det som statistiken illustrerar här, är att hälften av de identifierade religiösa minoriteterna (katoliker, ortodoxa, muslimer, buddhister) har en migrationsbakgrund, om man ser en generation tillbaka. Som framgår av figur åtta och nio är det dock inga stora skillnader mellan de religiösa grupperingarna ifråga om mors eller fars uppväxt.

Detta påminner oss, för det första, om att religion kan ärvas mellan generationer. Tidigare studier gjorda med mig-

Figur 8: Religionstillhörighet är resultatet av enkätfrågan "Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion?" Svartalternativen "Svenska kyrkan", "Romersk-katolska kyrkan", "En frikyrka (t. ex. pingstkyrkan m.fl.)", "En ortodox kyrka (t. ex. syriska, ryska)", "Annan kristen kyrka", "Jag är muslim" och "Jag är buddhist" redovisas var för sig och svaren "Jag är hindu", "Jag är jude/judinna" redovisas tillsammans med "jag tillhör en annan religion". De tre sista svartalternativen är summerade för att ingen enskild svarande ska kunna röjas. Svaren "ja, men jag har inte deltagit i verksamhet de senaste 12 månaderna" samt "ja, och jag har deltagit i verksamhet de senaste 12 månaderna" räknas som tillhörighet. De som genomgående svarat "nej" har summerats till kategorin "ingen religion". Information om egen uppväxt är resultatet av enkätfrågan "Var någonstans har din far huvudsakligen vuxit upp?". Svartalternativen "Ren landsbygd i Sverige", "Mindre tätort i Sverige", "Stad eller större tätort i Sverige" och "Stockholm, Göteborg eller Malmö" har summerats till "själv uppväxt i Sverige". Svartalternativen "annat land i Norden", "annat land i Europa" samt "land utanför Europa" redovisas separat som "själv uppvuxen i Norden (ej Sverige)", "själv uppvuxen i Europa (ej Norden)" och "själv uppvuxen i land utanför Europa".

Källa: SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

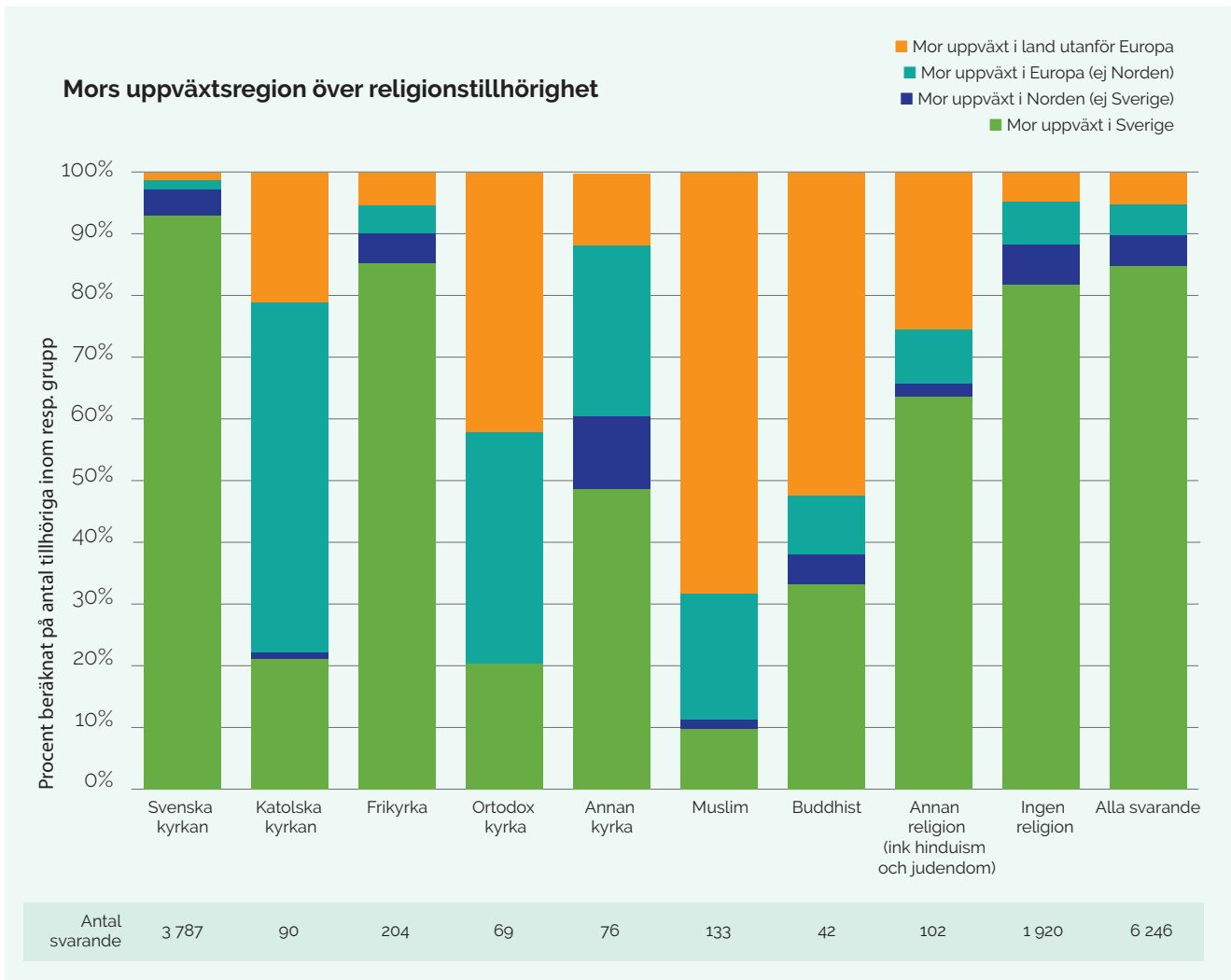
ranter till Sverige visar att mellan 70-80 procent uppger att man har samma religionstillhörighet som sin far eller mor.³³ Här spelar det också roll hur religiositet överförs från föräldrar till barn inom en religiös grupp. Exempelvis föreskriver den judiska lagen att en person med judisk mor räknas som tillhörande det judiska folket, medan man inom islam har haft traditionen att det är pappans religion som är avgörande.

Jämförs resultaten från figur 7 (egen uppväxt) med figur 8 och 9 (föräldrars uppväxt) framgår dels att en betydande del av dem som har en religionstillhörighet inom någon av minoritetsgrupperna är uppvuxna i Sverige. Och dels att en majoritet av dem med minoritetstillhörighet har föräldrar som

är uppvuxna utomlands. Exempelvis är 36 procent av muslimerna uppvuxna i Sverige medan endast 10 procent av muslimernas mödrar och fäder vuxit upp i Sverige.

Sammanfattning

Stora delar av de tillhöriga till de religiösa minoriteterna har en egen erfarenhet av att ha migrerat till Sverige. Detta gäller framför allt den muslimska, ortodoxa och katolska grupperna. Betydande andelar av de tillhöriga till gruppen buddhister, "annan kyrka" och gruppen "annan religion" uppger också att de huvudsakligen växt upp utanför Sverige. Bland de religiösa minoritetstillhörigheterna är undantaget

Figur 9: Religionstillhörighet är resultatet av enkätfrågan "Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion?" Svartalternativen "Svenska kyrkan", "Romersk-katolska kyrkan", "En frikyrka (t. ex. pingstkyrkan m.fl.)", "En ortodox kyrka (t. ex. syrisk, rysk)", "Annan kristen kyrka", "Jag är muslim" och "Jag är buddhist" redovisas var för sig och svaren "Jag är hindu", "Jag är jude/judinna" redovisas tillsammans med "jag tillhör en annan religion". De tre sista svartalternativen är summerade för att ingen enskild svarande ska kunna röjas. Svaren "ja, men jag har inte deltagit i verksamhet de senaste 12 månaderna" samt "ja, och jag har deltagit i verksamhet de senaste 12 månaderna" räknas som tillhörighet. De som genomgående svarat "nej" har summerats till kategorin "ingen religion". Information om egen uppväxt är resultatet av enkätfrågan "Var någonstans har din mor huvudsakligen vuxit upp?". Svartalternativen "Ren landsbygd i Sverige", "Mindre tätort i Sverige", "Stad eller större tätort i Sverige" och "Stockholm, Göteborg eller Malmö" har summerats till "själv uppväxt i Sverige". Svartalternativen "annat land i Norden", "annat land i Europa" samt "land utanför Europa" redovisas separat som "själv uppväxt i Norden (ej Sverige)", "själv uppväxt i Europa (ej Norden)" och "själv uppväxt i land utanför Europa".

Källa: SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

frikyrkligheten. Bland dem med frikyrklig religionstillhörighet uppger en majoritet uppger att de växt upp i Sverige. Det är dock värt att framhålla att det finns en växande grupp tillhöriga till frikyrkligheten med utländsk bakgrund. Dels inom församlingar som hör till de traditionella frikyrkorna, dels i fristående församlingar och rörelser som verkar i någon form av pentekostal eller frikyrklig tradition.

Minoriteternas erfarenheter av migration kan ställas i kontrast till majoritetens religion. Inom den svenskkyrkliga gruppen uppger över 95 procent att man är uppväxt i Sverige. Svenska kyrkan beskrivs trots detta ibland som det samfund

som med flest utlandsfödda medlemmar.³⁴ Att det är möjligt beror på att Svenska kyrkan omfattar så pass många medlemmar att även en liten andel uttryckt i procent motsvaras av ett stort antal personer.

Värt att notera är också att den största andelen av de som inte tillhör någon religion har växt upp i Sverige. Tidigare forskning visar också att denna grupp i högre utsträckning består av män av högre samhällsklass (högre inkomst och utbildning) än genomsnittet i Sverige.³⁵

Kopplingen mellan migrationsbakgrund och att tillhöra en religiös minoritet förstärks ytterligare om man inkluderar

föräldrarnas uppväxt. I endast två grupper – frikyrkliga och tillhöriga till gruppen ”annan religion” – är det fler tillhöriga vars föräldrar växt upp i Sverige än som inte gjort det.

Med detta sagt är det emellertid också viktigt att understryka att det är missvisande att sätta likhetstecken mellan tillhörighet till en religiös minoritet och epitetet ”invandrare”. Inom gruppen muslimer, med flest andel uppväxta utanför Sverige, är det fler än var tredje som är uppväxta här. Inom katolska och ortodoxa kyrkorna är fyra av tio uppväxta i Sverige och för övriga minoriteter är siffran över 50 procent. Detta gör att vi idag och framöver med allt högre relevans kan tala om dessa religioner som inhemska fenomen.

4. Religion, arbete och inkomst

De olika religionstillhörigheterna i Sverige skiljer sig åt vad gäller migrationserfarenhet. Finns det anledning att tänka sig att detta har betydelse för de olika gruppernas ekonomi? Det fjärde kapitlet i rapporten tar sikte på frågor som rör förhållandet mellan inkomst/arbete och religion.

I följande avsnitt undersöks relationen mellan om inkomst/arbete och religiös tillhörighet. Kunskap om dessa förhållanden kan vara viktiga av flera skäl. För det första kan en sådan analys berätta något allmänt om hur det svenska samhället är beskaffat idag. Vi vet att inkomsten har bäring på frågor långt bortom individens ekonomiska standard. Ett exempel är att ekonomisk trygghet är en komponent i den typ av existentiell trygghet eller helhetstrygghet som tidigare forskning antagit samspelar med grad av religiositet.¹ Generellt sett har man inom denna forskning kunnat se att förbättrad levnadsstandard hänger samman med ett minskat religiöst engagemang. Bortom religionens område hänger ekonomisk standard samman med människors fysiska och psykiska hälsa, livslängd, boende, barnfattigdom och social utsatthet.²

För det andra är frågan om ekonomi viktig eftersom den berör religionsfriheten. Trossamfunden och deras församlingar finansieras till största del genom gåvor, kollekt och medlemsavgifter.³ Om det finns mindre resurser inom vissa religiösa grupper kommer detta påverka deras möjlighet att bygga upp verksamhet och förvalta lokaler, köpa in material och att anställa personal. Utan dessa resurser kan man inte delta i samhällslivet på lika villkor med andra grupper. Undersökningar som gjorts de senaste åren pekar mot att nyetablerade religiösa trossamfund har svårare att klara sin ekonomiska situation jämfört med de historiskt etablerade trossamfunden.⁴ En undersökning från 2015 visar att Svenska kyrkans organisationer förvisso har bättre förutsättningar än andra trossamfund att bekosta sin kärnverksamhet men att skillnaden framför allt ligger i hur man ser på möjligheten att utveckla verksamheten. En stor andel av de övriga trossamfunden ser inte möjlighet till detta.⁵

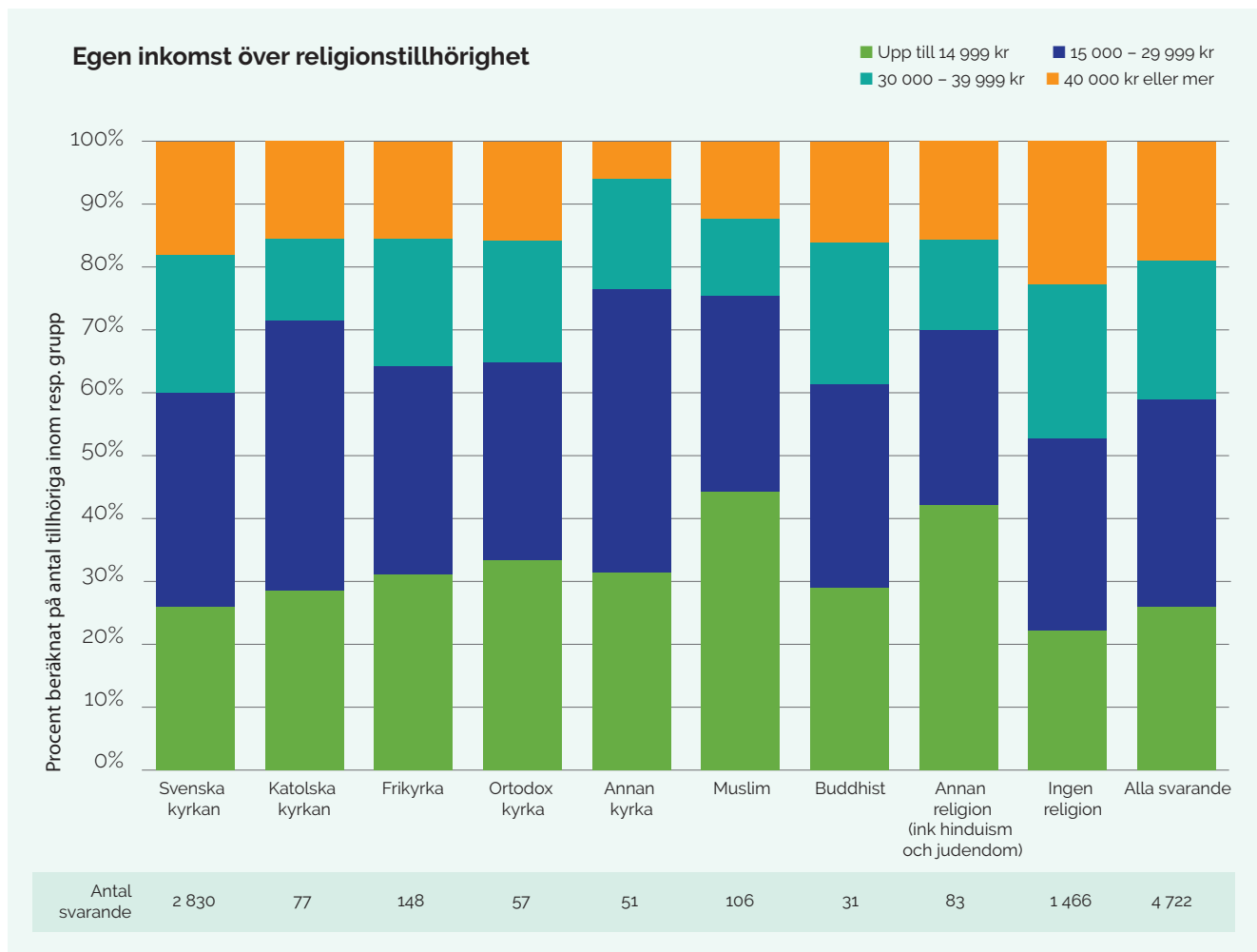
SOM-undersökningen 2019 innehöll en rad frågor om ekonomi där de som deltog i enkäten både fick besvara frågor om sin individuella ekonomi men också sitt hushålls ekonomiska situation. Undersökningen innehöll också frågor om arbete och sysselsättning. Ekonomisk ojämlikhet och diskriminering på arbetsmarknaden är två omfattande forskningsområden kännetecknade av ett antal index och variabler.⁶ Ett återkommande mått på ekonomisk ojämlikhet är inkomstskillnader, för individen och hushållet. För att möjliggöra jämförelser med andra undersökningar och officiell statistik tar även denna rapport fasta på dessa mått. För att undersöka

skillnader i tillgång till arbete i olika grupper i samhället är två återkommande mått *sysselsättning* och *förvärvsarbete*. I denna rapport redovisas resultat utifrån förvärvsarbete.

Skillnader i inkomst redovisas ofta med hjälp av olika centralmått såsom medellön och medianlön. Enligt Statistiska centralbyrån (SCB) var medellönen i Sverige 35 300 kronor före skatt (2019).⁷ Detta mått anger ett ungefärligt riktmärke på vad en ”vanlig lön” är i Sverige, men döljer det faktum att stora grupper av människor har lägre inkomster än så. Ett annat mått på en vanlig lön är *medianinkomsten*, vilken 2019 var 31 700 kronor före skatt.⁸ En median anger det mittersta värdet. Det vill säga om vi radade upp Sveriges befolkning i en lång kö där den första personen har den lägsta lönen i landet och den sista har den högsta, är medianen den lön som personen mitt i kön har. Medianen påverkas således mindre än medellönen av ett fåtal har mycket hög inkomst.

Lönestatistiken från SCB visar att det – generellt sett – är så att ju mer man utbildar sig desto högre lön får man. Den grupp som har gått en grundskoleutbildning som är kortare än nio år har ungefär hälften så stor inkomst som gruppen som har den högsta utbildningsnivån. Trots det generella sambandet mellan inkomst och utbildning tjänar kvinnor som grupp i regel något mindre än män. Det är nämligen vanligare att kvinnor har universitetsutbildning än män idag. Utöver diskriminering på grund av kön beror löneskillnaderna på att kvinnor och män har olika yrken och jobbar i olika delar av arbetsmarknaden. Räknar man bort dessa faktorer är skillnaden mellan mäns och kvinnors inkomster 5 procent.⁹

Analysen genomförda i syfte att studera ekonomisk jämlikhet betraktar sällan religiös tillhörighet som en faktor i sin egen rätt.¹⁰ Istället betraktas religion som en del av begreppet etnicitet som även antas innehålla nationalitet, kultur och språk men även andra komponenter. Det är belagt att utrikes födda i genomsnitt har lägre inkomster än personer som är födda och uppväxta i Sverige.¹¹ Var man själv eller ens föräldrar är födda spelar dock roll och det är mindre skillnad mellan exempelvis födda i nordiska grannländer och födda i Sverige än det är mellan födda i länder utanför Europa och födda i Sverige.¹² Givet det resultat vi redovisat i kapitel 3, att stora grupper inom de religiösa minoriteterna är uppväxta utanför Sverige, kan med andra ord vara värt att ha i minnet när vi nu ska titta på ekonomiska förhållanden inom de

Figur 10: Enkätfrågan lyder "Ungefär hur stor, normalt sett, är din egen månadsinkomst före skatt?" Svartalternativen var förbestämda från (1) mindre än 10 000 kronor, (2) 10 000–14 999 kronor, (3) 15 000–19 999 kronor, (4) 20 000–24 999 kronor, (5) 25 000–29 999 kronor, (6) 30 000–34 999 kronor, (7) 35 000–39 999 kronor, (8) 40 000–44 999 kronor, (9) 45 000–49 999 kronor, (10) 50 000–54 999, (11) 55 000–59 999 kronor, (12) 60 000 kronor eller mer. Svartalternativen är indelade efter kvartilerna för alla svarande (enkätfrågan ställdes i edition 1, 3 och 6), nämligen: (1) Under 10 000 kronor till 14 999 kronor, (2) 15 000 till 29 999 kronor, (3) 30 000 till 39 999 kronor och (4) 40 000 kronor eller mer. Religionstillhörighet redovisas i enlighet med beskrivningen vid figur 6 och svaren "jag är hindu" samt "jag är jude/judinna" summerades till kategorin "annan religion".

Källa: SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

olika religiösa grupperna. På vilket sätt barn till utrikes födda är utsatta för ekonomisk ojämlikhet är en mer komplex fråga. Här visar forskning att personer med utländsk bakgrund som utbildar sig i Sverige också får avkastning för detta.¹³ Om, och i så fall, i vilken utsträckning sambanden speglar religiös tillhörighet återstår att utreda.

Egen inkomst

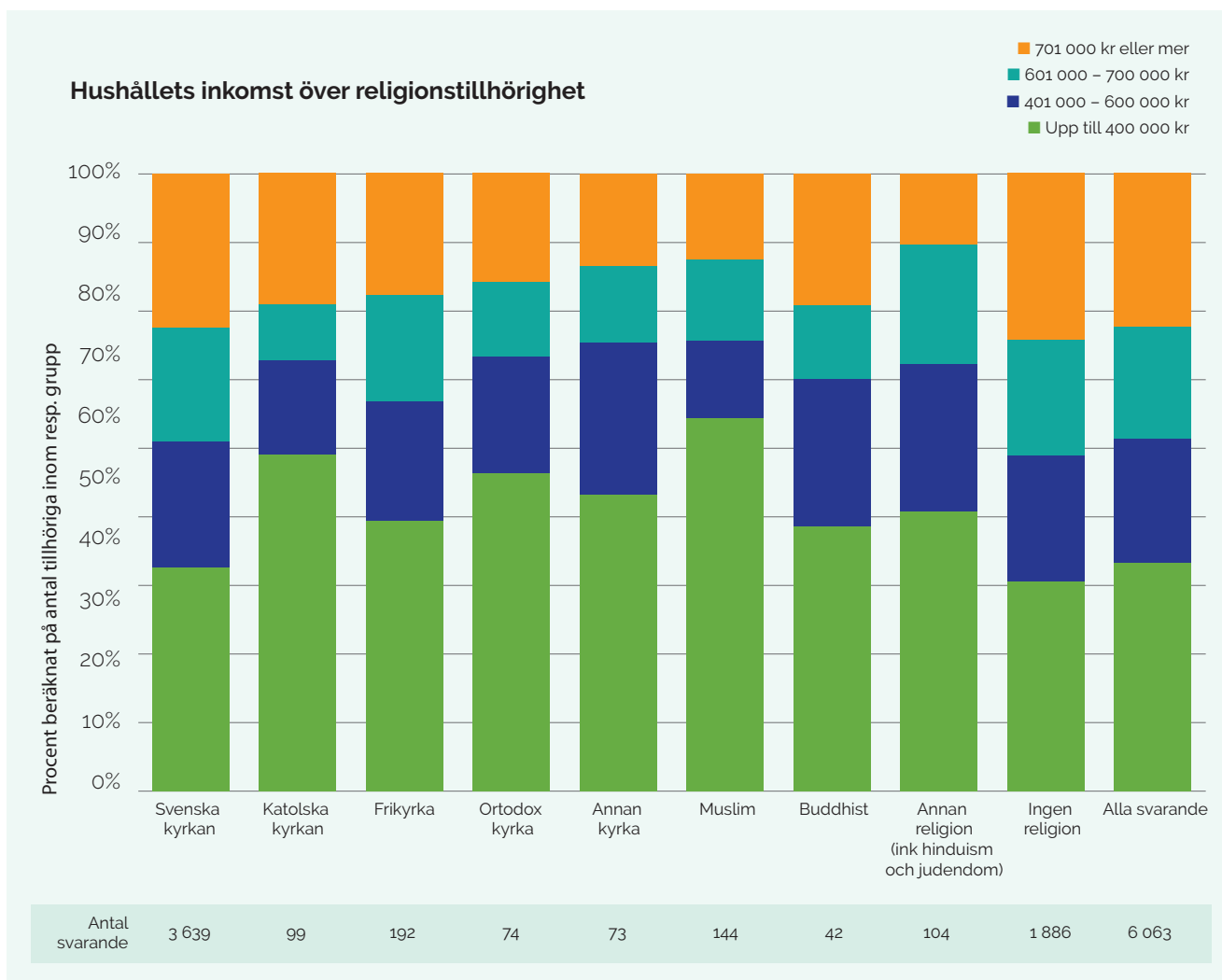
Resultaten från SOM 2019 kan inte med exakthet redovisas på samma sätt som SCB:s officiella uppgifter – eftersom inkomst mätts i intervaller i SOM-undersökningarna. Resultaten visar att cirka 60 procent av befolkningen har en egen månadsinkomst som ligger under 29 999 kr i månaden.

Jämför vi de olika religiösa grupperna i figur 10 framgår att de fyra inkomstnivåerna är relativt jämna – förutom i tre grupper. Inom gruppen med muslimsk tillhörighet och

tillhöriga till kategorin "annan religion" uppger en stor andel, 40 procent, låga inkomster. Samma grupper, och särskilt den muslimska gruppen, uppger också i låg utsträckning att de har höga inkomster. Gruppen som inte anser sig tillhöriga någon religion sticker också ut på det sättet att relativt många, nästan hälften, har inkomster som överstiger 30 000 kronor.

Två kristna tillhörigheter (katolska kyrkan och "annan kyrka") har många tillhöriga vars löner befinner sig i det mellanlägre inkomstskiktet, och tjänar mellan 15 000 och 29 999 kronor.

Alla religionstillhörigheter, förutom Svenska kyrkan och de som inte tillhör någon religion, inrymmer en större andel med låg inkomst än riksgenomsnittet.

Figur 11: Enkätfrågan rörande hushållets inkomst lyder: "Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in)." Svarsalternativen kodas enligt följande "100 000 eller mindre", "101 000 – 200 000", "201 000 – 300 000" och "301 000 – 400 000" summerades till kategorin "Upp till 400 000 kronor". Alternativen "401 000 – 500 000" och "501 000 – 600 000" summeras till kategorin "401 000-600 000 kronor". Alternativen "601 000 – 700 000" redovisas separat. Till sist redovisas alternativen "701 000 – 800 000", "801 000 – 900 000", "901 000 – 1 000 000", "1 001 000 – 1 100 000" och "Mer än 1 100 000" redovisas i kategorin "701 000 kronor eller mer". Religionstillhörighet kodas i enlighet med beskrivningen i figur 6 och svaren "jag är hindu" samt "jag är jude/judinna" redovisas tillsammans med kategorin "annan religion".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

Hushållets inkomst

En låg inkomst behöver inte nödvändigtvis medföra att en person lever i ekonomisk utsatthet eller har låg levnadsstandard. Utfallet av en begränsad egen ekonomi kan kompenseras ifall vi lever tillsammans med andra som bidrar till vår ekonomiska situation. Därför undersöks hushållens ekonomiska situation ofta tillsammans med individernas ekonomi.

I tabell 11 beskrivs hushållens inkomster utifrån SOM-resultaten. I enkätfrågan om hushållens inkomster ombes de svarande uppskatta inkomster före skatt och inkluderar också pensioner och studiemedel. Svarsalternativen är på samma sätt som för den egna inkomsten redovisade i intervall vilket gör det svårt att göra mer exakta och detaljerade jämförelser med SCB:s data om befolkningens ekonomi.

I den jämförelse som presenteras i figur 11 sticker den muslimska gruppen ut då nästan hälften av hushållen har en sammanlagd hushållsinkomst som understiger 400 000 kr. Hushållen inom de flesta religionstillhörigheter i minoritet tycks också röra sig med mindre summor än genomsnittet medan grupperna svenskkyrkliga och frikyrkliga har högre hushållsinkomster. De högsta hushållsinkomsterna finns inom gruppen som inte uppger tillhörighet till någon religion.

Religion och etnicitet – två separata förklaringar till låg hushållsinkomst

För att ta reda på om de lägre hushållsinkomsterna inom de muslimska, katolska, ortodoxa och gruppen med annan kyrklig bakgrund kan förklaras utifrån religionstillhörighet

Tabell 1. Predicerad hushållsinkomst utifrån religion och uppväxt samt, demografiska faktorer.

Förklarande variabler	Hushållsinkomst upp till 400 000 SEK per år ^d	Hushållsinkomst mellan 401 000 och 600 000 SEK per år ^d	Hushållsinkomst mellan 601 00 – 700 000 SEK per år ^d
Intercept	-1,439 (0,181)***	-0,383 (0,175)*	0,011 (0,179)
Religion och uppväxt			
Annan religion ^a	0,492 (0,341)	0,560 (0,330)	0,555 (0,326)
Muslim ^a	1,519 (0,338)***	0,228 (0,396)	0,358 (0,369)
Internationell kyrka ^a	0,840 (0,276)***	0,427 (0,280)	0,139 (0,291)
Frikyrka ^a	0,815 (0,270)***	0,359 (0,269)	0,215 (0,265)
Svenska kyrkan ^a	0,068 (0,101)	-0,010 (0,095)	-0,025 (0,092)
Uppväxt utanför Europa ^b	0,931 (0,276)***	0,478 (0,283)	0,230 (0,286)
Uppväxt i Europa ^b	0,560 (0,210)***	0,179 (0,211)	-0,099 (0,217)
Demografi			
Ålder 16-29 år ^c	-0,933 (0,156)***	-1,077 (0,165)***	-0,652 (0,173)***
Ålder 30-49 år ^c	-1,399 (0,165)***	-1,301 (0,165)***	-0,962 (0,170)***
Ålder 50-64 år ^c	-1,689 (0,162)***	-1,209 (0,160)***	-1,078 (0,170)***
Kvinna	0,568 (0,091)***	0,280 (0,088)***	0,179 (0,085)*
Högst gymnasium utbildning	1,618 (0,095)***	1,167 (0,089)***	0,957 (0,086)***
Ensamhushåll	4,607 (0,240)***	3,034 (0,242)***	1,184 (0,280)***
Förvärvsarbete	1,710 (0,128)***	0,591 (0,128)***	-0,244 (0,135)

Kommentarer: Analysen avser resultat från en multinomial logistisk regressionsmodell.

$R^2 = .45$ (Nagelkerke), $R^2 = .42$ (Cox & Snell), $\chi^2(42) = 3044,99$, $p < .001$.

Angående tabellens utformning: Standardfel anges i parantes, stjärnor avser följande signifikansnivåer: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. ^a "Ingen religion" utgör referenskategori, ^b "Uppväxt i Sverige" utgör referenskategori, ^c Åldersgruppen "65-85 år" utgör referenskategori samt ^d Hushållsinkomst över 700 001 SEK per år utgör referenskategori.¹⁴

Källa: SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

genomfördes en fördjupande analys. Resultatet av denna presenteras i tabell 1 ovan.

Här framgår att en muslimsk tillhörighet i synnerhet men även en kyrklig tillhörighet i form av medlemskap i en frikyrka, katolska, ortodoxa eller annan kyrka på ett statistisk säkerhetsställt sätt samvarierar med den lägsta hushållsinkomsten (upp till 400 000 kronor per år). Länken mellan religion och ekonomi i är det här avseendet signifikant även när hänsyn tas till etnicitet (i betydelsen uppväxtregion) och demografiska förhållanden såsom huruvida den svarande kvinna eller man, yngre eller äldre, utbildad vid universitet eller endast genomgått gymnasieutbildning, förvärvsarbete eller inte.

Var man är uppväxt spelar också roll för om man ingår i ett hushåll som tjänar mindre än 400 000 kronor per år men betydelsen av uppväxtregion är mindre än religionstillhörighet.

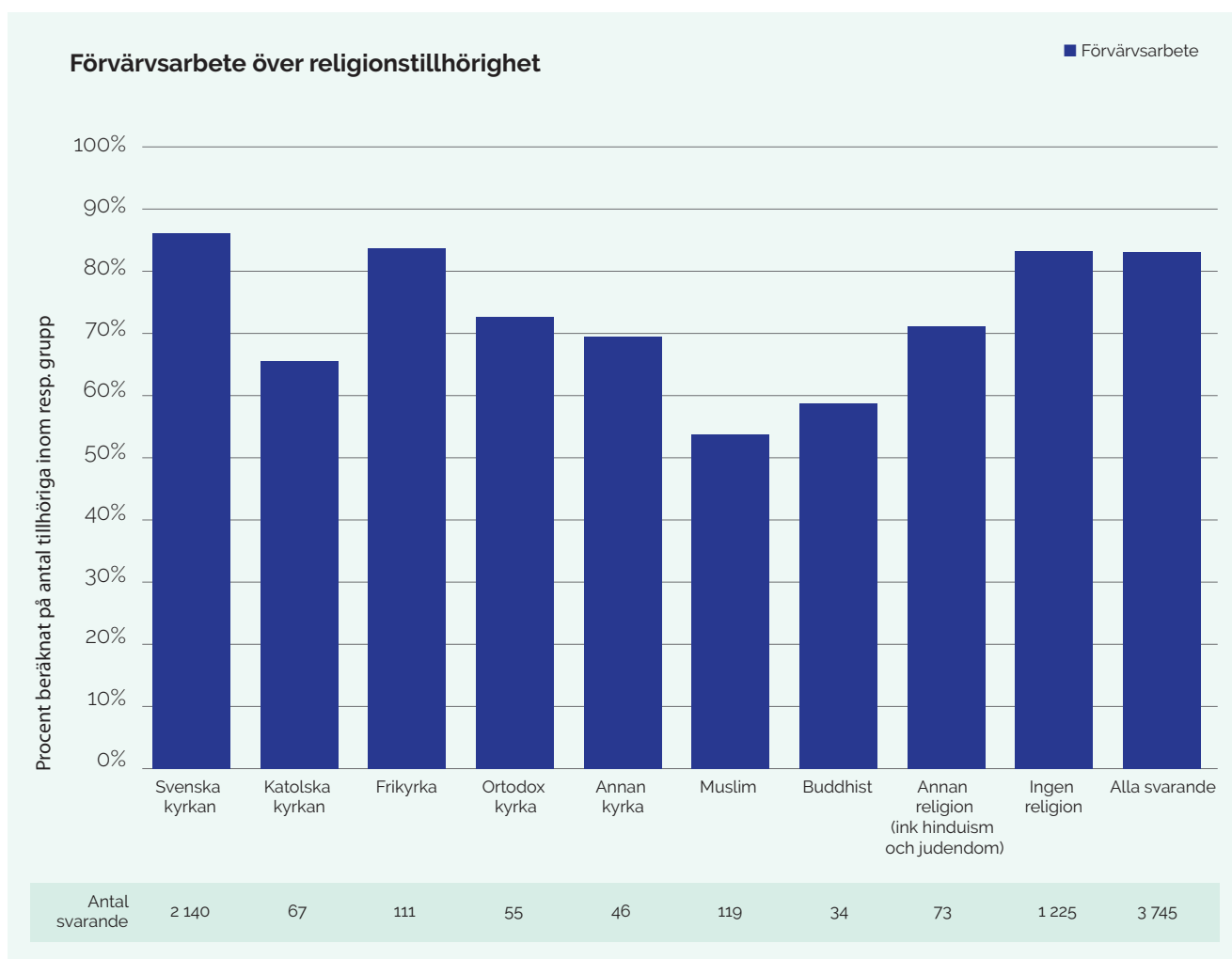
Demografiska förhållanden – och för denna analys särskilt om man delar sitt hushåll och ingår i ett sammanhang där flera personer bidrar till den sammanhållna hushållsinkomsten spelar härutöver roll för alla hushållsinkomster. För de hushåll som tjänar över 401 000 kronor per år är de demografiska förhållandena viktigare än de religiösa och uppgifter om var man är uppväxt. Religionstillhörighet verkar därför förklara låg hushållsinkomst men inte nödvändigtvis mellan-

låg, mellan-hög eller hög hushållsinkomst.

Arbete

För att bredda och komplettera den socio-ekonomiska redovisningen inkluderas i denna rapport också statistik om arbete. Forskning om arbete och arbetsmarknadsfrågor ett stort forskningsområde som inrymmer många index och mått – i detta avsnitt redovisas hur många som *förvärvsarbetar* inom de respektive religiösa grupperna. Denna statistik dels kan säga något om i vilken mån den inkomst man har kan förväntas vara stabil eller inte. Vidare kan data om andelen i arbete peka mot frågor som rör diskriminering och likabehandling på arbetsmarknaden.

Förvärvsarbete är ett begrepp inom arbetsmarknadsstatistiken som används för att beskriva sysselsättningen i Sverige. För att klassificeras som förvärvsarbete krävs att en person antingen har en löneinkomst (som överstiger en viss summa) eller har aktiv näringsverksamhet som ger inkomst. Därefter indelas befolkningen som antingen "förvärvsarbete" eller "inte förvärvsarbete". I gruppen inte förvärvsarbete ryms arbetslösa vuxna personer, sjukskrivna, föräldralediga, barn, ungdomar och pensionärer. Vidare bör det poängteras att kategorin förvärvsarbete inbegriper människor i sjukskrivning och föräldraledighet men inte de

Figur 13: Endast svar för personer i åldrarna 25 till 64 år redovisas. Enkätfrågan om förvärsarbete lyder: Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande? "Förvärsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)", "Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/genomgår arbetsmarknadsutbildning", "Arbetslös", "Ålderspensionär/avtalspensionär", "Har sjuk-/aktivitetsersättning", "Studerrande", "Annat". Här redovisas de som svarat "Förvärsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)". Religionstillhörighet redovisas enligt kodningen presenterad för figur 6 där svaren "jag är hindu" och "jag är jude/judinne" summeras till kategorin "annan religion".

Källa: SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>

som befinner sig i en utbildning eller inom en arbetsmarknadspolitisk åtgärd av något slag.¹⁵

I redovisningen av förvärsarbete omfattas personer i åldrarna 25 – 64 år, vilket är gjort med hänsyn till hur SCB redovisar siffror på detta område. Det åldersspann som beskrivs kan, generellt sett, beskrivas som tiden efter avslutad (grund) utbildning men före pension.

I SOM-statistiken uppgår 83 procent av alla svarande (25 – 64 år) att de förvärsarbetar. Det ligger något högre än den förväntade andelen. Enligt uppgifter från SCB från året innan (2018) låg andelen förvärsarbetande på 81 procent i Sverige.¹⁶

Högst andel förvärsarbetande återfinns bland de tillhöriga till Svenska kyrkan, frikyrka och gruppen utan religionstillhörighet. Dessa grupper ligger samtliga mycket nära riksgenomsnittet.

Lägst andel förvärsarbetande finns bland de som har en muslimsk tillhörighet (54 procent) tätt följd av dem med en buddhistisk tillhörighet (59 procent). Här kan man alltså notera en betydande skillnad jämfört med alla svarande. Även de katolska och ortodoxa grupperna samt tillhöriga till "annan kyrka" och "annan religion" ligger under riksgenomsnittet med runt 70 procent i förvärsarbete.

Sammanfattning

Tillhöriga till vissa minoritetsreligioner i Sverige tycks tjäna mindre för egen del och leva i hushåll med relativt låg inkomst jämfört med befolkningen i stort och jämfört med tillhöriga till Svenska kyrkan, frikyrkligheten och icke-tillhöriga. Detta gäller främst den muslimska gruppen inom vilken 70 procent har inkomster under median-nivån (31 700 kr) i Sverige. Inom gruppen muslimer har över 40 procent inkom-

Språkundervisning med nyanlända i den romersk-katolska församlingen S:t Thomas i centrala Lund. Foto: Tove Palén.

ster under 15 000 kronor i månanden. Likaså förefaller kategorin ”annan religion” omfatta många människor med låga inkomster. Strax under 70 procent denna grupp ligger under median-nivån och 40 med inkomster under 15 000 kronor. Inom samma grupper är det också vanligt att hushållen har relativt låga inkomster.

De religionstillhörigheter vars inkomster inte skiljer sig från dem utan en religiös tillhörighet på ett nämnvärt sätt är medlemskap i Svenska kyrkan eller tillhörighet till ”annan religion” (hit räknas buddhister, hinduer, judar och judinnor samt personer som svarat att de tillhör en annan religion än de som enkäten anger).

Att inkomstfördelning ser ut på det här sättet har bäring på frågan om religionsfrihet eftersom det organiserade religiösa livet i Sverige till stor del bygger på egenfinansiering. Det är genom medlemsavgifter, kollekter och privata donationer som trossamfund och religiösa församlingar kan bygga upp och förvalta en aktiv, kvalitativ och långsiktigt hållbar verksamhet. Att särskilt den muslimska gruppen – men också andra religiösa minoriteter i Sverige – befinner sig i en trång socio-ekonomisk situation där en stor andel av de tillhöriga har små medel att röra sig med påverkar följaktligen dessa gruppers möjlighet att bygga upp och förvalta ett religiöst församlings- och samfundsliv. Detta gör också i slutändan att vissa grupper inte kommer att ha lika förutsättningar

att utöva sin religion och därmed åtnjuta sin religionsfrihet. I den statliga utredningen *Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige* återspeglas förhållande: det är de muslimska trossamfunden i hög grad, men också andra ”yngre stora trossamfund” (som t.ex. ortodoxa kyrkor), som uppger att man är beroende av statliga bidrag. Utredningen landar också i slutsatsen att det viktigaste motivet för ett statligt ekonomiskt stöd till trossamfunden är att främja ett brett samfundsliv och religionsfriheten i Sverige.¹⁷

Redovisningen i kapitel 4 pekar också mot andra aktuella frihets- och rättighetsfrågor. Att tillhöriga till några av de religiösa minoriteterna inte bara har lägre inkomster, men också fler som står utan jobb, kan delvis hänga ihop med diskriminering eller brist på likabehandling inom arbetslivet. Att det finns en sådan problematik bekräftas av flera studier gjorda i Sverige där det framkommer arbetsgivare inte bara har negativa förväntningar på personer med religiös minoritetsbakgrund utan också tenderar att välja bort arbetssökande med exempelvis muslimsk eller judisk bakgrund.¹⁸ I sammanhanget är det viktigt att framhålla att bristande likabehandling i arbetslivet inte utgör en fullständig förklaring till den socio-ekonomiska snedfördelningen som finns mellan olika religiösa grupper i Sverige. Det är möjligt att peka på flera andra orsaker, såsom utbildningsnivåer, ålder, könsfördelning, bostadssegregering – för att nämna några.

En viktig parameter som är värd att lyfta fram i sammanhanget handlar om migrationsbakgrund. I kapitel tre visar vi att en stor andel av de tillhöriga till de större religiösa minoritetsgrupperna (särskilt muslimer, katoliker, ortodoxa och buddhister) antingen har en egen migrationsbakgrund eller har föräldrar som invandrat till Sverige. Vi vet också att många grupper som invandrat till Sverige lever under betydligt sämre ekonomiska villkor än de som är födda och uppväxta här. Enligt siffror från SCB har den utrikes födda befolkningen generellt sett 30 procent lägre inkomster än inrikes födda – för dem med bakgrund utanför Europa är inkomstskillnaden ännu större.¹⁹ Andelen med ekonomiska problem inom gruppen utomeuropeiskt födda som bott mindre än 10 år i Sverige är ungefär fyra gånger högre än i hela befolkningen.²⁰ Det finns flera orsaker till denna ojämlikhet mellan inrikes- och utrikesfödda och vi har redan pekat på att diskriminerande attityder och strukturer som en förklaringsmodell. Till detta kan man lägga att utrikes födda, och särskilt de med kortare vistelsetid, kan förväntas ha mindre av de nätverk som är viktiga på arbetsmarknaden. Härtill kommer frågor om språkkunskaper och svårigheter för arbetsgivare att värdera utländsk utbildning. En del studier som gjorts pekar på att även barn till invandrare lever i större ekonomisk utsatthet än befolkningen i stort. Här tycks emellertid olikheterna jämnas ut i takt med att personerna skaffar sig utbildning, sysselsättning och inkomst – och skillnaden jämfört med inrikes födda med minst en inrikes född förälder är betydligt mindre.²¹

Att det idag finns ojämlikheter i socio-ekonomisk standard mellan olika religiösa tillhörigheter i Sverige belyses tydligt i de siffror som vi har presenterat i detta kapitel. Detta grundläggande faktum måste dock fördjupas och studeras ytterligare innan man kan ge svar på frågor om varför det ser ut så här och hur religiös tillhörighet hänger samman med saker såsom utbildning, bostadssegregation, kön och andra faktorer.

5. Sammanfattning och avslutande reflektioner

Engagemanget minskar men många fortsätter tillhöra

Resultaten i denna rapport kan sammanfattas på följande sätt: De övergripande trender som observerats hos befolkningen gällande religion sedan början 2010-talet tycks fortgå. En mindre andel deltar i gudstjänst/religiöst möte (5 procent regelbundet och 27 procent ibland), ber till Gud (15 procent regelbundet och 19 procent ibland), och tror på Gud (36 procent). Den förändring som går att notera de senaste åren är framför allt att de personer som sällan/ibland deltar och ber blir allt färre.

Samtidigt är det alltså en stor majoritet av människorna i Sverige som uppger att man identifierar sig själv med en religion i någon mening – att man har en religiös tillhörighet. Den svenska befolkningen kan indelas i tre större grupper.

Den största gruppen tillhör Svenska kyrkan och utgör cirka 60 procent av den vuxna befolkningen. De religiösa minoriteterna utgör tillsammans runt 12 procent. De religiösa minoriteterna består in sin tur av en rad mindre grupper där den frikyrkliga gruppen är störst (3,3 procent), följt av tillhöriga till islam (2,5 procent). Därefter kommer den katolska och ortodoxa grupperna samt tillhöriga till ”annan kyrkan” och ”annan religion” som alla ligger mellan 1-2 procent. Buddhister, hinduer och personer med judisk bakgrund omfattar vardera under 1 procent av befolkningen. Att totalsiffran hamnar över 100 procent beror på att några svarande angett att de tillhör flera religiösa grupper samtidigt. Den tredje gruppen, ungefär en tredjedel av befolkningen, utgörs av dem som uppger att de inte tillhör någon religion. Sammantaget med uppgifterna om religiös praktik innebär uppgifterna om religiös tillhörighet att en minoritet av Sveriges befolkning praktiserar religion medan en majoritet alltså betraktar sig som tillhörig en religion.

Undersökningen visar vidare att de religiösa grupperna praktiserar i olika utsträckning. Det finns en skillnad mellan majoritetens trossamfund (Svenska kyrkan) och minoriteternas trossamfund. Lite drygt en fjärdedel (27 procent) av de tillhöriga till Svenska kyrkan kan beskrivas som religiöst praktiserande medan flera av de religiösa minoriteterna uppvisar ett betydligt större engagemang. Mest engagerade är den frikyrkliga gruppen, både vad gäller bön (78 procent ber regelbundet och 16 procent ibland) och deltagande i verksamhet (77 procent). Övriga minoriteter utövar religiös bön i hög grad men deltar inte i verksamhet i så stor utsträckning. Inom den muslimska gruppen besökte cirka 35 procent religiös verksamhet under 2019, och över 80 procent har bett

till Gud (58 procent av muslimerna ber regelbundet och 28 procent ibland).

Sammantaget besökte ungefär 30 procent av alla dem som tillhör någon religion (åldrarna 16–85) religiös verksamhet under 2019. Det motsvarar ungefär 1,8 miljoner personer. I verkligheten är antalet besökare troligtvis större eftersom både barn under 16 år och äldre över 85 år deltar i religiös verksamhet. Är detta en hög eller låg siffra? En jämförelse med några andra aktiviteter kan ge underlag för reflektion: runt 56 procent befolkningen i Sverige besöker ett idrottsevenemang under ett år medan besök på teater och rock/pop-konserter ligger runt 40 procent – studiecirkel/kursverksamheten samlar runt 20 procent av befolkningen.¹ Sett från detta håll utgör inte deltagande i trossamfundens verksamhet bland de mest besökta aktiviteterna, men inte heller de minst besökta i Sverige.

Minoriteter med migrationsbakgrund

Undersökningen visar att det finns ett samband mellan tillhörighet till vissa religiösa minoriteter och erfarenhet av migration. Tydligast är detta samband inom de muslimska, katolska och ortodoxa minoriteterna där runt 60 procent av de tillhöriga har växt upp utanför Sverige. Även den buddhistiska gruppen (inom vilken 45 procent är uppvuxna i Sverige) och de som tillhör en annan religion, som till exempel hinduism eller judendom, är relativt ofta uppvuxna utomlands (35 procent är uppvuxna utanför Sverige). Dessutom har en stor andel av personerna inom dessa minoritetsgrupper föräldrar som har växt upp utanför Sverige. Undantaget är den frikyrkliga gruppen där en stor majoritet, runt 90 procent, har vuxit upp i Sverige.

Bland tillhöriga till majoritetssamfundet Svenska kyrkan är det mindre än 4 procent som har växt upp utanför Sverige. Inom de svenskkyrkliga och frikyrkliga grupperna är det också relativt få som svarar att man har en förälder som växt upp utomlands. Gällande den frikyrkliga och den svenskkyrkliga gruppen är det alltså en relativt liten andel personer som bär med sig en erfarenhet av migration. Analysen visar också att gruppen som inte uppger att de inte tillhör någon religion i hög grad är uppväxt i Sverige. Närmare nio av tio av denna grupp har växt upp här.

Sammantaget innebär resultaten att personer uppväxta i Sverige tenderar att vara medlemmar av Svenska kyrkan, en frikyrka – eller att inte ha en religionstillhörighet. Samtidigt är det missvisande att benämna de muslimska, katolska, ortodoxa och andra minoriteterna som ”invandrar-religioner”

Representanter för olika trossamfund i samtal under en mentor- och ledarskapskurs anordnad av Myndigheten för stöd till trossamfund. Foto: Max Stockman.

då i genomsnitt 40 procent är uppväxta av dem som är tillhöriga dessa religioner är uppvuxna i Sverige.²

Skillnader i ekonomisk situation

Undersökningarna presenterade i rapporten visar vidare att det finns skillnader mellan olika religiösa grupper ifråga om ekonomiska villkor. Skillnaderna framstår tydligast mellan å ena sidan de svenskkyrkliga och ickereligiösa tillhörigheterna (som ligger nära eller över riksgenomsnittet i inkomst) och, å andra sidan, de övriga religiösa minoriteterna. Dessa minoriteter har generellt sett sämre ekonomi både vad gäller egna inkomster och hushållens inkomster. Särskilt tycks detta gälla för den muslimska gruppen som redovisar en stor andel tillhöriga med inkomster under medianinkomstnivån i Sverige. Inom gruppen muslimer har över 40 procent inkomster under 15 000 kronor i månaden. Likaså förefaller kategorin ”annan religion” omfatta många människor med låga inkomster. Mest tjänar gruppen som inte tillhör någon religion.

Kapitel 4 inkluderar också statistik rörande arbete. Siffrorna visar att det är en mindre andel förvärvsarbetande inom minoritetsgrupperna jämfört med andelen förvärvsarbetande inom Svenska kyrkan, frikyrkan och gruppen som inte tillhör någon religion. De tre sistnämnda grupperna ligger alla över 80 procent förvärvsarbetande, vilket är väldigt nära

riksgenomsnittet, medan gruppen muslimer och buddhister ligger mellan 50 och 60 procent. Även de katolska och ortodoxa grupperna samt tillhöriga till ”annan kyrka” och ”annan religion” ligger under riksgenomsnittet med runt 70 procent i förvärvsarbete.

När betydelsen av att ha ett förvärvsarbete, utbildning, beskriva sig som kvinna eller man, vara yngre eller äldre och dela sitt hushåll med andra vägs samman, visar en fördjupande analys att religionstillhörighet har egen förklaringskraft vad gäller hushållens ekonomi. De religionstillhörigheter som rymmer stor migrationserfarenhet (muslimsk tillhörighet eller tillhörighet till den katolska kyrkan, en ortodox kyrka eller en annan kyrka) förklarar av egen kraft låg hushållsinkomst. Det gör även en frikyrklig tillhörighet. Förklaringskraften är starkast för den muslimska gruppen och för samtliga grupper oavhängig var i världen de tillhöriga är uppväxt.

Avslutande reflektioner

Denna rapport syftar till att uppdaterad kunskap om det mångreligiösa Sverige två decennier in i 2000-talet. Resultaten kan användas för att nyansera ett antal vanliga föreställningar. I denna avslutande reflektion summeras resultaten i relation till ett urval av dessa. På så sätt tydliggörs också kunskapsluckor och områden där det finns behov av ny kunskap.

Förbättrade statistiska källor

Den statistik som finns om religioner i Sverige speglar på många sätt de aspekter av det religiösa som ansetts vara viktiga. Exempelvis fokuserade enkäter fram till mitten av 1950-talet nästan uteslutande på deltagande i gudstjänst eftersom i princip alla förutsattes vara medlemmar av Svenska kyrkan. Denna kyrkas ledare var intresserad av att känna till hur många som deltog i deras gudstjänster. Men vissa, exempelvis journalister och samhällsvetare, tyckte sig se att kyrkbänkarna stod tomma på söndagarna och var intresserade att leda denna tes i bevis.³

Idag finns ett antal områden där det är relevant att upprätthålla kunskap om betydelsen av religiös identitet och praktik. Med områden menas här Sveriges ekonomiska utveckling, arbetsmarknad och välfärd (såsom skola, sjukvård, lag och ordning). Antalet områden som kunskap om religion är betydelsefull är många och ett ensidigt fokus på deltagande i gudstjänster kan inte tillgodose behoven eftersom den religiösa tillhörigheten rymmer flera olika religiösa traditioner varav endast några förväntar sig att deras tillhöriga ska delta i gudstjänst.

Det finns idag också ett antal etiska riktlinjer för hur information om religion bör samlas in och analyseras.⁴ En första princip är att information om religion inte ska kunna härledas till en enskild person. Det är därför inte lämpligt att information om religion samlas in inom ramen för befolkningsräkningar eller blir föremål för heltäckande register.

Samtidigt behöver statistik över de mindre religiösa grupperna göras så pass tillförlitlig som möjligt. Ett första steg för att åstadkomma detta är att ställa frågor om religion till så pass många att de mindre grupperna representeras. Överväg att 1 procent svarande av 1000 är 10 svarande, 1 procent av 10 000 är 100 svarande. I ett sammanhang där vissa grupper utgör 0,2 procent av det totala antalet svarande betyder det att urval på åtminstone 10 000 är att föredra.

Ett andra steg är att i detalj utröna vilka som tenderar att avstå från att svara på frågor om religion i enkäter. Uttryckt med forskarjargong betyder detta att vikter behöver konstrueras för att balansera systematiska svarsbortfall från framför allt utlandsfödda i riksrepresentativa undersökningar, såsom SOM-undersökningarna.

Sist men inte minst behövs ett genomtänkt och giltigt sätt att ställa frågor om religion. Enkätfrågor behöver formuleras så pass generellt att de täcker in de största traditionerna i Sverige men samtidigt så pass specifikt att svarande förstår vad som avses. Då det inte genomförts någon större enkätundersökning riktad till de religiösa organisationerna i Sverige de senaste 20 åren⁵ behövs det en ny Sverigeräkning för att fånga in de förändringar som skett.

Majoritetsbefolkningens distans till religion

Den här rapporten visar att en ökande andel av befolkningen aldrig besöker gudstjänst och att allt fler lämnar Svenska kyr-

kan. Andelen av befolkningen som definierar sig själva som inte tillhöriga någon religion ökar därmed men utgör fortfarande en minoritet bestående av cirka en tredjedel av befolkningen. Både den svenskkyrkliga gruppen och gruppen utan religion karaktäriseras av att de som tillhör dessa grupper är uppväxta i Sverige. Detta pekar på en utveckling där vi ser att allt fler inom den svenskspråkiga, inrikes födda majoritetsbefolkningen får en svagare relation till religion utan att för den skull välja att helt avstå från en religiös tillhörighet.

Denna tendens, som pågått under hela 1900-talet, tycks alltså fortsätta under 2000-talet. Det finns många krafter som samverkat till denna utveckling. Tydligt är att i takt med att Svenska kyrkan har frikopplats från sin roll som förvaltare av samhällsgemenskapen och de gemensamma institutionerna (som t.ex. skolan, omsorg, folkbokföring) tycks också befolkningen välja att stå utanför denna kyrkogemenskap. Tydliga markörer i denna utveckling var den religionsfrihetslag som infördes på 1950-talet och separationen mellan stat och kyrka som stadfästes år 2000. Att Svenska kyrkan under mitten av 1990-talet valde att göra dopet till medlemsgrundande var också ett viktigt steg.⁶ Utvecklingen har, i stora drag, karaktäriserats av en förflyttning från enhetlighet och kollektivism till mångfald och individens fria val.

En följd av denna utveckling är att många idag helt saknar egna erfarenheter om vad det innebär att delta i religiös utövning och känna tillhörighet till en religiös tradition. En stor, och ökande, andel av befolkningen får därmed basera sina kunskaper om religion i allmänhet och levd religion i synnerhet, på sådant som de läser, hör och ser i media, böcker och övriga andrahandskällor. Detta riskerar att få konsekvenser i en samtid där det är känt att mediala beskrivningar av religion – och särskilt religiös mångfald – tenderar att fokusera på konflikter, spänningar och problem. Forskare har visat att det finns klar tendens i svensk media att religiös mångfald lyfts fram som ett problem – snarare än som en resurs för samhället.⁷

Att många som bor i Sverige har en negativ inställning till religiösa minoriteter och framför allt religioner som associeras till migration bekräftas av tidigare undersökningar baserade på SOM-undersökningarna. Statistik från 2018 visar att endast 24 procent fullt instämmer i påståendet att ”Invandrarna i Sverige skall fritt kunna utöva sin religion här”.⁸ När det kommer till attityder till olika världsreligioner visar undersökningar att islam står ut som den trosuppfattning som får en i huvudsak negativ bedömning. 54 procent av befolkningen har en negativ inställning till denna religion. Även hinduism och judendom bedöms övervägande negativt medan buddhism har lika delar förespråkare som motståndare.⁹ Liknande tendenser gällande attityder till mångfald och religion har fångats upp i den återkommande undersökningen *Mångfaldsbarometern*.¹⁰ Dagens Nyheter och Ipsos gjorde 2019 en undersökning av svenska folkets och partiernas inställning till dessa frågor varefter man kunde konstatera att

en klar majoritet av svenskarna vill se förbud mot flera religiöst färgade sedvänjor såsom omskärelse av pojkar och att flickor bär slöja i skolan. Åtta av tio, rapporterade DN/Ipsos, är negativa till trosbaserade friskolor och det är också en utbredd uppfattning – hos drygt fyra av tio i Sverige – att troende bör anpassa sin religionsutövning till majoritetens uppfattningar.¹¹

De tongivande forskare som studerat distanseringen från majoritetsreligionerna i Europa har antagit att en försvagad relation till den egna religionen leder till ett allmänt ointresse – både den religion man själv valt att ta avstånd från och andras religion.¹² Men betraktat i sin helhet innebär resultaten att man mycket väl kan förena ett ointresse för den religion man upplever sig ha försvagad relation till med starka attityder till andras religion.

Mot denna bakgrund behövs mer kunskap och en vidare diskussion om attityder till majoritetsuttryck så väl som minoritetsuttryck för det religiösa. Den här kunskapen behövs för att vi ska få en mer fullödig, nyanserad och användbar kunskap om religion och religionsitetens betydelse för olika grupper.

Minoritetsreligionernas villkor

Om ovanstående antagande stämmer så finns det såklart också risk att det påverkar de religiösa minoriteterna på olika sätt – men frågan är hur? Ett tänkbart scenario är att negativa attityder kan bidra till att försvåra den långsamma etableringsprocess som de flesta av minoriteternas trossamfund fortfarande befinner sig i. Här spelar den socio-ekonomiska situationen också roll, som lyfts i denna rapport, vilken visar att de religiösa minoriteterna lever under sämre ekonomiska villkor än majoritetsbefolkningen (tillhöriga till Svenska kyrkan och personer som inte tillhör någon religion). Detta påverkar deras möjlighet att bygga upp ett samfundsliv – och förverkliga sin religionsfrihet i Sverige.

Rapporten visar att tillhöriga till islam, katolska kyrkan, de ortodoxa kyrkorna eller en annan kyrka tenderar ha lägre hushållsinkomster än övriga grupper. Det här är ny kunskap och i rapporten fördjupas denna då det demonstreras att de lägre hushållsinkomsterna inte uteslutande kan förklaras av demografiska faktorer eller var man är uppväxt. Med andra ord verkar inte de lägre hushållsinkomsterna förklaras av etnicitet endast, utan religiös tillhörighet behöver beaktas i sin egen rätt för att förstå minoritetsreligionernas villkor.

De här resultaten understryker behov av mer forskning kring frågor som rör religiösa minoriteters socio-ekonomiska villkor. Det behövs exempelvis forskning som undersöker ifall de socio-ekonomiska ojämlikheter som beskrivits i denna rapport kan bero på bristande likabehandling inom arbetslivet. Ett exempel skulle kunna vara att utvärdera vilken typ av diskriminering religiösa grupper utsätts för. Inom diskrimineringsforskningen skiljer man på diskriminering som grundar sig på en negativ inställning mot vissa grupper (be-

nämns som ”smakbaserad diskriminering”) och okunskapen som leder till att bedömningen av personer i högre grad formas av uppfattade egenskaper hos den grupp individen tillhör (det vill säga ”statistisk diskriminering”).¹³ Att befolkningen i Sverige har en negativ inställning till flera världsreligioner styrker antagandet att ”smakbaserad diskriminering” kan drabba religiösa minoriteter i Sverige. Samtidigt styrker resultaten som pekar på distansering från religion för stora delar av befolkningen antaganden om att arbetsgivare kan ha bristande kunskap om eller en känsla av osäkerhet kring individer från vissa minoritetsreligioner vilket föranleder ”statistisk diskriminering”. I den mer omfattande forskningen om diskriminering på basis av kön och etnicitet har det visats sig svårt att hålla isär de två typerna av diskriminering då de ibland tvinnas samman. Resultaten från denna rapport betonar att mer kunskap om de skilda aspekterna av diskriminering behövs såväl som samtal och forskning om förekomsten av diskriminering.

Resultaten rörande att de flesta religiösa minoriteter (utom frikyrkligheten) bär med sig en erfarenhet av migration, antingen i sitt eget liv eller genom att ha minst en förälder som invandrat till Sverige, motiverar också ny kunskapsinhämtning. Fler studier behövs om man vill förstå på vilket sätt dessa minoriteter förstår sig själva och bygger upp och förvaltar ett religiöst liv i Sverige. Vilka historiska händelser och processer har format de olika religiösa minoriteterna som lever här? Hur såg deras institutionella liv ut i ursprungslandet? Gör det skillnad om man var en minoritet eller majoritetsgrupp i det gamla hemlandet? Här finns viss forskning¹⁴ men det finns behov att både studera fler grupper i Sverige liksom migrationserfarenheten i grupper som varit en del av Sverige under längre tid. Utöver denna bakgrundsförståelse ser vi hur det saknas forskning kring den samtida situationen för de religiösa minoriteternas samfund i relation till majoritetssamhället. Vilken roll och plats tar dessa samfund under de kommande åren i det svenska civillsamhället? Ses de som en resurs eller någon form av risk? Ges de möjligheter att utveckla sin fulla potential för att bidra till samhället?

Samtal och ny kunskapsinhämtning bör – mot bakgrund av de resultat som lyfts fram i denna rapport – beakta minst två förklaringar till minoritetsreligionernas villkor, samtidigt. En förklaring är att majoritetens distansering från religion bidrar till att skapa – eller rentav befästa – en samhällelig norm som orsakar minoritetsgrupperna utsatta situation. En annan förklaring är att det kan finnas tendenser inom de religiösa grupperna som håller medlemmarna tillbaka från att uppnå samma socio-ekonomiska nivå som medlemmar av Svenska kyrkan eller dem som inte tillhör någon religion. Det kan exempelvis röra sig om traditioner, sociala förväntningar eller regler om att vissa yrkesval är mer lämpliga än andra för gruppernas medlemmar, att högre utbildning är viktigare för vissa medlemmar av gruppen av andra eller att familjebildning förväntas leda till att familjen försörjs av en familjemed-

Medarbetare inom den andliga vården inom sjukvården möter en patient. Foto: Magnus Aronson.

lem. Att hålla mer än en förklaring i åtanke när minoritetsreligionernas villkor diskuteras (eller studeras vidare) bidrar till nya frågeställningar och nya slutsatser som sammantaget ger en mer relevant kunskapsbild.

De kommande åren: utveckling och vägval

På samma sätt som Sverige 1920 var en brytningstid ifråga om religion genomgår Sverige idag hundra år senare förändringar på detta område. För hundra år sedan restes krav på religionsfrihet och tankar om en separation mellan kyrka och stat började på allvar diskuteras. Sverige gick från att ha varit ett utvandringsland till att bli ett invandringsland. Föreställningen om *"ett land, ett folk, en religion"*, som tidigare hade varit en bärande tanke i det svenska statsbygget, fick under 1900-talet undan för undan ge vika för idéer om mångfald och individualism där religionen blir en fråga som är relevant utanför den offentliga sfären: för individen själv, bland vänner och inom familj och släkt.

Att historien ändrats i ett tvärt kast där religionens offentliga plats med tiden blivit privat är dock en sanning med modifiering. Religiösa företrädare fortsätter att ta plats i det offentliga genom verksamheter vid allmänna institutioner såsom sjukhus, fängelser, försvarsmakten och universitet.¹⁵ De lagar, regler och offentliga policyer som fortsätter reglera det

religiösa livet i Sverige förvaltar spår av den tid som gått. Ett illustrativt exempel är hur man fortfarande i Sverige ibland benämner religioner (och trossamfund) med tillskriven migrationsbakgrund som "invandrarsamfund" eller "invandrarreligioner".¹⁶ Som diskuterats i denna rapport finns det förvisso fortfarande en stark koppling mellan flera minoritetsamfund och migration men det blir missvisande att år 2020 sätta likhetstecken mellan tillhörighet till en religiös minoritet och epitetet "invandrare". Inom gruppen muslimer, med flest andel uppväxta utanför Sverige är fler än var tredje uppväxt här. Inom katolska och ortodoxa kyrkorna är fyra av tio uppväxta i Sverige och för övriga minoriteter är siffran över 50 procent. Detta gör att vi idag – och framöver – med allt högre relevans kan tala om dessa religioner som inhemska fenomen. För 100 år sedan benämndes tillhöriga katolska kyrkan, judendom och andra icke-svenskkyrkliga som "främmande trosbekännare" i offentliga sammanhang. Sedan dess har begreppen bytts ut och sedan 1970-talet används ofta "invandrarsamfund" eller "invandrarreligioner" för att benämna muslimer, ortodoxa och andra nyetablerade trossamfund. Frågan är om det kan vara dags att se över också detta sätt att rubricera vissa religioner i Sverige?

Utöver religionernas position i det offentliga är religioner fortsatt relevant som engagemangs- och meningskapare in-

om föreningsliv och i det civila samhället. Det svenska religiösa civilsamhället 2020 omfattar utöver de väletablerade äldre samfundet (Svenska kyrkan, frikyrkorna, katolska kyrkan och judiska samfundet) en bred övrig flora av religiösa inriktningar som antingen redan har etablerade trossamfund och församlingar, eller är i färd med att starta egna organisationer. I Sverige kan man numera besöka ett buddhistiskt tempel i Västerbotten, en syrisk-ortodox katedral Södertälje och en moské mitt i centrala Stockholm. Detta var inte möjligt för några decennier sedan. Det finns en bred och betydelsefull verksamhet inom ramen för det mångreligiösa Sverige som går långt bortom de traditionella gudstjänsterna och högtidsfirandena, omfattande social omsorgsverksamhet, utbildning, fortbildning, arbete med flyktingar, pensionärsbarn, och ungdomsgrupper, bland mycket annat.

Att utvecklingen på detta område innehåller nyanser och motsatser behöver bejakas för att även centrala aspekter av utveckling som sker *inom* de religiösa traditionerna och trossamfundet ska kunna förstås på ett fullödigt och konstruktivt sätt. Det rör frågeställningar som: På vilket sätt vill man vara en del av – och forma sig – efter det omkringliggande samhället? Detta berör kanske tydligast de trossamfund och religiösa traditioner där det finns en större andel personer med migrationsbakgrund. Här handlar det dels om praktiska frågor (som t.ex. vilket språk ska man använda i verksamheten) men också vilka normer och värderingar som ska vara vägledande. Till detta kommer frågor om inställningen till samarbeten och allianser med andra religioner och andra aktörer inom det civila samhället. Inom de religiösa minoriteterna finns – i likhet med alla grupper i samhället – krafter som har olika syn på dessa saker, och vill dra organisationerna åt olika håll.

De övergripande trenderna presenterade i denna rapport – det mångreligiösa Sveriges utvidgning och majoritetsbefolkningens ökade avstånd till religion – kommer troligen att fortgå de kommande åren. Med detta kommer man också kunna se att diskussionen om religion och de religiösa minoriteterna kommer att fortsatt vara polariserad och kanske också intensifieras. Samtidigt finns också många exempel på krafter som verkar för förståelse, respekt och samarbete. Exempel på detta är de olika initiativ för interreligiös dialog och samverkan som satt igång de senaste åren där både företrädare för Svenska kyrkan men också frikyrkligheten varit drivande – tillsammans med företrädare för judiska, muslimska, buddhistiska och andra trossamfund. Inom ramen för sådana initiativ tycks religionen kunna fungera som något som överbrygger och dämpar konflikter mellan olika religiösa grupper och motverkar social oro i lokalsamhället.¹⁷

Det är också viktigt hur den sekulära tillhörigheten kommer att förstås och praktiseras de kommande åren i Sverige. Som vi har konstaterat ökar inte bara den icke-praktiserande men också icke-tillhöriga andelen av befolkningen markant, och detta kommer troligen att fortsätta. Har vi en framtid

framför oss där stora och röststarka grupper drivs av en allmänt religionsfientlig, konfrontativ och icke-tolerant agenda? Eller kommer en större sekulärt grundad opinion betyda att vi får ökad respekt för alla likas värde och minoriteters rättigheter? Eller något däremellan?

I äldre tider var det en självklar sanning för många att kyrkan och religionen borgade för sammanhållning, samhällsfred och medmänskliga värden. Denna syn finns kvar men lever idag sida vid sida – och utmanas – av ett perspektiv på religion som något som splittrar oss och hotar samhällets goda värden. Särskilt religiös mångfald tycks skava och skapa osäkerhet.

Kan majoritetssamhället acceptera att vi upprätthåller olikheter tillsammans? Då behöver nidbilder av religion utmanas och konflikter inom religioner tas på allvar. Eller vill vi gå vidare på den historiska linjen ”tillsammans lika” och grunda samhällsbygget på en uppsättning värden som måste accepteras för att samhället ska fungera?

6. Metodbilaga

Resultaten i denna rapport är baserade på SOM-institutets riksrepresentativa undersökningar. Att en enkätundersökning är representativ betyder att gruppen som svarat på enkäten söker efterlikna den svenska befolkningen – att enkätresultaten representerar befolkningen i miniatyr. Undersökningen riktar sig till personer i åldrarna 16 – 85 år. För att åstadkomma ett urval som representerar befolkningen i dessa åldrar har undersökningens deltagare valts ut slumpmässigt med hjälp av ett obundet slumpmässigt urval för vilken Statistiska centralbyråns befolkningsregister fungerar som urvalsram.

Befolkningen definieras i SOM-undersökningarna som personer folkbokförda i Sverige. Alltså svenska och utländska medborgare som har sin primära adress i Sverige. Folkbokföringsregistret uppdateras kontinuerligt och ger därför en detaljerad bild av de som bor i Sverige.

SOM-undersökningarna delas in i sex editioner varav enkätfrågor om religion ställdes i fyra (närmare bestämt i enkät 1, 3, 4 och 6). Svaren samlades in under hösten 2019 och påbörjades den 9 september och avslutades den 15 december 2019. Under insamlingsperioden gjordes tio kontaktförsök – brevlades och via telefon.

I praktiken bestäms en enkätundersöknings representativitet av benägenheten bland dem som får enkäten att svara. Villigheten att svara skiljer sig inte nämnvärt mellan de sex separata editionerna av SOM-undersökningarna. Svarefrekvensen för edition ett var 48 procent (n=1644), edition tre var 47 procent (n=1613), edition fyra var 48 procent (n=1647) samt edition sex var 50 procent (n=1697) och den sammantagna svarefrekvensen var 48 och det totala antalet svarande var 6 601 personer. Resultat från de fyra enkäteditionerna summeras därför utan vidare åtgärder i rapporten.

Tillförlitligheten för uppgifterna om religionstillhörighet

Estimaten av religionstillhörigheternas storlek är centrala för rapporten. Därför redovisas de tillsammans med tillgängliga jämförande statistik i tabell 2. Den jämförande statistiken är hämtad från olika källor: Svenska kyrkans medlemsstatistik är insamlad av Svenska kyrkan direkt. Uppgifterna om katolska kyrkan, frikyrkorna, ortodoxa kyrkor, muslimska trossamfund, buddhistiska trossamfund samt judiska samfundet är hämtade via Myndigheten för stöd till trossamfund och befolkningsstatistiken från Statistiska centralbyråns befolkningsregister. Dessa registerförande instanser skiljer sig åt då Svenska kyrkan och statistiska centralbyrån har register som är heltäckande medan Myndigheten för stöd till trossamfund fokuserar på bidragsberättigade samfund. Det är frivilligt att

ansöka om statligt stöd för samfundsverksamhet och inte alla kyrkor, muslimska, buddhistiska eller judiska grupper gör det. Härutöver statistik från myndigheten skiljer sig från Svenska kyrkans statistik då uppgifterna avser antal bidragsberättigade personer, en summa som består av både antalet medlemmar i bidragsberättigade samfund och regelbundet deltagande individer som inte står upptagna i medlemsregister (betjänade). I jämförelse med enkätdata är detta en betydelsefull skillnad eftersom personer som svarar på enkätfrågor kan svara att de tillhör en religion utan att formellt vara medlem eller att samfundet räknat med personen som regelbundet deltagande. Som en tumregel förväntar vi oss därför att estimaten från SOM-undersökningarna ska vara högre än myndighetsstatistiken.

I tabell 1 framgår att SOM-undersökningarna visar att 60,5 procent av befolkningen i åldrarna 16-85 år är medlemmar i Svenska kyrkan. Det motsvarar 4 931 993 medlemmar om vi använder statistiska centralbyråns uppgifter över befolkningen i åldrarna 16-85 år den sista december 2019. Drygt 4,9 miljoner medlemmar är något fler medlemmar än Svenska kyrkans medlemsstatistik visar den 31 december 2019 för samma åldrar (16-85 år). Vid denna tidpunkt fanns 4 778 295 medlemmar i Svenska kyrkans register (ref., SvK 2020). Svenska kyrkan räknar döpta personer som medlemmar men man kan vara medlem av Svenska kyrkan och döpt i en annan kyrka. Personer födda före 1995 kan också vara medlem utan att vara döpt då barn födda före 1995 varav minst en förälder tillhörde Svenska kyrkan automatiskt skrevs in i denna kyrka som medlemmar. Jämförs uppgifterna i Svenska kyrkans medlemsregister med SOM-undersökningens estimat överstiger estimatet medlemsregistret med cirka 3 procent.

Jämförelseuppgifter för Katolska kyrkan, Frikyrkorna, Ortodoxa kyrkor, Muslimska församlingar, Buddhistiska samfund samt Judiska församlingar är alla hämtade från myndigheten för stöd till trossamfund. Uppgifterna avser sista december 2018, alltså ett år före insamlingen av SOM-undersökningarna. För alla jämförelser mellan SOM-estimat och statistik från SST finns ett grundantagande om att SOM-estimaten bör ligga högre än SSTs uppgifter. Det beror dels på att SOM-undersökningarna täcker hela befolkningen och alltså även personer som känner sig knutna till en religion utan att för den skull vara medlemmar av ett samfund och dels för att SSTs statistik är bunden till bidragsberättigade personer och det är frivilligt för samfund att söka bidrag. Eftersom både estimat och jämförelseuppgifter beskriver relativt små grupper i det svenska samhället ger differenser stora utslag. Betänk, exempelvis, att differensen mellan SOM-estimat och

	Svenska kyrkan	Katolska kyrkan	Frikyrka (Pingströrelsen, Eumenia-kyrkan, m.fl.)	Ortodox kyrka (syrisk-, rysk-ortodoxa kyrkan, m. fl.)	Annan kyrka	Muslim	Buddhist	Hindu	Jude/Judinna	Annan religion	Ingen religion	Alla svarande
Estimat baserat på SOM-undersökningarna	60,5	1,6	3,3	1,3	1,3	2,5	0,7	0,2	0,2	1,5	31,2	100
Antal enkätsvar	3902	105	213	82	83	162	48	13	16	98	2001	6 445-6 460
Omräknat till antal individer i befolkningen (ålder 16-85år)	4 931 993	130 433	269 018	105 977	105 977	203 801	57 064	16 304	16 304	122 281	2 543 441	8 152 054
Jämförbara registeruppgifter (statistik från Svenska kyrkan och SST)	4 778 295	121 274	299 136	170 273	i.u.	190 447	11 492	i.u.	7 979	i.u.	i.u.	i.u.
Skillnad mellan SOM-estimat och registeruppgifter (antal)	153 698	9 159	-30 118	-64 296	i.u.	13 354	45 572	i.u.	8 325	i.u.	i.u.	i.u.
Skillnad mellan SOM-estimat och registeruppgifter (%)	3,1%	7,0%	-11,2%	-60,7%	i.u.	6,6%	79,9%	i.u.	51,1%	i.u.	i.u.	i.u.
Källa Se källa nedan.	Källa 1	Källa 2	Källa 2	Källa 2		Källa 2	Källa 2		Källa 2			Källa 3

Källa 1: Källa för jämförelseuppgift: Svenska kyrkans statistikdatabas. Data avser medlemmar i åldern 16-85 år den 31 december 2019.
Källa 2: Källa för jämförelseuppgift: SSTs statistik över bidragsberättigande samfund 2018..
Källa 3: Källa för jämförelseuppgift: SCB statistik över befolkningen 31 december 2019..

Tabell 2: Religiös tillhörighet. Jämförelse mellan SOM-undersökningarna och medlemsstatistik

Svenska kyrkans statistik beräknas till 153 698 individer i tabellen ovan. Det är en summa som är högre än någon av de andra summorna. På grund av att Svenska kyrkan har ett så stort antal medlemmar motsvarar denna summa endast en skillnad på drygt 3 procent.

Estimaten för fyra religionstillhörighetsgrupper är högre än den jämförande statistiken från SST och lägre för två. De högre estimaten är uppmätta för katolska kyrkan (+ 7,0%), muslimsk identitet (+ 6,6%), buddhistisk identitet (+ 79,9%) samt judisk identitet (+51,1%).

Kommenterade i omvänd ordning kan nämnas att antalet personer som uppgett att de har en judisk identitet i SOM-undersökningarna stämmer med ungefär vad man inom detta samfund uppskattar antalet personer med judisk bakgrund (enligt judisk lagens definition) i Sverige.² Denna uppgift har överstigit uppgiften för antal regelbundet deltagande i judiska församlingar i många år och speglar att det finns ett antal personer boende i Sverige som identifierar sig med judendomen men inte utövar denna religion regelbundet.

Buddistiska grupper tillkom relativt sent i SSTs statistik då statsbidrag till buddhistiska organisationer godkändes först 2012.¹ Den sena registreringen tillsammans med att buddhism är en av de religioner som befolkningen i Sverige är mest positiva till² bidrar förmodligen till att det är vanligt att känna tillhörighet med buddhism utan att för den skull vara medlem av ett buddhistiskt samfund. Det kan vara en förklaring till skillnaden på nästan 80% mellan SOM-estimatet och de tillgängliga registeruppgifterna.

Både andelen medlemmar av den katolska kyrkan och de

muslimska grupperna är runt sju procent högre i SOM-undersökningarna än i befintliga registeruppgifter. I kapitel 3 framgår att båda dessa grupper ger plats åt personer som själva eller vars föräldrar är uppvuxna utomlands. Eftersom personer födda utomlands (särskilt utanför Europa) tenderar att svara på enkäter på svenska i lägre utsträckning än personer födda i Sverige kan denna koppling till länder utanför Europa betyda att skillnaden mellan estimat och register kan vara ännu större. Bortfallsanalysen för SOM-undersökningen visar att 13 procent av enkäterna skickades till personer födda utanför Europa. Av dessa valde omkring hälften att svara vilket motsvarar att 6 procent av de svarande i SOM-undersökningarna är födda i länder utanför Europa. Snedheten förstärks av att personer födda i Sverige är mer benägna att svara på enkäten än genomsnittet (78 procent av enkäterna skickades ut till personer födda i Sverige och 86 procent av enkätsvaren utgörs av svar från personer födda i Sverige). Dessa svarmönster gör födelseland - vid sidan om ålder - till den parameter som SOM-undersökningarna är som mest snedvridna. Trots dessa bias har tidigare undersökningar av svarsbortfallets påverkan på skattningar baserade på SOM-data visat obetydliga skillnader och att dessa förändrades till det sämre vid viktning.³ SOM-undersökningarna är till följd av dessa resultat inte viktade (kompenserade) för att väga upp svarbortfall.

Särskilt för gruppen med muslimsk tillhörighet fanns en förväntan om en högre uppgift. De estimat över personer med muslimsk familjebakgrund som refererats till i denna rapport föreslår att den muslimska delen av den svenska be-

	Svenska kyrkan	Katolska kyrkan	Frikyrka (Pingströrelsen, Eumenia-kyrkan, m.fl.)	Ortodox kyrka (syrisk-, rysk-ortodoxa kyrkan, m. fl.)	Annan kyrka	Muslim	Buddhist	Annan religion (inkl. Judendom och Hinduism)	Ingen religion	Alla svarande
Samtliga	60,5	1,6	3,3	1,3	1,3	2,5	0,7	1,8	31,2	100
Felmarginal	1,2	0,3	0,4	0,3	0,3	0,4	0,2	0,3	1,1	
Kön										
Kvinna	56,3	47,6	57,7	45,1	50,6	46,3	52,1	50,0	42,5	51,3
Man	43,5	51,4	41,8	53,7	48,2	52,5	45,8	49,1	57,3	48,5
Annan	0,2	u.e.r.	u.e.r.	u.e.r.	u.e.r.	u.e.r.	u.e.r.	u.e.r.	0,2	0,2
Ålder										
16-29	13,5	21,0	14,1	26,8	25,3	31,5	22,9	18,1	16,8	15,3
30-49	24,3	34,3	26,8	43,9	24,1	39,5	39,6	37,1	28,9	26,8
50-64	25,9	20,0	21,6	18,3	25,3	25,3	25,0	21,6	26,2	25,6
65-85	36,3	24,8	37,6	11,0	25,3	u.e.r.	12,5	23,3	28,1	32,3
Utbildning										
Låg	14,5	11,7	12,3	13,2	12,5	10,3	25,5	16,8	11,8	13,6
Medellåg	31,6	30,1	25,1	40,8	38,8	38,1	34,0	33,6	29,1	31,0
Medelhög	22,5	22,3	29,9	17,1	21,3	20,6	14,9	21,2	24,9	23,3
Hög	31,3	35,9	32,7	28,9	27,5	31,0	25,5	28,3	34,2	32,1
Boendeort										
Storstad: centralt	9,5	14,7	8,5	14,5	u.e.r.	17,9	17,4	13,0	14,5	11,6
Storstad: ytterområde/förort	16,1	28,4	20,8	30,3	25,0	29,5	15,2	14,8	22,1	18,6
Stad: centralt	15,0	13,7	16,0	19,7	23,8	19,9	17,4	18,3	14,0	14,8
Stad: ytterområde	16,2	14,7	12,7	18,4	16,3	15,4	21,7	14,8	14,4	15,6
Större tätort	7,3	6,9	9,0	u.e.r.	u.e.r.	4,5	6,5	10,4	5,8	6,8
Mindre tätort	19,4	12,7	17,9	u.e.r.	11,3	9,6	10,9	19,1	17,0	18,3
Ren landsbygd	16,5	8,8	15,1	u.e.r.	12,5	3,2	10,9	9,6	12,2	14,4
Antal jakande svar	3 902	105	213	82	83	162	48	116	2 001	
Totalt antal svarande	6 445	6 456	6 456	6 456	6 457	6 450	6 457	6 456	6 415	6 601

Tabell 3: Religiös tillhörighet över kön, ålder, utbildning och boendeort.**Kommentar:** Förkortningen u.e.r. står här för uppgift ej redovisad.

folkningen är omkring åtta procent.⁴ Skillnaderna mellan estimatet här och dessa är att SOM-undersökningarna frågar efter subjektiv definierad identitet, inte familjebakgrund. En subjektivt definierad identitet kan i högre utsträckning än familjebakgrund tänkas färgas av förväntningar på regelbundet deltagande. Särskilt då de formella registeruppgifterna har regelbunden aktivitet som kriterium vid sidan av formellt medlemskap. Det bör därför understrykas att uppgiften om andelen muslimer i Sverige i denna rapport avser svar på frågan ”jag är Muslim” och inte frågor om muslimsk familjebakgrund.

Estimaten för två grupper – medlemmar av frikyrkor och ortodoxa kyrkor – är lägre än de jämförande uppgifterna från SST. Differensen för frikyrkorna – 11 procent – kan bero på att SOM-estimatet avser åldersgruppen 16-85 år. Såsom framgår i tabell 2 så är en relativt stor andel av frikyrkornas medlemmar äldre och gruppen äldre än 85 år ingår inte i SOM-undersökningen. Härtill kan saknas uppgifter för barn som ingår i SSTs statistik för frikyrkorna. För de ortodoxa kyrkorna är differensen större, 60,7%. Utifrån de data som finns tillgängliga är det svårt att utröna vad differensen beror på förutom att estimatet är baserat på en mindre delmängd av enkätmaterial som gör att få svar påverkar de relativa

uppgifterna på ett substantiellt sätt.

Estimatet för ”ingen religion” är konstruerat utifrån de som svarat ”nej” på svarsalternativen för alla religioner som ingår i studien. Då det är relativt vanligt att vara medlem av mer än en kyrka i Sverige - framförallt att vara medlem av Svenska kyrkan och en frikyrka – har kategorin ”ingen religion” tagit höjd för den här typen av överlapp.

Religionstillhörighet och genus, ålder samt utbildning

SOM-undersökningarna representativitet baseras på att alla som får enkäten svarar, oavsett kön, ålder, utbildning eller boendeort (stad eller landsbygd). I SOM-undersökningarnas metodredovisning för insamlingen 2019 framgår det att det var något vanligare att kvinnor, äldre, medel till högutbildade boende i mindre städer, tätorter eller landsbygd svarar än män, yngre, lågutbildade eller boende i storstäder med dess ytterområden. Mot denna bakgrund är det relevant att undersöka om de religiösa grupperna skiljer sig åt i dessa avseenden.

I tabell 2 framgår det att fler kvinnor än riksgenomsnittet är medlemmar av Svenska kyrkan och frikyrkorna. Dessa två kyrkofamiljer utmärker sig också genom att deras med-

lemmar tenderar vara äldre än riksgenomsnittet. I Svenska kyrkan är 36,3 procent 65-85 år och ytterligare 25,9 procent 50-64 år. Drygt 60 procent av Svenska kyrkans medlemmar är med andra ord i de äldre ålderskategorierna. Utbildningsmässigt ligger Svenska kyrkan och frikyrkorna relativt nära riksgenomsnittet. Däremot kan medlemmarna beskrivas som i viss grad oftare boende på landet eller i mindre tätorter och städer än i storstäderna och dess ytterområden.

I fyra grupper är det vanligare att män ingår än kvinnor. Dessa är Katolska kyrkan (51,4% män), Ortodoxa kyrkor (53,7% män), de med muslimsk tillhörighet (52,5% män) samt de i materialet som svarat att de inte tillhör någon religion (57,3% män). I dessa grupper är det relativt vanligt med svar från det yngre åldersegmentet - inom den Katolska kyrkan svarar 21,0 procent att de är 16-29 år, inom de ortodoxa kyrkorna är motsvarande resultat 26,8 procent och bland dem med muslimsk tillhörighet svarar 31,5% att de är mellan 16-29 år. Gruppen utan religion svarar på ett sätt som ligger relativt nära riksgenomsnittet (ingen religion = 16,8% i åldern 16-29 år jämfört med riksgenomsnittet 15,3% i denna ålder).

Den största andelen högutbildade, de andelar som överstiger riksgenomsnittet, finns bland katolikerna och gruppen utan religion. Gruppen med muslimsk tillhörighet ligger nära riksgenomsnittet för hög utbildning men utmärker sig genom att få i denna grupp svarat att de har låg utbildning. Istället är medellåg utbildning (såsom slutförd gymnasieutbildning) vanlig i denna grupp. De fyra grupperna diskuterade här utmärker sig också genom en tendens att bo i stora städer och dess ytterområden snarare än i mindre städer, tätorter och på landsbygden.

Eftersom de som svarat att de har en hinduisk eller judisk identitet är så pass få (n=13 respektive n=16) redovisas dessa grupper inte separat utan endast som del av gruppen "annan religion". Den här gruppen delar vissa tendenser med de fyra just diskuterade (dvs yngre medlemmar, relativt hög utbildning och boende i städer) men i en utsträckning som gör mönstret mindre utmärkande.

Sist men inte minst bör den Buddistiska gruppen nämnas. Här ingår fler kvinnor än män och det är den grupp som har störst andel lågutbildade (25,5 % jämfört med riksgenomsnittet för den här undersökningen på 13,6%). De som svarat att de har en buddhistisk identitet tenderar att bo i städer och inte i tätorter eller på landsbygden.

7. Notförteckning

1. Inledning

- 1 Puranen, Bi (2019). Med migranternas röst: den subjektiva integrationen. Stockholm: Institutet för framtidsstudier. För en diskussion se också Thurfjell, David (2015). Det gudlösa folket: de postkristna svenskarna och religionen. Stockholm: Molin & Sorgenfrei.
- 2 Willander, Erika (2019). Sveriges religiösa landskap: samhörighet, tillhörighet och mångfald under 2000-talet. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund. Se också Lövheim, Mia (2019). 'The Swedish Condition' Representations of Religion in the Swedish Press 1988–2018. *Temenos*. 55:2, 271–292 Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-400402>
- 3 Office for National Statistics. 2020. Religion. Besökt den 7 September 2020 <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/culturalidentity/religion>
- 4 Stoffet för registerdata är ett register såsom folkbokföringsregistret. I de länder där religion finns som registerdata har statsadministrationen vanligtvis genomfört en folkräkning där frågor om individens religiösa identitet ingått. För enkätundersökningar väljs ett representativt urval av en befolkning ut för att svara på frågor om religiös identitet. Skillnaderna mellan register- och enkätdata är därför antal som svarar på frågor om religion, möjligheterna att avstå från att svara och utsträckningen som svar kan härledas till enskilda svarande. Enkätdata där resultat redovisas på gruppnivå gör det svårt att röja enskilda svarandes identitet.
- 5 Thurfjell, David (red.) (2016). Varför finns religion?. Stockholm: Molin & Sorgenfrei
- 6 Några översikter av de senaste årens diskussion om religion i Sverige se Martinson, Mattias (2017). Sekularism, populism, xenofobi: en essä om religionsdebatten. Malmö: Eskaton. Se också Thurfjell, David (2015). Det gudlösa folket: de postkristna svenskarna och religionen. Stockholm: Molin & Sorgenfrei. Se också Lundborg, Johan (2002). När ateismen erövrade Sverige: Ingemar Hedenius och debatten kring tro och vetande. Nora: Nya Doxa
- 7 Några tidsserier sträckte sig tillbaka till 1988.
- 8 Skog, Margareta (red.) (2001). Det religiösa Sverige: gudstjänst- och andaktsliv under ett veckoslut kring millennieskiftet. Örebro: Libris. Vad gäller terminologin så väljer vi denna rapport att använda begreppen gudstjänst och religiöst möte synonymt. Skälet till detta är att dels skapa förståelse för vilken typ av samling det är fråga om, dels att markera att det inte bara rör sig om kristen religionsutövning.
- 9 Bromander, Jonas (2011). Svenska kyrkans medlemmar. Stockholm: Verbum
- 10 Bromander, J (2012) Ritualer, högtider och manifestationer i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) I framtidens skugga. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- 11 Willander, Erika (2014). What counts as religion in sociology?: the problem of religiosity in sociological methodology. Uppsala: Uppsala universitet, 2014
- 12 Willander, Erika (2014). What counts as religion in sociology?: the problem of religiosity in sociological methodology. Uppsala: Uppsala universitet, 2014. Se också Finke, Roger (2017). Faithful measures: new methods in the measurement of religion (Elektronisk resurs).
- 13 Pew Research Center, "Being Christian in Western Europe", pewforum.org (2017). Hämtad 7 september 2020 från <https://www.pewforum.org/2018/05/29/being-christian-in-western-europe/>

2. Religiös tillhörighet i Sverige

- 1 Dissenterlagarna kom till i mitten på 1800-talet (1860 och 1873). Då blev det möjligt att lämna Svenska kyrkan för svenska medborgare. För att träda ur kyrkan krävdes dock att man samtidigt trädde in i ett av de trossamfund som statsmakten godkände. De godkända dissenter-samfundet var i huvudsak väckelserörelsens frikyrkor som växte och blev alltmer populära under 1800-talet. En stor del av frikyrkor-medlemmarna fortsatte var dock fortfarande tillhöriga Svenska kyrkan i rättslig mening – med vilket menas att de var både anslutna till ett minoritetssamfund och Svenska kyrkan.
- 2 SOU 2018:18, Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige. Se också Enkvist, Victoria (2013). Religionsfrihetens rättsliga ramar. Uppsala: Uppsala universitet, 2013
- 3 Pew Research Center, "A Closer Look at How Religious Restrictions Have Risen Around the World", pewforum.org (2019). Hämtad 8 september 2020 från <https://www.pewforum.org/2019/07/15/a-closer-look-at-how-religious-restrictions-have-risen-around-the-world/> Se också Freedom House, "Freedom in the World 2018", freedomhouse.org (2018), Hämtad 8 september 2020 från https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/FreedomintheWorld2018COMPLETEBOOK_0.pdf

- 4 Pew Research Center, "In Western Europe, most people back church-state separation even while many willingly pay church tax", [pewforum.org](https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/05/28/in-western-europe-most-people-back-church-state-separation-even-while-many-willingly-pay-church-tax/) (2019). Hämtad 8 september 2020 från <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/05/28/in-western-europe-most-people-back-church-state-separation-even-while-many-willingly-pay-church-tax/> Se också Petterson, Thorleif (2001). Många eller få? – Drygt en halv miljon kyrkobesök under ett veckoslut. Det religiösa Sverige / redaktör: Margareta Skog. S. 241–270.
- 5 Van den Breemer, Rosemarie, Casanova, José & Wyller, Trygve (red.) *Secular and sacred?: the Scandinavian case of religion in human rights, law and public space*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht
- 6 Hamberg, Eva M. (1989). "Kristen på mitt eget sätt": en analys av material från projektet Livsåskådningar i Sverige. Stockholm: Religions- och sociologiska institutet. Se också Willander, Erika (2013) "Jag tror på något": Konstruktioner av tro och tilltro. Sociologisk forskning, ISSN 0038-0342, Vol. 50, no 2, p. 117-138
- 7 För en sammanfattning av olika typer av enkätundersökningar, dess kvaliteter och användarrekommandationer se, Surveyföreningen (2014) *Kvalitet i webbpanelundersökningar: Metoder och mått*.
- 8 Utöver slumpmässiga svarsbortfall finns också systematiska svarsbortfall (till exempel att äldre personer besvarar enkäter i högre utsträckning än yngre). Under rubriken "Systematiska svarsbortfall i minoriteternas statistik" (s.16) återkommer vi till denna fråga och hur den påverkar statistiken i denna rapport.
- 9 Beräkningen av felmarginalen är gjord i linje med andra undersökningar byggda på SOM-data, se Den nationella SOM-undersökningen 2019 – En metodöversikt (SOM-rapport nr 2020:3).
- 10 I denna rapport har vi räknat med en 95 procent felmarginal, vilket betyder att intervallet antas gälla för 95 av 100 undersökningar. Alltså, om vi gjorde om undersökningen 100 gånger skulle resultatet ligga inom det angivna intervallet i 95 av dessa undersökningar.
- 11 Siffran 12 procent är uträknat utan hänsyn till de överlapp som finns mellan olika religiösa tillhörigheter, det vill säga att en person kan anse sig tillhöra flera kyrkor/religioner samtidigt. I statistiken från SOM framkommer att det finns en del människor har en sådan dubbel tillhörighet och särskilt vanligt är det att tillhöra en frikyrka och Svenska kyrkan.
- 12 Uppgiften baseras på information från Svenska kyrkans statistikdatabas den 5 maj 2019. För mer information om Svenska kyrkans statistik hänvisas till <https://www.svenskakyrkan.se/statistik>
- 13 Myndigheten för stöd till trossamfund, "Religioner i rörelse, årsbok 2020". [myndigheten.se](https://www.myndigheten.se/om-oss/material-fran-myndigheten.html) (2020). Hämtad 8 september från <https://www.myndigheten.se/om-oss/material-fran-myndigheten.html>
- 14 Detta är beräknat på att antalet personer i åldrarna 16–85 år 2019 var 8 152 054 personer.
- 15 För en beskrivning av det nuvarande stödet till trossamfund se SOU 2018:18, Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige (s.115–117). Se också Willander, Erika (2019). Sveriges religiösa landskap: samhörighet, tillhörighet och mångfald under 2000-talet. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund
- 16 Exempelvis var svarsbortfallet från gruppen födda i land utanför Europa över 50 procent. Se Den nationella SOM-undersökningen 2019 – En metodöversikt (SOM-rapport nr 2020:3), s. 24.
- 17 Enkätresultat kan viktas för att kompensera för systematiska svarsbortfall såsom att utlandsfödda avstår från att svara på enkäten i högre utsträckning än födda i Sverige. Det finns inga universalvikter och all viktning sker mot bakgrund av specifika antaganden. SOM-institutet har tidigare undersökt relevansen av vikter för resultat rörande politiska attityder och kommit fram till att vikter skulle försämra snarare än förbättra precisionen i svarsresultaten (Se Markstedt (2012) "Representativitet och viktning Riks-SOM som spegel av det svenska samhället 1986–2011", SOM-institutet: Göteborg). En motsvarande granskning har inte genomförts för religionsresultaten. I avsaknad av en sådan analys jämförs SOM-resultaten med SSTs data i metodbilagan för denna rapport.
- 18 Läs mer om dessa religiösa minoritetsgrupper i Larsson, Göran, Sorgenfrei, Simon & Stockman, Max (2017). *Religiösa minoriteter från Mellanöstern*. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund
- 19 För en översikt se Trossamfundens sociala insatser: en preliminär undersökning, Fritzes, Stockholm, 2015 och SOU 2018:18, Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige, s. 129–148
- 20 Den uppmärksamme läsaren noterar att antalet religiösa grupper skiljer sig mellan figur 4 och 5. Detta beror på att antalet svarande inom kategorierna judisk och hinduisk bakgrund är så lågt (beträffande deltagande i verksamhet) att dessa inte kan särredovisas här utan har bakats in i kategorin "Annan religion".
- 21 Beräkningen här gjord på följande underlag: $8\,502\,592 - 2\,543\,440 = 5\,959\,152 \times 0,3 = 1\,787\,745$ personer
- 22 Viktigt att påpeka här är att minskningen både beror att färre besöker gudstjänst men också att det anordnas färre gudstjänster inom Svenska kyrkan. Se Bromander, Jonas & Jonsson, Pernilla (2018). *Medlemmar i rörelse: en studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*, s. 22–23
- 23 Bromander, Jonas & Jonsson, Pernilla (2018). *Medlemmar i rörelse: en studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*, s. 22–23
- 24 Bromander, Jonas & Jonsson, Pernilla (2018). *Medlemmar i rörelse: en studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*, s. 22–23

- 25 Ungefär 35 procent av de som angav att de var tillhöriga en kyrka i minoritet var också tillhöriga Svenska kyrkan enligt data från 2010-talet (se Sveriges religiösa landskap, s. 42–43). Vanligaste kombinationen är att vara medlem av en frikyrka och Svenska kyrkan, något som under 1990-talet var fallet för nio av tio medlemmar i frikyrkorna.
- 26 Halvardson, Sven (2001). Frikyrkorna: gudstjänstbesök som pietistisk norm. *Det religiösa Sverige / redaktör: Margareta Skog*. S. 105–136. Se också Von Essen, Johan (2015) *Det civila samhället och religion – Svenska kyrkan och frikyrkorna*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- 27 Hajj är inte den enda vallfärden till Mecka. Det finns också en snarlik ceremoni som heter umra och som ofta kallas den "lilla vallfärden" Umra utförs på ungefär samma sätt som hajj, men med några riter färre och dessutom kan den genomföras när som helst under året, medan hajj ska ske under en bestämd period varje år.
- 28 Inom shia-islam är Ashurahögtiden till åminnelse av profetens barnbarn Husayns död vid slaget i Kerbala år 680. Sunni-muslimer högtidlighåller Ashura till minne av profeten Moses och hans flykt från Farao i Egypten.
- 29 Se exempelvis artikeln "Goda grannar – med flyktingarnas hjälp" i publikationen *Trossamfunden och flyktingarna* (2017), Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund
- 30 Sorgenfrei, Simon (2018). *Islam i Sverige: de första 1300 åren*. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund
- 31 Willander, Erika (2019). *Sveriges religiösa landskap: samhörighet, tillhörighet och mångfald under 2000-talet*. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund
- 32 De skolbildningar som åsyftas här är sydbuddhism/theravada, östbuddhism/mahayana och nordbuddhism/vajrayana). Se Fredriksson, Trudy (2013). *Uppvaknandets vägar: från buddhistisk historia till nutidens utövning och gemenskapsliv*. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund.
- 33 Citatet hämtat ur Fredriksson, Trudy (2013). *Uppvaknandets vägar: från buddhistisk historia till nutidens utövning och gemenskapsliv*. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund (s. 77–78)
- 34 Ferdinando Sardella nämner tempel på påföljande platser Sverige: Jönköping, Mariestad, Borås, Trollhättan och Uppsala. I Stockholm finns det två större tempel. Se Sardella, Ferdinando, "Sweden", i *Brill's Encyclopedia of Hinduism Online*, Edited by Knut A. Jacobsen, Helene Basu, Angelika Malinar, Vasudha Narayanan. Hämtad online on 7 May 2020 http://dx.doi.org.ezp.sub.su.se/10.1163/2212-5019_beh_COM_9000000204, First published online: 2018
- 35 Myrvold, Kristina "Sikhs in Mainland European Countries" i *The Oxford Handbook of Sikh Studies*, Edited by Pashaura Singh and Louis E. Fenech. Print Publication Date: Mar 2014, Online Publication Date: Jun 2013. DOI:10.1093/oxfordhb/9780199699308.013.014
- 36 För diskussion kring buddhism, religionsbegreppet och buddhismen i västvärlden se exempelvis Jacobsen, Knut A. (2002). *Buddhismen: kultur, historia, tradition*. Stockholm: Natur och kultur (s. 239–272). Se också Thurffjell, David (2015). *Det gudlösa folket: de postkristna svenskarna och religionen*. Stockholm: Molin & Sorgenfrei (s. 157–180).
- 37 Här bör man också förtydliga att det inte nödvändigtvis behöver vara samma personer som ber, tror och deltar – det skulle teoretiskt kunna vara helt olika grupper. Man kan alltså inte dra slutsatsen att 30% av Sveriges befolkning är religiöst praktiserande med stöd av dessa data. I praktiken är det emellertid högst troligt att det finns ett överlapp mellan de som ber, deltar och tror.
- 38 Thurffjell, David (2015). *Det gudlösa folket: de postkristna svenskarna och religionen*. Stockholm: Molin & Sorgenfrei. Se också Andersson, Daniel & Sander, Åke (red.) (2015). *Det mångreligiösa Sverige: ett landskap i förändring*. 3., [rev., omarb. och uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur
- 39 Bromander, Jonas (2011). *Svenska kyrkans medlemmar*. Stockholm: Verbum
- 40 Willander, Erika (2019). *Sveriges religiösa landskap: samhörighet, tillhörighet och mångfald under 2000-talet*. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund (s. 37–38)
- 41 Tholvsen, Øyvind (2015) *Frikyrkokartan ritas om. Rapport framtagen av Nätverket för församlingsgrundande och Nätverket för församlingsutveckling i Sverige*. Hämtad 10 september från <https://www.efk.se/frikyrkokartan>. Se också artikeln "Vad händer inom frikyrkan?" i *Myndigheten för stöd till trossamfunds årsbok 2020, "Religioner i rörelse"*. myndighetensst.se (2020). Hämtad 8 september från <https://www.myndighetensst.se/om-oss/material-fran-myndigheten.html>
- 42 Willander, Erika (2019). *Sveriges religiösa landskap: samhörighet, tillhörighet och mångfald under 2000-talet*. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund. Se också Skog, Margareta (2001). *Sverigeräkningen 2000. Det religiösa Sverige / redaktör: Margareta Skog*. S. 15–28
- 43 Willander, Erika (2019). *Sveriges religiösa landskap: samhörighet, tillhörighet och mångfald under 2000-talet*. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund (s.44)
- 44 Willander, Erika (2019). *Sveriges religiösa landskap: samhörighet, tillhörighet och mångfald under 2000-talet*. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund. (s.53)

3. Religion och migration

- 1 Byström, Mikael & Frohnert, Pär (2017). *Invandringens historia: från "Folkhemmet" till dagens Sverige*. Stockholm: Delegationen för migrationsstudier
- 2 Gällande de vanligaste födelseländerna bland utrikes födda 2019 är siffrorna hämtade från Statistiska centralbyråns hemsida och artikeln "Utrikes födda i Sverige". Hämtad 9 september 2020 www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/utrikes-fodda/
- 3 Uppgift hämtad från Statistiska centralbyråns hemsida och artikeln "Befolkningsstatistik i sammandrag 1960–2019". Hämtad 9 september 2020 <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/helarsstatistik--riktet/befolkningsstatistik-i-sammandrag/>
- 4 Nancy Foner, Richard Alba (2018) *Immigrant Religion in the U.S. and Western Europe: Bridge or Barrier to Inclusion?* *International Migration Review*: Volume: 42 issue: 2, page(s): 360-392. Se också AR Zolberg, LL Woon - *Politics & Society*, 1999 *Why Islam is like Spanish: cultural incorporation in Europe and the United States* och Sjödin, Daniel (2011). *Tryggare kan ingen vara [Elektronisk resurs]: migration, religion och integration i en segregerad omgivning*. Lund: Lunds universitet, 2011. En forskningsöversikt finns i: Cadge, Wendy & Elaine Howard Ecklund (2007) "Immigration and Religion", *Annual Review of Sociology*, 33:359-379.
- 5 Pew Research Center, "Europe's Growing Muslim Population", pewforum.org (2017). Hämtad 2 september 2020 från <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>
- 6 Wadensjö, Eskil & Tibajev, Andrev. *Religion och religiositet bland utlandsfödda*. Opublicerat bokmanus. Undersökningen bygger på siffror från Levnadsnivåundersökningen (LNU). Se mer om LNU på <https://www.sofi.su.se/forskning/tre-forskningsavdelningar/lnu>
- 7 Andelen som uppgav "ingen religion" i detta datamaterial var 23 procent. Se Wadensjö, Eskil & Tibajev, Andrev. *Religion och religiositet bland utlandsfödda*. Opublicerat bokmanus.
- 8 Nilsson, Åke (2004). *Efterkrigstidens invandring och utvandring*, SCB: Demografiska rapporter
- 9 SOU 2018:18 *Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige*, s. 84-86.
- 10 Idag utgör religionsfriheten i Sverige en "pull-faktor" – något som gör att människor väljer att invandra till hit
- 11 I detta sammanhang åsyftas inte bara religionsfriheten specifikt utan också att Sverige uppfattas som ett land där mänskliga rättigheter generellt sett respekteras i hög grad. För ett aktuellt exempel på detta se exempelvis rapporten "Valet och vägen. En intervjustudie med nyanlända syrier i Sverige" av Emma Lundgren Jörum (Delmi rapport 2015:8). Se också Puranen, Bi (2019). *Med migranternas röst: den subjektiva integrationen*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- 12 Ebaugh, Helene Rose (2003) "Religion and the new immigrants", i Michelle Dillon red. *Handbook of the Sociology of Religion*. Cambridge: Cambridge University Press. Se också Voas, David & Fenella Fleischmann (2012) "Islam Moves West: Religious Change in the First and Second Generation", *Annual Review of Sociology*, 38:525-545.
- 13 Sjödin, Daniel (2011). *Tryggare kan ingen vara: migration, religion och integration i en segregerad omgivning*. Lund: Lunds universitet, 2011, s. 54-55. Se också Mella, Orlando (1994). *Religion in the life of refugees and immigrants*. Stockholm: Centre for Research in International Migration and Ethnic Relations och Mella, Orlando (1996). *Searching for the sacred: a comparative study of popular religiosity among refugees in Sweden*. Stockholm: Centre for Research in International Migration and Ethnic Relations
- 14 Cadge, Wendy & Elaine Howard Ecklund (2007) "Immigration and Religion", *Annual Review of Sociology*, 33:359-379. Se också Ebaugh, Helene Rose (2003) "Religion and the new immigrants", i Michelle Dillon red. *Handbook of the Sociology of Religion*. Cambridge: Cambridge University Press
- 15 Voas, David & Fenella Fleischmann (2012) "Islam Moves West: Religious Change in the First and Second Generation", *Annual Review of Sociology*, 38:525-545.
- 16 Finke, Roger & Rodney Stark (2005) *The Churching of America, Winners and Losers in our Religious Economy*. New Brunswick, New Jersey, and London: Rutgers University Press.
- 17 Sjödin, Daniel (2011). *Tryggare kan ingen vara: migration, religion och integration i en segregerad omgivning*. Lund: Lunds universitet, 2011, s. 57
- 18 Smith, Timothy L. (1978) "Religion and Ethnicity in America", *The American Historical Review*, 83(5):1155-1185. Se också Cadge, Wendy & Elaine Howard Ecklund (2007) "Immigration and Religion", *Annual Review of Sociology*, 33:359-379. Se också Ebaugh, Helene Rose (2003) "Religion and the new immigrants", i Michelle Dillon red. *Handbook of the Sociology of Religion*. Cambridge: Cambridge University Press
- 19 Sjödin, Daniel (2011). *Tryggare kan ingen vara: migration, religion och integration i en segregerad omgivning*. Lund: Lunds universitet, 2011, s. 57

- 20 Wadensjö, Eskil & Tibajev, Andrej. Religion och religiositet bland utlandsfödda. Opublicerat bokmanus.
- 21 Wadensjö, Eskil & Tibajev, Andrej. Religion och religiositet bland utlandsfödda. Opublicerat bokmanus.
- 22 Se också Willander, Erika. 2016. Religion efter migration i Sverige i Maria Solevid (red) Svenska utlandsröster. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- 23 Gärde, Johan (1999). Från invandrarkyrka till mångkulturellt samfund: en kyrkosociologisk analys av katolska kyrkan i Sverige från 1970-tal till 1990-tal. Diss. Uppsala: Univ.
- 24 Gärde, Johan (1999). Från invandrarkyrka till mångkulturellt samfund: en kyrkosociologisk analys av katolska kyrkan i Sverige från 1970-tal till 1990-tal. Diss. Uppsala: Univ.
- 25 Organisationen kallas Vikariatet för de orientalisk-katolska kyrkorna och organiserar ett tiotal kyrkor. Dessa kyrkor har enligt katolsk kyrkorätt befogenhet att organisera sig själv enligt sina egna traditioner och liturgiska språk. Till de orientalisk-katolska kyrkor som är representerade idag hör Armeniska katolska kyrkan, Eritreanska och etiopiska katolska kyrkan, Kaldeiska kyrkan, Maronitiska kyrkan, Melkitiska katolska kyrkan, Syrianska katolska kyrkan och Syro-malabariska kyrkan
- 26 Wadensjö, Eskil & Tibajev, Andrej. Religion och religiositet bland utlandsfödda. Opublicerat bokmanus. Se också Larsson, Göran (2014). Islam och muslimer i Sverige: en kunskapsöversikt. Bromma: Nämnden för statligt stöd till trossamfund
- 27 Larsson, Göran & Thurffjell, David (2013). Shiamuslimer i Sverige: en kortfattad översikt. Bromma: Nämnden för statligt stöd till trossamfund
- 28 Larsson, Göran (2014). Islam och muslimer i Sverige: en kunskapsöversikt. Bromma: Nämnden för statligt stöd till trossamfund. Se också SOU 2018:18 Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige, s. 94-96.
- 29 Sorgenfrei, Simon (2018). Islam i Sverige: de första 1300 åren. Bromma: Myndigheten för stöd till trossamfund.
- 30 Fredriksson, Trudy (2013). Uppvaknandets vägar: från buddhistisk historia till nutidens utövning och gemenskapsliv. Bromma: Nämnden för statligt stöd till trossamfund
- 31 Larsson, Göran, Sorgenfrei, Simon & Stockman, Max (2017). Religiösa minoriteter från Mellanöstern. Stockholm: Myndigheten för stöd till trossamfund
- 32 Dencik, Lars (2000). Judiskt liv i Sverige: identitet, levnadsvanor och attityder bland medlemmarna i de judiska församlingarna i Sverige vid ingången till 2000-talet. Stockholm: Judiska Centralrådet
- 33 Wadensjö, Eskil & Tibajev, Andrej. Religion och religiositet bland utlandsfödda. Opublicerad.
- 34 Nordin, Magdalena 2016. "Vad vi vet och inte vet om kristna migranter i Sverige", i Kristne migranter i Norden, Aschim, Anders; Hovdelien, Olav & Kringelbotn Sødal, Helje (red.), Portal forlag, s. 21-38.
- 35 Willander, Erika (2018) "Mellan sekulära och religiösa förväntningar: Civilreligion på individnivå i Sverige", Sociologisk Forskning, 55(1), s. 53-74.

4. Religion, arbete och inkomst

- 1 Norris, Pippa & Inglehart, Ronald (2004). Sacred and secular: religion and politics worldwide. Cambridge: Cambridge University Press
- 2 Här kan vi lägga: Anna Linder, Gawain Heckley och Ulf-G Gerdtham (2020) Socioekonomisk ojämlikhet i psykisk ohälsa i Sverige – hur stora är skillnaderna och vad driver utvecklingen? Ekonomisk forskning och debatt. sidorna 26-34 i nr 4. Blir vi sjuka av inkomstskillnader?: en introduktion till sambanden mellan inkomst, ojämlikhet och hälsa / Andreas Bergh, Therese Nilsson, Daniel Waldenström. 2012. Lund: Studentlitteratur.
- 3 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2015). Villkor för ideella föreningar och trossamfund (Civila samhällets villkor 2014). Stockholm: MUCF (s. 40-41) Se också SOU 2018:18, Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige, s. 195 ff.
- 4 SOU 2018:18, Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige, s. 197-198.
- 5 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2015). Villkor för ideella föreningar och trossamfund (Civila samhällets villkor 2014). Stockholm: MUCF (s. 46-47)
- 6 Ahmed, A (2015), "Etnisk diskriminering – vad vet vi, vad behöver vi veta och vad kan vi göra?", Ekonomisk Debatt, årg 43., nr 4, s 18-28. Se också Waldenström, Daniel (2020), "Perspektiv på den ekonomiska ojämlikheten i Sverige", Ekonomisk Debatt, årg. 48, nr 4, s 13-25,
- 7 Uppgift tagen från Statistiska centralbyråns hemsida och artikeln "Medellöner i Sverige". Hämtad 4 september 2020, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/utbildning-jobb-och-pengar/medelloner-i-sverige/>

- 8 Uppgift tagen från Statistiska centralbyråns hemsida och artikeln "Medianlöner i Sverige". Hämtad 4 september 2020, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/utbildning-jobb-och-pengar/medianloner-i-sverige/>
- 9 Uppgifter hämtade från Statistiska centralbyråns hemsida och artikeln "Medellöner i Sverige". Hämtad 4 september 2020, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/utbildning-jobb-och-pengar/medelloner-i-sverige/>
- 10 Ahmed, A (2015), "Etnisk diskriminering – vad vet vi, vad behöver vi veta och vad kan vi göra?", *Ekonomisk Debatt*, årg 43., nr 4, s 18–28.
- 11 Katz, Katarina & Österberg, Torun (2020), "Hur gick det för barnen? En studie om utländsk bakgrund, utbildning och inkomst", *Ekonomisk Debatt*, årg 48., nr 4, s 45–58.
- 12 SCB <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2017/Vanligare-med-lag-ekonomisk-standard-bland-utrikes-fodda/>
- 13 Katz, Katarina & Österberg, Torun (2020), "Hur gick det för barnen? En studie om utländsk bakgrund, utbildning och inkomst", *Ekonomisk Debatt*, årg 48., nr 4, s 45–58.
- 14 För analysen har enkätresultaten kategoriserats på följande sätt: Hushållsinkomst baseras på enkätfrågan "Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in)." Svartalternativen kodas enligt följande "100 000 eller mindre", "101 000 – 200 000", "201 000 – 300 000" och "301 000 – 400 000" summerades till kategorin "Upp till 400 000 kronor". Alternativerna "401 000 – 500 000" och "501 000 – 600 000" summeras till kategorin "401 000–600 000 kronor". Alternativet "601 000 – 700 000" redovisas separat. Till sist redovisas alternativen "701 000 – 800 000", "801 000 – 900 000", "901 000 – 1 000 000", "1 001 000 – 1 100 000" och "Mer än 1 100 000" redovisas i kategorin "701 000 kronor eller mer". Dessa kategorier motsvarar kvartiler av datamängden i sin helhet (dvs cirka 25 procent av alla svarande har uppgett att deras hushåll tjänar under 400 000 SEK, cirka 25 procent att de tjänar mellan 401 000 och 600 000 SEK och så vidare).
- Religionstillhörighet har av statistikmodelltekniska skäl förenklats till varandra uteslutande kategorier. Det betyder att de med flera religionstillhörigheter räknats till kategorin som beskriver minoritetstillhörighet (exempelvis dubbelanslutna som tillhör Svenska kyrka och en frikyrka har räknats till kategorin frikyrka). I detalj betyder detta att religionstillhörighet utgår från resultatet av enkätfrågan "Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion?" Svartalternativen för "Svenska kyrkan" har kategoriserats som "Svenska kyrkan" i de fall där de tillfrågade inte också tillhör en frikyrka. Följaktligen har svartalternativen för "En frikyrka" har kategoriserats till kategorin "Frikyrka" oavsett om den tillfrågade också tillhör Svenska kyrkan. De jakande svaren för alternativen "Romersk-katolska kyrkan", "En ortodox kyrka (t. ex. syrisk, rysk)" och "Annan kristen kyrka" har summerats till kategorin "internationell kyrka". Med internationell kyrka avses här kyrkotraditionen och benämningen gör inte anspråk på dessa kyrkans medlemmar i Sverige. I de fall där en medlem av den katolska, de ortodoxa eller andra kyrkorna också uppgett att de är medlemmar av Svenska kyrkan har dessa räknats till de förstnämnda kyrkorna. De som bejakat svartalternativen för "Jag är muslim" har kategoriserats som muslimer och de som svarat "Jag är buddhist", "Jag är hindu", "Jag är jude/judinna" eller "jag tillhör en annan religion" har summerats till gruppen här kallad "annan religion". Till sist har kategorin "ingen religion" konstruerats med nekande och avståndstagande svar på alla de hittills nämnda religionstillhörigheterna som grund.
- Uppväxtregion utgår från enkätfrågan "Var någonstans har du huvudsakligen vuxit upp?". Svartalternativen "Ren landsbygd i Sverige", "Mindre tätort i Sverige", "Stad eller större tätort i Sverige" och "Stockholm, Göteborg eller Malmö" har summerats till "Uppväxt i Sverige". Svartalternativen "annat land i Norden" och "annat land i Europa" redovisas som "uppväxt Europa" och svartalternativet "land utanför Europa" redovisas separat "uppvuxen utanför Europa".
- Ålder är uppdelad i fyra kategorier: 16–29 år, 30–49 år, 50–64 år samt 65–85 år.
- Kön är uppdelad mellan kvinna och man. Alternativet "annan könstillhörighet" har uteslutits av statistikmodelltekniska skäl i analysen då få angett detta svar.
- Utbildning har delats in i två kategorier: Upp till gymnasienivå eller motsvarande och studier på universitet eller examina från universitet. Ensamhushåll baseras på svar från enkätfrågan "Hur ser ditt hushåll ut?" Till ensamhushåll räknas dem som svarat nekande på svartalternativet "Jag bor/delar hushållet med andra" och till sammanboende räknas de som svarat jakande på samma svartalternativ.
- Förvärvsarbete utgår från enkätfrågan "Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?" och baseras på svaren från dem som angett att de är "Förvärvsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)"
- Analysen är genomförd på n=5666 enkätsvar. Källa: SOM-institutet (2020). Den nationella SOM-undersökningen 2019. <https://doi.org/10.5878/kreq-3p45>
- 15 Uppgift hämtade från Statistiska centralbyråns hemsida och artikeln "Förvärvsarbetande – ett sysselsättningsbegrepp". Hämtad 4 september 2020, <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/sysselsattning-forvarvsarbete-och-arbetsstider/registerbaserad-arbetsmarknadsstatistik-rams/produktrelaterat/Fordjupad-information/forvarvsarbete--ett-sysselsattningsbegrepp/>

- 16 Uppgift hämtade från Statistiska centralbyråns hemsida och artikeln "Större andel av de högutbildade förvärvsarbetare". Hämtad 4 september 2020, <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/utbildning-och-forskning/befolkningens-utbildning/befolkningens-utbildning/pong/statistiknyhet/befolkningens-utbildning-och-sysselsattning-2018/>
- 17 SOU 2018:18, Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige, s. 224
- 18 Ahmed, A (2015), "Etnisk diskriminering – vad vet vi, vad behöver vi veta och vad kan vi göra?", Ekonomisk Debatt, årg 43., nr 4, s 18–28. Se också en översikt av frågan i Diskrimineringsombudsmannens rapport Forskningsöversikt om rekrytering i arbetslivet (2012) som hämtats 4 september 2020 från <https://www.do.se/globalassets/publikationer/rapport-forskningsoversikt-diskriminering-rekrytering.pdf>
- 19 Katz, Katarina & Österberg, Torun (2020), "Hur gick det för barnen? En studie om utländsk bakgrund, utbildning och inkomst", Ekonomisk Debatt, årg 48., nr 4, s 45–58.
- 20 Uppgift hämtad från Statistiska centralbyråns skrift "Integration – en beskrivning av läget i Sverige". Hämtad 4 september 2020, <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/levnadsforhallanden/integration--analys/pong/publikationer/integration--en-beskrivning-av-laget-i-sverige3/>
- 21 Katz, Katarina & Österberg, Torun (2020), "Hur gick det för barnen? En studie om utländsk bakgrund, utbildning och inkomst", Ekonomisk Debatt, årg 48., nr 4, s 45–58.

5. Sammanfattning och avslutande reflektioner

- Samtliga dessa jämförelsesiffror är hämtade från statistik avseende 2018, se Kulturvanor i Sverige 1987–2018 (SOM-rapport nr 2019:17). <https://www.gu.se/som-institutet/rapportbibliotek>
- Det är också missvisande att tänka på Svenska kyrkorna och frikyrkorna som samfund där medlemsskaran står helt utan migrationserfarenhet – nya medlemmar i dessa samfund är ofta invandrare och samfunden är större till antal medlemmar räknat viker betyder att 4 procent är många människor. Se vidare i Bromander, Jonas & Jonsson, Pernilla (2018). Medlemmar i rörelse: en studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår
- För en översikt av äldre statistik se Willander 2014 What counts as religion in Sociology. Uppsala Universitet: Uppsala.
- Se Vetenskapsrådet <https://www.vr.se/uppdrag/etik/etik-i-forskningen.html> och riktlinjer publicerade på den nya etikprövningsmyndighetens hemsida: <https://etikprovningmyndigheten.se/>.
- Den sista större enkätundersökningen till religiösa organisationer var den så kallade "Sverigeundersökningen" genomförd med Margareta Skog som projektledare 1999. Resultaten finns publicerade i Skog (2001) Det religiösa Sverige. Libris.
- Innan blev barn till föräldrar där minst en var medlem automatiskt medlemmar i Svenska kyrkan.
- Lövheim, Mia (2019). 'The Swedish Condition' Representations of Religion in the Swedish Press 1988–2018. *Temenos*. 55:2, 271–292 Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-400402>
- Demker, Marie (2018). Oförändrat motstånd mot flyktingmottagning men stärkt hotbild kring religion och svensk kultur i Ulrika Andersson, Anders Carlander, Elina Lindgren & Maria Oskarson (red) Sprickor i fasaden. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Weibull, Lennart (2019). Synen på trosuppfattningar i Sverige i Ulrika Andersson, Björn Rönnerstrand, Patrik Öhberg & Annika Bergström (red) Storm och stiltje. Göteborgs universitet: SOM-institutet
- Fereshteh Ahmadi & Irving Palm. "Mångfaldsbarometern 2018", [hig.se](https://www.hig.se/download/18.321e5b271641cca84643f3ba/1534110403023/M%C3%A5ngfaldsbarometern_2018.pdf), augusti 2018. Hämtad 6 juni 2020
- Karin Eriksson & Hans Rosén, "Partier och väljare splittrade när religionsfriheten ställs på sin spets", DN.se, 22 december 2019. <https://www.dn.se/nyheter/sverige/partier-och-valjare-splittrade-nar-religionsfriheten-stalls-pa-sin-spets/> Hämtad 7 juni 2020.
- The Rise and Fall of Fuzzy Fidelity in Europe, David Voas, *European Sociological Review*, Volume 25, Issue 2, April 2009, Pages 155–168, <https://doi.org/10.1093/esr/jcn044>
- Ahmed, A (2015), "Etnisk diskriminering – vad vet vi, vad behöver vi veta och vad kan vi göra?", Ekonomisk Debatt, årg 43., nr 4, s 18–28.
- För översikter se: Andersson, Daniel & Sander, Åke (red.) (2015). Det mångreligiösa Sverige: ett landskap i förändring. 3., [rev., omarb. och uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur. Signums svenska kulturhistoria 1900-talet / redaktör: Jakob Christensson. Stockholm: Signum, 2009.
- Erika Willander, Hannah Bradby, Sandra Torres & Pernilla Jonsson (2019): Conditions for Religious Pluralism in Swedish Hospital Chaplaincy: A Research Note, *Journal of Health Care Chaplaincy*, <https://doi.org/10.1080/08854726.2018.1548853>. Se också: Furesth, I (red) (2018) Religious Complexity in the Public Sphere, Comparing Nordic Countries. Palgrave.

- 16 Även om termerna invandrarsamfund, invandrarkyrkor och invandrarreligion tycks ha minskat i användning efter 1980- och 1990-talen så förekommer det fortfarande och detta kan man exempelvis se exempel på dessa termer i olika politiska och mediala sammanhang.
- 17 Secularization, religious plurality and position: Local inter-religious cooperation in contemporary Sweden, Magdalena Nordin, 2017 sep 1, I: Social Compass. 64, 3, s. 388-403 16 s. För exempel på sådana initiativ se t.ex. projektet "En värld av grannar" som drivs av Svenska kyrkan (<https://www.svenskakyrkan.se/migration/envarldavgrannar>) Se också "Judar och muslimer bygger tro och tillit i Malmö" i Myndigheten för stöd till trossamfunds årsbok 2020 och "Fem år med Sveriges interreligiösa råd – vad har hänt?" i Myndigheten för stöd till trossamfunds årsbok 2016. Finns att ladda ned på <https://www.myndigheten.se/om-oss/material-fran-myndigheten.html>

6. Metodbilaga

- 1 Plank, Katarina. (2015). Buddhister och buddhism: Asiatisk migration, konvertiter och sekulär meditation i Det mångreligiösa Sverige: Ett landskap i förändring. Andersson, Daniel, Sander, Åke, Lund: Studentlitteratur (s. 203-262)
- 2 Weibull, Lennart. 2019. Synen på trosuppfattningar i Sverige i Ulrika Andersson, Björn Rönnerstrand, Patrik Öhberg & Annika Bergström (red) Storm och stiltje. Göteborgs universitet: SOM-institutet
- 3 Markstedt, Elias (2012). Representativitet och viktning. Riks-SOM som spegel av det svenska samhället 1986-2011. SOM-rapport nr 2012:30.
- 4 Pew Research Center, "Europe's Growing Muslim Population", pewforum.org (2017). Hämtad 2 september 2020 från <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>

Författarnas tack

Rapporten ”Ett mångreligiöst Sverige i förändring” skulle inte ha tillkommit utan tillitsfullt stöd från Åke Göransson (1958-2019), tidigare direktör för Myndigheten för stöd till trossamfund. Tack också till Åsa E. Hole som efter Åkes hastiga bortgång bidrog till arbetets fortgång och till Helena Josefsson som med stort engagemang följt processens slutfas.

De analyser som utgör basen för rapporten är ett resultat av konstruktivt samarbete med SOM-institutet, Göteborgs universitet. Vi vill tacka SOM-institutets föreståndare Johan Martinsson och undersökningsledare Klara Wärnlöf Bové för att ni gjort samarbetet möjligt.

En faktabaserad rapport bör alltid granskas av sakkunniga. Analyserna i denna rapport har granskats av professor Lennart Weibull och professor Göran Larsson, båda Göteborgs universitet samt professor Eskil Wadensjö, Stockholms universitet. Vi tackar för era insiktsfulla kommentarer som på många sätt höjt kvaliteten i denna rapport. Samtidigt tar vi som författare fullt ansvar för eventuella fel eller brister i vårt arbete.

Uppsala och Stockholm september 2020

Erika Willander, FD
Forskare i sociologi
Uppsala Universitet

Max Stockman
Handläggare för religiösa minoriteter
Myndigheten för stöd till trossamfund

Rapporten ”Ett mångreligiöst Sverige i förändring” beskriver och analyserar religiositet (trosuppfattning, religiös praktik och tillhörighet) hos den svenska befolkningen utifrån enkätdata insamlade hösten 2019 och vintern 2020 inom ramen för den årliga SOM-undersökningen. Syftet med rapporten är att ge en uppdaterad lägesbild av det mångreligiösa Sverige samt att diskutera under vilka förutsättningar denna mångfald tar plats och verkar i det svenska samhället. Bakom rapporten står Myndigheten för stöd till trossamfund (SST).

Myndigheten för stöd till trossamfund (SST) har i uppdrag att främja en dialog mellan stat och trossamfund samt att bidra med kunskap om religion och samfundsliv i Sverige. Myndigheten fördelar också ekonomiska bidrag och ansvarar för frågor om trossamfundens roll i krisberedskapen.

KANSLI: MYNDIGHETEN FÖR STÖD TILL TROSSAMFUND

POSTADRESS: Box 14038, 167 14 Bromma

BESÖKSADRESS: Alviks Torg, Gustavslundsvägen 18, 2 tr, Bromma.

T-bana, tvärbana: Alvik

TELEFON: 08-453 68 70

FAX: 08-453 68 29

E-POST: info@myndighetensst.se

HEMSIDA: www.myndighetensst.se

BG: 781-7364

ORG. NR: 202100-5141

ISSN: 978-91-983453-5-3 (Online)